

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ - Δ. ΧΑΤΖΗ

ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ

Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ 1967

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ - Δ. ΧΑΤΖΗ

ΕΠΙΡΑΣΙΣ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΙΩΝΑΣ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ 1927

17578

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ - Δ. ΧΑΤΖΗ

ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ

Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ 1967

ΕΠΙΣΤΑΣΙΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

ΕΠΙΣΤΑΣΙΣ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ
ΠΟΛΙΤΕΙΟΥ
ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ

ΕΠΙΣΤΑΣΙΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΙΟΥ ΚΑΙ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ
ΑΘΗΝΑΙΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛ. ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ

Η ΡΩΜΗ ΚΑΤΑ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ 2ου Π. Χ. ΑΙΩΝΟΣ

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος ἡ Ρώμη ἔχει κυριαρχήσει ὀριστικῶς εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν καὶ ἔχει ἀναπτυχθῆ εἰς παγκόσμιον δύναμιν.

Τὴν ὑπεροχὴν αὐτὴν ἐξησφάλισε κατόπιν μακρῶν ἀγῶνων, οἱ ὅποιοι διήρκεσαν ἑκατονταετηρίδας καὶ παρουσίασαν τρεῖς φάσεις :

Οἱ Ρωμαῖοι ἐξεκίνησαν ἀπὸ τὸ μικρὸν Λάτιον καί, διὰ τὰ ἐπεκτείνουσαν τὴν ἐξουσίαν των, ἐχρειάσθη τὰ πολεμήσουσαν πρῶτον μὲ τοὺς τραχεῖς καὶ πολεμικοὺς ὄρεινους κατοίκους τῆς Μέσης Ἰταλίας καὶ κατόπιν μὲ τοὺς Ἑλληνας τῆς Κάτω Ἰταλίας. Εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτὸν ἐπεκράτησαν οἱ Ρωμαῖοι καὶ ἐστερέωσαν τὴν ἐξουσίαν των ἐπὶ τῆς Ἰταλίας (272 π.Χ.).

Σημαντικὴ δύναμις εἰς τὴν ξηρὰν ἡ Ρώμη στρέφει τὴν προσοχὴν τῆς τώρα πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἔρχεται μοιραίως εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς Καρχηδονίους, οἱ ὅποιοι ἀπὸ τοῦ 4ου αἰῶνος ἐξουσίαζον τὴν Δυτικὴν Μεσόγειον. Ἀπὸ τὴν πάλην αὐτὴν — ἡ ὁποία διήρκεσε περισσότερον ἀπὸ ἑκατὸν ἔτη (264 - 146) — ἐξῆλθε νικητρία ἡ Ρώμη, ἐνῶ ἡ περίφημος φοινικικὴ ἀποικία Καρχηδῶν ἐξηφανίσθη.

Ἀπὸ τότε ἡ Ρώμη ἔλαβε θέσιν μεταξὺ τῶν μεγάλων δυνάμεων τῶν χρόνων αὐτῶν τῆς Μακεδονίας, τῆς Συρίας, τῆς Αἰγύπτου, καὶ (αἰσθανομένη τὴν ὑπεροχὴν τῆς) ζητεῖ τὰ κανονίσαι τὴν πολιτικὴν τῶν κρατῶν αὐτῶν συμφῶνως πρὸς τὰ συμφέροντά τῆς. Τοῦτο τὴν ἔφερεν εἰς σύγκρουσιν μὲ τὰς δυνάμεις τῆς Ἀνατολῆς. Εἰς τὴν σύγκρουσιν αὐτὴν ἡ Ρώμη βλέπει τὴν ἀδυναμίαν των καὶ συλλαμβάνει σχέδια κατακτητικά. Αὐτὸς εἶναι ὁ λεγόμενος ρωμαϊκὸς ἰμπεριαλισμὸς.

Κατὰ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ἡ Ρώμη ἔγινε κυρία τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐταπείνωσε τὸν βασιλέα τῆς Συρίας. Εἰς τὴν Δύσιν ἐξουσίασε τὴν Ἰσπανίαν, ἐκυρίευσεν τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, δηλαδὴ τὴν σημερινὴν Ἄνω Ἰταλίαν, καὶ ὑπέταξε τὴν Νότιον Γα-

λατίαν, ή όποία έξησφάλισε τήν συγκοινωνίαν μέ τήν 'Ισπανίαν. Αύ-
ται εἶναι αἱ Μεγάλαι κατακτήσεις.

Κατ' αὐτόν τόν τρόπον ή Ρώμη ἴδρυσεν ἐκτεταμένον κράτος, ἕνα
μέγα imperium ὅπως ἔλεγον οἱ ἴδιοι οἱ Ρωμαῖοι. Αἱ κατακτήσεις
ὁμως αὐται εἶχον σοβαρωτάτας συνεπειάς διά τήν Ρώμην. Ἐφερον
βαθεῖαν μεταβολήν εἰς τήν ζωήν τῶν Ρωμαίων καί ἔθεσαν μεγάλα
κοινωνικά προβλήματα.

Η ΡΩΜΗ ΚΑΙ Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

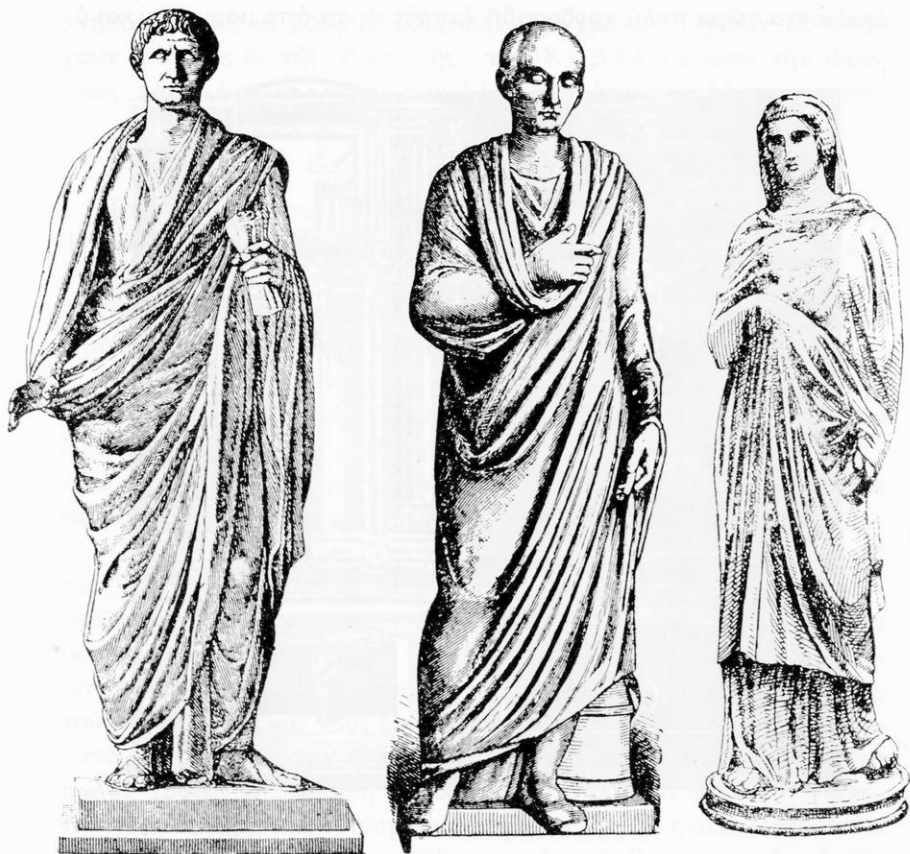
Αἱ μεγάλοι κατακτήσεις εἶχον πολύ σοβαράς συνεπειάς διά τήν
Ρώμην. Εἰς τήν Ἑλλάδα καί εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς οἱ Ρωμαῖοι
ἐγνώρισαν ἀπό πλησίόν τόν ἑλληνοανατολικόν πολιτισμόν, ἐγοητεύ-
θησαν ἀπ' αὐτόν καί ἐμιμήθησαν τὰ καλά καί τὰ τρωτά του. Ἄλλ' ή
ἀπότομος εἰσροή ξένων συνηθειῶν καί ἐθίμων ἄλλαξε τόν χαρακτήρα
τῆς ρωμαϊκῆς ζωῆς. Αὐτό ἦτο ή ἐκδίκησις τῆς Ἑλλάδος, ὅπως εἶπον.
Ἐπισημασθέντες ὁ Ρωμαῖος ποιητής Ὀράτιος ἔγραψεν ἀργότερον: Ἡ ἠττημένη
Ἑλλάς ὑπέταξε τόν τραχύν κατακτητήν καί
εἰσήγαγε τὰς τέχνας εἰς τὸ Λάτιον.

Ὁ ἑλληνισμός εἶχεν ἀρχίσει νά εἰσέρχεται εἰς τήν Ρώμην ἤδη ἀπό
τούς χρόνους τῶν Τυρρηνῶν. Ἀργότερον αἱ ἑλληνικαί ἀποικίαι τῆς
Μεγάλης Ἑλλάδος καί τῆς Σικελίας ἐμίμησαν τοὺς Ρωμαίους εἰς τὰ
γράμματα καί τὰς τέχνας. Ἄλλ' ὁ ἑλληνισμός κυρίως εἰσέδυσεν εἰς τήν
Ρώμην ἀπό τὰς ἀρχάς τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος. Πλήθος Ἑλλήνων κατέ-
κλυσε τότε τήν Ἰταλίαν. Ἄλλοι μετεφέρθησαν ὑπὸ τήν βίαν τοῦ πολέ-
μου ὡς αἰχμάλωτοι, ἄλλοι πάλιν μέ τήν ἐλπίδα καλυτέρας τύχης ἐγκα-
τεστάθησαν ἰδίως εἰς τήν Ρώμην ὡς ὑπηρέται, μάγειροι, ἥθοποιοί,
μάντιες, ἰατροί, διδάσκαλοι, γραμματικοί, ρήτορες κλπ. Αἱ ρωμαϊκαί
οἰκογένειαι ἀπέκτησαν τήν συνηθειαν νά μεταχειρίζωνται Ἑλληνας
γραμματεῖς διά τὰς ὑποθέσεις των. Οἱ Ἑλληνες ἐξέπληττον τοὺς νικη-
τάς μέ τήν εὐστροφίαν τοῦ πνεύματος καί τὰς μεγάλας δεξιότητάς,
πράγματα ἄγνωστα εἰς τοὺς τραχεῖς Ρωμαίους.

Πολυάριθμοι ἐξ ἄλλου ἦσαν οἱ Ρωμαῖοι, οἱ ὅποιοι εἴτε ὡς ἔμποροι
εἴτε ὡς στρατιῶται ἐπήγαιναν εἰς τὰς ἑλληνικάς χώρας ἀργότε-
ρον οἱ ἐπιφανεῖς Ρωμαῖοι ἀπέκτησαν τήν συνηθειαν νά ἐπισκέπτωνται
τήν Ἑλλάδα καί τήν Ἀνατολήν. Ἡ διαμονή ἐπί τινα καιρὸν εἰς τὰς

Ἰθάνας, τὴν Ἀλεξανδρείαν καὶ τὴν Ρόδον ἐθεωρεῖτο ὡς ἀναγκαῖον συμπλήρωμα πάσης ἐλευθέρης μορφώσεως.

Ἡ μεγάλη αὐτὴ κίνησις, ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ

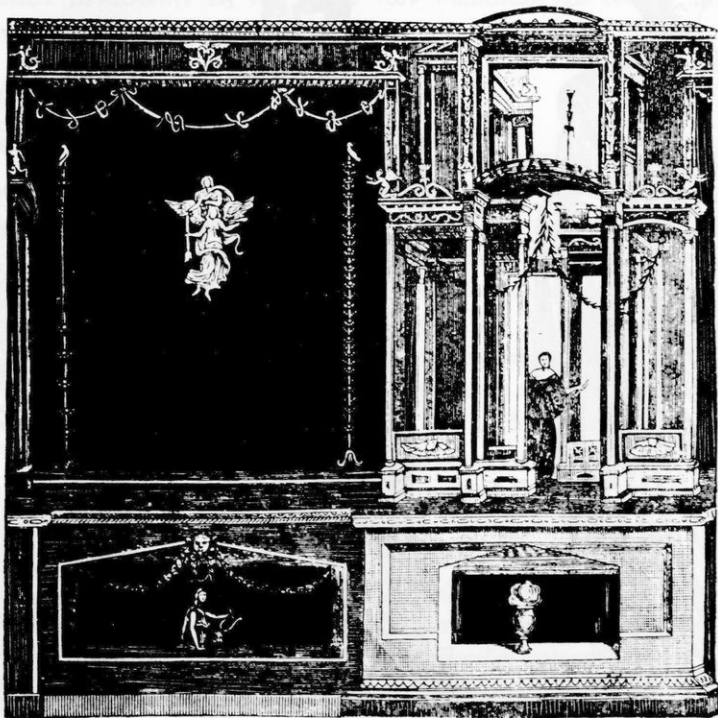

Ἡ Ρωμαϊκὴ ἐνδυμασία

Οἱ Ρωμαῖοι περιποιῶνται πολὺ τὴν ἐμφάνισίν των. Ἡ ἐνδυμασία των ἀποτελεῖται ἀπὸ χιτῶνα (tunica) καὶ ἐπανωφόριον (toga). Αἱ γυναῖκες ἐπίσης φοροῦν χιτῶνα καὶ τυλίσσουν ἐπάνω του ὡς ἐπανωφόριον τετράγωνον ὕφασμα (palla).

ἀντιστρόφως, εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν βαθεῖαν μεταβολὴν εἰς τὰς σκέψεις καὶ τὸν βίον τῶν Ρωμαίων. Ἀληθὴς ἐπανάστασις ἔγινε τότε εἰς τὴν θρησκείαν, τὴν λογοτεχνίαν, τὴν τέχνην, τὰ ἥθη κλπ.

Οί Ρωμαῖοι ἐθαμβώθησαν ἀπὸ τὸ κάλλος καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας. Τὰ ἐξ ἀργίλου εἰδώλια τῶν θεῶν τοῦ Λατίου ἐφαίνοντο τώρα πολὺ χονδροειδῆ ἐμπρὸς εἰς τὰ ἀπὸ μάρμαρον καὶ ὀ-

Ἐσωτερικὸν οἰκίας

(Τοιχογραφία Πομπηίας).

Αἱ τοιχογραφίαι τῆς Πομπηίας εἶναι ἀπὸ τὰ κομψοτεχνήματα τῆς ἀρχαιότητος καὶ δίδουν ἰδέαν τῆς ἑλληνικῆς ζωγραφικῆς. Παριστάνουσι οἰκοδομήματα καὶ μυθολογικὰς σκηνὰς καὶ προσπαθοῦν νὰ δώσουν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι βλέπομεν αὐτὰ ἀπὸ παράθυρα ἢ ἀνοιγμὰ τοῦ τοίχου ἔξω εἰς τὸ ὑπαίθριον.

ρεῖχαλκον ἀγάλματα τῶν ἑλληνικῶν θεῶν. Ἡ *ρωμαϊκὴ μυθολογία* ἦτο πολὺ πτωχὴ καὶ νηπιώδης παραβαλλομένη πρὸς τοὺς πλήρεις ζωῆς καὶ κάλλους μύθους τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ρωμαῖοι ἤρχισαν νὰ στενοχω-

ροῦνται διὰ τοὺς ταπεινοὺς θεοὺς των καὶ ἠθέλησαν νὰ τοὺς ἐξυψώσουν καὶ νὰ τοὺς ταυτίσουν μὲ τοὺς ἑλληνικοὺς. Διηγήθησαν κατόπιν τὰς περιπετείας τῶν θεῶν των κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς μύθους καὶ παρέστησαν αὐτοὺς μὲ μορφήν ἑλληνικήν. Συγχρόνως ἤρχισαν νὰ εἰσάγουν καὶ θεοὺς ἐκ τῆς Ἀνατολῆς: τὴν Κυβέλην ἀπὸ τὴν Φρυγίαν, τὸν Σέραπιν καὶ τὴν Ἴσιδα ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον κλπ.

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ἐπὶ πολὺν χρόνον οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἐκαλλιέργησαν τὰ γράμματα. Ἡ πραγματικὴ λογοτεχνία ἤρχισε νὰ γεννᾶται εἰς τὴν Ρώμην, ἀφ' οὔτου οἱ Ρωμαῖοι ἦλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς Ἕλληνας. Διὰ τοῦτο τὰ πρῶτα ἔργα τῆς λατινικῆς ποιήσεως καὶ τοῦ πεζοῦ λόγου ἦσαν μιμησεῖς ἑλληνικῶν ἔργων καὶ πολλάκις μεταφράσεις αὐτῶν.

Ὁ Λίβιος Ἀνδρόνικος, Ἕλλην ἐκ Τάραντος, μετέφρασεν εἰς τὴν λατινικὴν τὴν Ὀδύσειαν. Οἱ πρῶτοι συγγραφεῖς ἦσαν δύο *κωμικοὶ ποιηταί*: ὁ Πλαῦτος (245 - 184) καὶ ὁ Τερέντιος (194 - 159). ἐπίσης ὁ ἐπικός Ἔννιος (253 - 169), ὁ ὁποῖος εἰς μίαν ἔμμετρον ἱστορίαν τῆς Ρώμης φιλοδοξεῖ νὰ φθάσῃ τὸν Ὀμηρον.

Ὁ πεζὸς λόγος ἀκόμη δὲν εἶχεν ἀναπτυχθῆ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς. Τὰ πρῶτα μάλιστα πεζὰ δοκίμια ἐγράφοντο εἰς τὴν ἑλληνικὴν. Πρῶτος ὁ Κάτων ὁ τιμητῆς ἔγραψε τὸ ἱστορικόν του σύγγραμμα εἰς τὴν λατινικὴν. Σημαντικὴ ἦτο ἡ πρόοδος εἰς τὴν *ρητορικὴν*. Ὁ πολιτικὸς βίος τῆς Ρώμης παρεῖχε πολλὰς εὐκαιρίας εἰς τοὺς ἄρχοντας, τοὺς ὑποψηφίους καὶ τοὺς δικηγόρους νὰ ὁμιλοῦν καὶ ἦσαν εὐνοϊκώτατοι οἱ ὄροι διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ρητορικῆς τέχνης. Ἄλλ' ἐπὶ πολὺν χρόνον ἡ ρωμαϊκὴ ρητορεία ἦτο ἀπλῆ καὶ ἀτεχνος. Ἀργότερον ὅμως ἤρχισε μεγάλη κίνησις ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν. Ἕλληνες ρητοροδιδάσκαλοι ἐδίδασκον εἰς τοὺς Ρωμαίους τὴν τέχνην καὶ μετ' ὀλίγον ἀνεδείχθησαν εἰς τὴν Ρώμην ἀξιόλογοι ρήτορες.

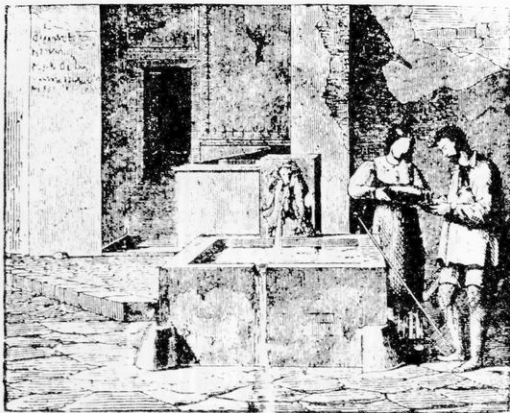
ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Οἱ Ρωμαῖοι ἠγάπησαν περισσότερο τὴν *ἑλληνικὴν τέχνην*. Πολυλοὶ στρατηγοί, οἱ ὁποῖοι ἐξεστράτευσαν εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐσύλησαν τοὺς ναοὺς καὶ τὰς οἰκίας τῶν ἰδιωτῶν καὶ μετεκόμισαν εἰς τὴν Ρώμην πολλὰ ἔργα τῆς ἑλληνικῆς γλυπτικῆς καὶ ζωγραφικῆς, μὲ τὰ

όποια ἐκόσμησαν τὰς οἰκίας των. Τοῦτο ἐντὸς ὀλίγου ἔγινε συρμός καὶ οἱ πλούσιοι Ρωμαῖοι ἠμιλλῶντο νὰ ἔχουν συλλογὴν ἀπὸ ἔργα τέχνης εἰς τὰς οἰκίας των.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐθαύμασαν καὶ ἠγάπησαν τὴν τέχνην τῆς ἐποχῆς των, δηλαδὴ τὴν ἑλληνιστικὴν τέχνην μὲ τὴν προσπάθειάν της νὰ ἀπομιμηθῇ τὴν φύσιν μὲ τὸ πάθος, τὰς πολυτελεῖς καὶ περιτέχνους διακοσμήσεις, τὰ μωσαϊκὰ καὶ τὰ ἀνάγλυφα.

Ἐκ τούτου δὲν εὐχαριστοῦνται πλέον μὲ τοὺς ξυλίνοὺς ναοὺς των, κτίζουν ναοὺς κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς ρυθμοὺς καὶ κοσμοῦν τὰ κτίριά των μὲ μωσαϊκὰ. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν κατεσκευάσθησαν πολλὰ ἔργα, ἰδίως εἰς τὴν ἀγορὰν, τῶν ὁποίων οἱ ἀρχιτέκτονες ἦσαν Ἑλληνας. Ἡ πρώτη ρωμαϊκὴ τέχνη ἦτο κυρίως ἑλληνικὴ μεταφυτευθεῖσα εἰς τὴν Ρώμην.

Δημοσία κρήνη εἰς τὴν Πομπηίαν.

Ἡ πρώτη ρωμαϊκὴ τέχνη ἦτο κυρίως ἑλληνικὴ μεταφυτευθεῖσα εἰς τὴν Ρώμην.

Ο ΣΚΙΠΙΩΝ ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΣ

Μεγάλην ὄθησιν εἰς τὴν νεωτεριστικὴν αὐτὴν κίνησιν ἔδωσαν μερικοὶ ἄνδρες ἐξαιρετικῆς μορφώσεως καὶ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα. Μεταξὺ αὐτῶν τὴν πρώτην θέσιν κατέχει ὁ Σκιπίων Αἰμιλιανός. Ὁ Σκιπίων ἠγάπα τοὺς λογίους καὶ τοὺς καλλιτέχνους καὶ ἐσχημάτισε κύκλον φιλολογικὸν καὶ καλλιτεχνικόν, εἰς τὸν ὅποιον διεκρίνοντο ὁ στωικὸς φιλόσοφος Παναίτιος ὁ Ρόδιος, ὁ Πολύβιος (βαθὺς ἱστορικὸς μὲ ἀξιοθαύμαστον πλοῦτον στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν γνώσεων), ὁ κωμικὸς Τερέντιος, ὁ νομομαθὴς Μανίλιος κ.ἄ.

Ἄλλ' ἡ μεγάλη μᾶζα τοῦ λαοῦ ἔμενε ἀσυγκίνητος ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν ὠραιότητα καὶ εὗρισκε τέρψιν εἰς τὰ χονδροειδῆ θεάματα. Διη-

γούνται ὅτι μίαν ἡμέραν, ἐνῶ ἐπαίζετο κωμωδία τοῦ Τερεντίου, οἱ θεαταὶ ἐγκατέλειψαν τὸ θέατρον, διότι ἤκουσαν ἔξω νὰ διαλαλοῦν ὅτι ἔφθασε περίφημος σχοινοβάτης.

Η ΠΟΛΥΤΕΛΕΙΑ

Οἱ τραχεῖς καὶ πτωχοὶ Ρωμαῖοι ἔμειναν κατάπληκτοι ἀπὸ τὸν πλοῦτον τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὸν ἄνετον καὶ πολυτελεῆ βίον. Τὸν πλοῦτον καὶ τὰς σύνθηθείας αὐτὰς ἐφρόντισαν νὰ μεταφέρουν εἰς τὴν Ρώμην. Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι ἔδειξαν διαγωγὴν νεοπλούτου, διότι ὁ νέος τρόπος τῆς ζωῆς ἦτο μᾶλλον ἐπίδειξις καὶ σπατάλη παρὰ βαθύτερα κατανόησις τῆς τέχνης καὶ τῆς ἀξίας τῆς λεπτοτέρας ζωῆς.

Τὰς παλαιὰς ἀπλᾶς οἰκίας ἀντικατέστησαν μὲ νέας πολυτελεστέρας ἀπὸ μάρμαρον κατὰ τὸ σχέδιον τῶν ἀθηναϊκῶν καὶ κορινθιακῶν οἰκιῶν.

Ἡ ἐνδυμασία τῶν Ρωμαίων δὲν μετεβλήθη, ἀλλὰ τὸ χονδροειδὲς μάλλινον ὕφασμα ἀντικατέστησαν μὲ λεπτοῦφानτα ἐνδύματα καὶ ἐφρόντισαν νὰ πτυχῶνουν τὸ ἱμάτιον κατὰ τὸν ἑλληνικὸν συρμόν. Μεγαλυτέρα ἦτο ἡ πολυτέλεια εἰς τὸν ἱματισμὸν τῶν γυναικῶν, αἱ ὁποῖα ἀνεζήτησαν τὰ λεπτότερα καὶ διαφανέστερα ὑφάσματα. Ἐφόρουσαν πλῆθος κοσμημάτων, δακτυλίδια, βραχιόλια, περιδέρια, ἐνώτια κτλ.

Ἄλλὰ περίφημος ἔγινεν ἡ πολυτέλεια τοῦ φαγητοῦ. Οἱ τόσον λιτοδαίταιοι Ρωμαῖοι κατήντησαν μανιώδεις γαστρίμαργοι καὶ τὸ ἐλάττωμα αὐτὸ παρέμεινε μέχρι τέλους τῆς ρωμαϊκῆς ἱστορίας τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ἀνωτέρας κοινωνίας. Ἐπεζήτησαν τὰ πλέον σπάνια καὶ παλυδάπανα φαγητὰ καὶ τοὺς πλέον ἀρωματώδεις καὶ σπανιωτέρους οἴνους τοῦ κόσμου, τὰ δὲ ποσά, τὰ ὁποῖα ἐξώδευον διὰ τὰ συμπόσια, ἦσαν μυθώδη. «Ὁ μάγειρος, ὁ ὁποῖος ἔθεωρεῖτο ὁ ἔσχατος τῶν δούλων», λέγει ὁ Τίτος Λίβιος, «ἀπέβη προσωπικότης καὶ τὸ ἐπάγγελμα του ἔφθασεν εἰς μεγάλην περιωπὴν!»

Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ

Ἄλλ' ἡ μεγάλη πολυτέλεια ἔφερον ὄχι μόνον καταστρεπτικὴν μαλθακότητα, ἀλλὰ καὶ πλῆθος ἀπὸ ἄλλα ἐλαττώματα. Αἱ παλαιαὶ ρωμαϊκαὶ ἀρεταὶ ἐθεωρήθησαν χονδροειδεῖς καὶ γελοῖαι. Ὅλοι ἐφρόντιζον νὰ πλουτήσουν, διὰ νὰ ἐπαρκοῦν εἰς τὰς δαπάνας τοῦ νέου βίου, καὶ πρὸς τοῦτο κανὲν μέσον δὲν ἐθεώρουν ἀθέμιτον. Αἱ οἰκογενειακαὶ ἀρεταὶ

τῶν Ρωμαίων ἐξηφανίσθησαν εἰς τὴν νέαν ἀριστοκρατίαν καὶ τὰ διαζύγια ἐπληθύνθησαν. Ἐπίσης ἤρχισαν νὰ φαίνωνται τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς *πολιτικῆς διαφθορᾶς*. Οἱ πολῖται ἐπώλουν τὴν ψῆφον των καὶ ἡ ἐκλογικὴ διαφθορὰ ἐγενικεύθη.

Ἐναντίον τῆς καταστάσεως ταύτης ἤρχισαν νὰ ἐξεγείρωνται πολλοὶ Ρωμαῖοι καὶ ἐδημιουργήθη *ζωηρὰ ἀντιδράσις* κατὰ τῶν νεωτερισμῶν. Ἀρχηγὸς τῆς ἀντιδράσεως καὶ συγχρόνως ἀντιπρόσωπος τοῦ συντηρητισμοῦ τῆς Ρώμης εἶναι ὁ περίφημος Κάτων ὁ τιμητῆς.

Ὁ Κάτων ἦτο μικρὸς ἰδιοκτῆτης ἀπὸ τὴν Σαβίνην ἐγκατασταθεὶς εἰς Ρώμην. Ἐλαβε μέρος εἰς πολλοὺς πολέμους καὶ διεκρίθη ἀνελθῶν εἰς ὅλα τὰ ἀξιώματα. Ὁ Κάτων ὑπῆρξε λάτρης τῶν προγονικῶν ἀρετῶν καὶ ἐγένετο ἀρχηγὸς μερίδος τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ, ἡ ὁποία ἤθελε νὰ ἀντιδράσῃ εἰς τὰ νέα ἤθη τῆς ἀριστοκρατίας. Ὡς τιμητῆς ἐπέδιωσε μὲ μέτρα αὐτηρὰ νὰ πατάξῃ τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν διαφθοράν.

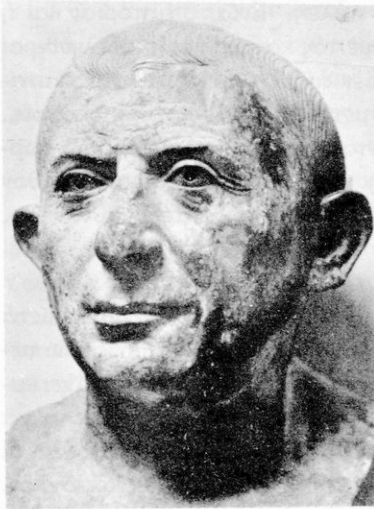
Ἄλλ' οἱ ἀγῶνες τοῦ Κάτωνος ἔμειναν χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ὁ ἐλληνισμὸς ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα εἰσῆρχετο εἰς τὴν Ρώμην καὶ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος ἡ μεταβολὴ ἦτο πλήρης. Οἱ Ρωμαῖοι ἐδέχθησαν τὸν ἐλληνικὸν πολιτισμὸν, ἀλλ' ὅπως ἦτο φυσικὸν τὸν προσήρμοσαν εἰς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς συνηθείας των. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἐλληνικὸς πολιτισμὸς παρουσιάζεται μὲ νέαν μορφήν καὶ ἐγένετο, ὅπως λέγουσιν, ἑλληνορωμαϊκός. Ὑπὸ τὴν μορφήν αὐτὴν αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες τὸν μετέφεραν εἰς τὴν ἀπολίτιστον Δύσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ. — ΟΙ ΓΡΑΚΧΟΙ

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΜΕΣΑΙΑΣ ΤΑΞΕΩΣ

Αί μεγάλοι κατακτήσεις είχαν ακόμη σαβαρωτέρας συνεπειάς, δηλαδή βαθείαν οικονομικήν, κοινωνικήν και πολιτικήν μεταβολήν.

Ρωμαίος τοκογλύφος
(Ὁρειχαλκίνη προτομή ἀπὸ τὴν
Πομπηίαν. Νεάπολις)

Ὁ ὄνομαστός τραπεζίτης καὶ τοκογλύφος Caecilius Jucundus, τοῦ ὁποίου ἡ οἰκία ἀνεκαλύφθη εἰς τὴν Πομπηίαν. Ἡ εἰκὼν παριστάνει μὲ ζωηράν ἐκφραστικότητά τὸν πονηρὸν χρηματιστήν.

ἀγρούς των, ἐγκατέλειψαν τὴν ὑπαιθρον χώραν καὶ μετηνάστευσαν εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ πλοῦσιοι ἠγόρασαν τὰ μικρὰ κτήματα, ἦνωσαν

Οἱ μακροχρόνιοι πόλεμοι κατέστρεψαν τὴν μεσαίαν τάξιν, δηλαδή τοὺς ἰδιοκτήτας μικρῶν κτημάτων εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν. Τοὺς μεγάλους πολέμους διεξήγαγε κυρίως ἡ μεσαία τάξις. Πολλοὶ ἐχάθησαν εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν ἢ ἀπὸ τὰς κακουχίας καὶ ὅσοι ἐπανῆλθον εὐρέθησαν εἰς πολὺ δύσκολον θέσιν. Ὁ ἄγρός των εἶχε μείνει ἀκαλλιέργητος, ἡ οἰκογένειά των εἶχε χρεωθῆ διὰ νὰ συντηρηθῆ, καὶ οἱ ἴδιοι ἐξηκολούθουν νὰ δανεῖζωνται. Ἀλλὰ τότε τοὺς κατέστρεψεν ἡ τοκογλυφία. Συγχρόνως εἶχε καταντήσει ἀδύνατος ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ συντήρησις μικρῶν κτημάτων, ἀφ' ὅτου ἤνοιξαν αἱ μεγάλοι σιταγοραὶ τῆς Σικελίας, τῆς Σαρδηνίας καὶ πρὸ πάντων τῆς Ἀφρικῆς. Ὁ εἰσαγόμενος ἀπ' αὐτὰς σῖτος ἦτο τόσο εὐθηνός, ὥστε ἡ παραγωγὴ τῆς Ἰταλίας ἦτο ἀδύνατον νὰ συναγωνισθῆ τοὺς σιτεμπόρους. Οἱ μικροκαλλιεργηταὶ ἠναγκάσθησαν τότε νὰ πωλήσουν τοὺς

πολλά ἀπ' αὐτὰ καὶ ἐσχημάτισαν τὰς μεγάλας ἰδιοκτησίας, τὰ λεγόμενα *latifundia*. Εἰς τὰ κτήματα αὐτὰ ἐγκατέστησαν δούλους, ἔπαυσαν νὰ καλλιεργοῦν δημητριακά, ἐφύτευσαν ἀμπέλους καὶ ἑλαίας, ὡς περισσότερον προσοδοφόρα, ἔτρεφον ζῶα ἢ ἄφηνον μεγάλας ἐκτάσεις ἀκαλλιεργήτους διὰ τὸ κυνήγιον. Τοιοῦτοτρόπως ἡ παραγωγή τῆς Ἰταλίας ἠλαττώθη σημαντικῶς καὶ ἡ ὑπαιθρος χώρα ἄλλαξε κατοίκους, διότι τὴν θέσιν τῶν γνησίων Ρωμαίων ἔλαβον δοῦλοι Ἀσιαῖται. Διὰ τοῦτο δικαίως εἶπον ὅτι τὰ μεγάλα κτήματα κατέστρεψαν τὴν Ρώμην.

Κάτι παρόμοιον ἔγινε καὶ εἰς τὰς πόλεις. Ἐνῶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία ἀνεπτύχθησαν τεραστίως μὲ τὰς κατακτήσεις, οἱ ἐλεύθεροι μικροτεχνῖται κατεστράφησαν, διότι δὲν ἀντεῖχον εἰς τὸν συναγωνισμὸν τῶν ἐργοστασίων, εἰς τὰ ὅποια μετεχειρίζοντο κυρίως δούλους. Τοιοῦτοτρόπως οἱ ἐλεύθεροι μικροτεχνῖται, ὅπως καὶ οἱ ἐλεύθεροι γεωργοί, δηλαδὴ ἡ *μεσαία τάξις*, κατεστράφησαν καὶ περιῆλθον εἰς μεγάλην ἔνδειαν. Τὸ γεγονός αὐτὸ εἶχε σοβαρωτάτας συνεπείας.

ΑΙ ΝΕΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΤΑΞΕΙΣ

Ἡ κοινωνικὴ ἰσότης, τὴν ὁποίαν εἶχον ἐπιτύχει οἱ Ρωμαῖοι μετὰ τόσους ἀγῶνας, διαταράχθη καὶ ἐδημιουργήθη διάκρισις τάξεων περισσότερον ἐπικίνδυνος. Κατὰ τὸν 2ον π.Χ. αἰῶνα ἡ Ρώμη εἶχε κυρίως δύο κοινωνικὰς τάξεις, μίαν μειοψηφίαν πλουσίων καὶ τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἀκτημόνων καὶ πτωχῶν. Εἰς τὴν πρώτην ἀνήκουν οἱ συγκλητικοὶ καὶ οἱ ἵππεις, εἰς τὴν δευτέραν ὁ λεγόμενος ἀστικός ὄχλος.

Ἡ *συγκλητικὴ τάξις*, τῆς ὁποίας ὁ πλοῦτος συνίσταται κυρίως εἰς κτηματικὴν περιουσίαν, ἔχει ἀποκλειστικὸν ἔργον τὴν κυβέρνησιν τῆς πολιτείας. Ἀπ' αὐτὴν ἐκλέγουν οἱ Ρωμαῖοι σχεδὸν κατὰ κανόνα τοὺς ἄρχοντας, οἱ ὅποιοι πολλάκις εἶναι ἀνίκανοι ἢ κάμνουν κακὴν χρῆσιν τῆς δυνάμεώς των, περιφρονοῦν τοὺς νόμους, διαφθείρουν τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ κατὰ τὰς ἐκλογὰς καὶ κυβερνοῦν κακῶς τὰς ἐπαρχίας.

Ἡ *τάξις τῶν ἵππέων* εἶναι οἱ πλούσιοι τοῦ χρήματος. Ἀντὶ τῶν πολιτικῶν ἀξιομάτων, οἱ ἵππεις προτιμοῦν τὸ ἐμπόριον, τὰς τραπεζιτικὰς ἐργασίας καὶ τὰς προμηθείας τοῦ δημοσίου. Ἐμπορεύονται κυρίως τὸν σῖτον (τὸν ὅποιον εἰσάγουν εἰς μεγάλας ποσότητας ἀπὸ τὴν Σικελίαν, τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Αἴγυπτον) καὶ συγ-

χρόνως είναι σπουδαῖοι τοκογλύφοι. Ἰδίως ὅμως πλουτοῦν ἀπὸ τὰς προμηθείας τοῦ δημοσίου καὶ ἀπὸ τὴν ἐνοικίασιν τῶν φόρων, εἶναι δηλαδή **δημοσιῶναί**. Οἱ ἵππεῖς καταρτίζουσι μεγάλας ἐταιρείας, αἱ ὁποῖαι ἀναλαμβάνουσι τὴν κατασκευὴν δημοσίων ἔργων ἢ τὴν προμήθειαν στρατιωτικῶν εἰδῶν εἴτε ἐνοικιάζουσι τοὺς φόρους. Ἀγοράζουσι δηλαδή ἀπὸ τὴν πολιτείαν τοὺς φόρους μεγάλων περιφερειῶν, προκαταβάλλουσι τὸ ἀντίτιμον εἰς τὸ δημόσιον καὶ μετὰ τοὺς πωλοῦσι τμηματικῶς εἰς μικροτέρους ἐπιχειρηματίας τῶν ἐπαρχιῶν, οἱ ὁποῖοι εἰσπράττουσι αὐτοὺς μὲ σκληρὰ καὶ ἀπάνθρωπα μέσα. Αὐτοὶ εἶναι οἱ **τελιῶναί**, περὶ τῶν ὁποίων ὁ Χριστὸς εἶπεν ὅτι δὲν θὰ εἰσέλθουσι εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Οἱ συγκλητικοὶ ὡς διοικηταὶ καὶ οἱ ἵππεῖς ὡς ἐπιχειρηματίαι, καὶ ἰδίως ὡς δημοσιῶναί, ἐξεμεταλλεύθησαν μὲ ἀπλησίαν τὰς ἐπαρχίας καὶ κατήντησαν ἀληθινὴ πλῆγή.

Τὸν ἀστικὸν ὄχλον ἀποτελοῦν ὅλοι οἱ ἄλλοι πολῖται, παλαιοὶ μικροκτηματῖαι ἢ μικροτεχνῖται κατεστραμμένοι καὶ ἄλλοι ὅμοιοι. Ἡ θέσις ὄλων αὐτῶν εἶναι τραγικὴ. Δὲν εὐρίσκουσι ἐργασίαν, διότι εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ εἰς τὰ ἐργοστάσια προτιμῶνται οἱ δοῦλοι, ζοῦσι εἰς μικρὰς καὶ ἀθυγιαστὰς κατοικίας πτωχοί, ταπεινοὶ καὶ ἐγκαταλελειμμένοι εἰς τὸν οἶκτον τῆς πολιτείας καὶ τῶν πλουσίων, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν μοιράζουσι τροφὰς καὶ ἐνδύματα. Ἄλλ' ἀντὶ αὐτοῦ οἱ πτωχοὶ πωλοῦσι τὴν ψῆφον των κατὰ τὰς ἐκλογάς. Μόνη παρηγορία των ἔμεινεν ὁ τίτλος τοῦ Ῥωμαίου πολίτου, τὰ μεγάλα θεάματα, αἱ ἑορταί, οἱ θρίαμβοι, αἱ ἐκλογαὶ καὶ ἡ κίνησις τῆς ἀγορᾶς.

Οἱ Δούλοι

Ἐνα ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου καὶ τῶν κατακτήσεων ἦτο ἡ καταπληκτικὴ αὐξήσις τῶν δούλων.

Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν ἢ αἰχμάλωτοι πολέμου πωληθέντες ἢ Ἀσιᾶται τοὺς ὁποίους εἶχον μεταφέρει οἱ νικηταὶ στρατηγοί.

Ὁ δούλος κατὰ τὸν νόμον δὲν ἦτο **πρόσωπον**, ἀλλὰ **πῶγμα**. Ἡ ζωὴ τῶν δούλων ἦτο ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν οἰκτρά. Ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἐργάζωνται διαρκῶς. Ὁ ὀκνηρὸς ἢ πονηρὸς δούλος ἐτιμωρεῖτο σκληρότατα. Αἱ τιμωρίαι ἦσαν φρικῶδεις: ραβδισμοί, μαστιγώσεις, ἀλύσεις, ἢ ἐργασία τοῦ χειρομύλου, ἢ ἐργασία εἰς τὰ λατομεῖα καὶ τέλος ὁ θάνατος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Διὰ τοῦτο πολλὰκις οἱ δούλοι ἐπανεστάτησαν καὶ ἠπέλιθον σοβαρῶς τὸ κράτος.

ΟΙ ΓΡΑΚΧΟΙ

Εἰς τὴν Ρώμην δὲν ἔλειψαν οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι ἔβλεπον τὴν σοβαρότητα τῆς καταστάσεως καὶ ἤθελον νὰ θέσουν τέρμα εἰς αὐτήν. Ὁ Κάτων εἶχε κατανοήσει τὴν ἀνάγκην αὐτὴν, ἀλλὰ δὲν ἐκτύπησε τὴν ρίζαν τοῦ κακοῦ. Τὸ ἔργον αὐτὸ ἀνέλαβον οἱ δύο ἀδελφοὶ Τιβέριος καὶ Γάιος Γράκχος.

Ο ΤΙΒΕΡΙΟΣ ΓΡΑΚΧΟΣ

Ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς δύο, ὁ Τιβέριος, ἦτο φύσις εὐγενική καὶ θερμὴ καὶ ρήτωρ καλός. Μὲ ἐξαιρετικὴν διορατικότη-

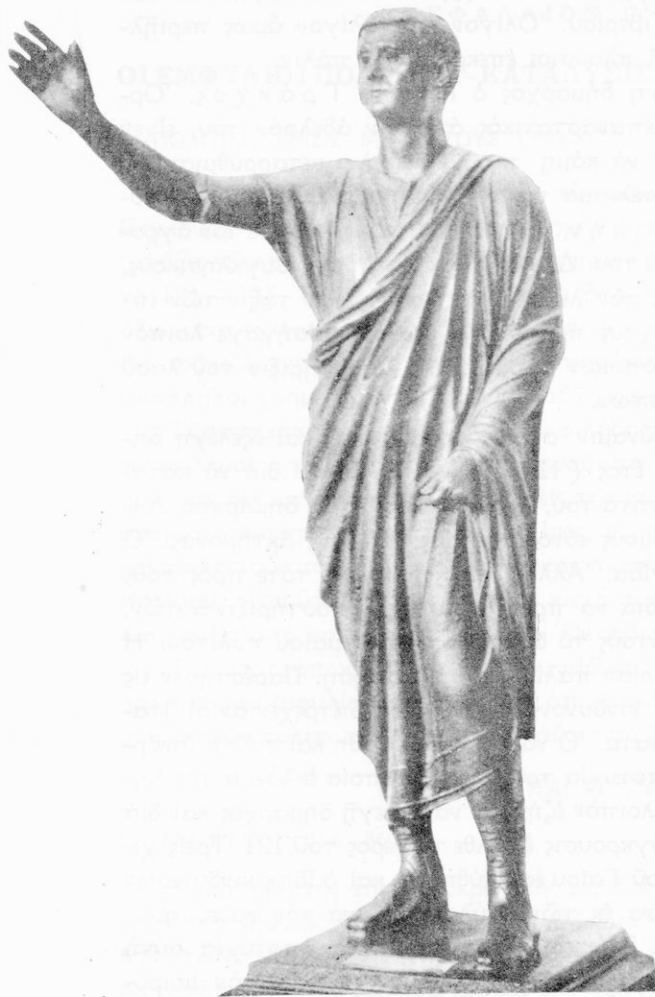

Οἱ ἀδελφοὶ Γράκχοι.

τα ἀντελήφθη ὅτι ἡ διόρθωσις τῆς καταστάσεως ἦτο δυνατὴ μόνον, ἂν κατώρθωνε νὰ ἀναδημιουργήσῃ τὴν μικρὰν ἰδιοκτησίαν καὶ μαζί μὲ αὐτὴν τὴν μεσαιὰν τάξιν ἀποκαθιστῶν πάλιν εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀνέργους τῆς Ρώμης.

Τὸ 133 π.Χ. ἐκλέγεται δήμαρχος καὶ προτείνει ἀμέσως τὸν περιφημον ἀ γ ρ ο τ ι κ ὸ ν ν ὅ μ ο ν, κατὰ τὸν ὅποιον κανεὶς δὲν ἐδικαιούτο νὰ κατέχῃ γῆν τοῦ δημοσίου μεγαλυτέρας ἐκτάσεως ἀπὸ 500 πλέθρα καὶ 260 δι' ἕκαστον ἄρρεν τέκνον (τὸ πλῆθρον = 25,18 μ.). Οἱ

πλούσιοι ὅμως εἶχαν σφετερισθῆ, με τὸ πρόσχημα τοῦ ἐνοικίου, ἐκτάσεις πολὺ μεγαλυτέρας. Ἐπρεπε λοιπὸν μέρος αὐτῶν νὰ ἀφαιρεθῆ ἀπ' αὐτούς, νὰ διαιρεθῆ εἰς ἴσους κλήρους καὶ νὰ μοιρασθῆ εἰς τοὺς ἀκτήμονας πολίτας. Ὁ Τιβέριος ὑπεστήριξε με θερμὴν τὸν νόμον.

Ρήτωρ ἀγορευῶν
(Μουσεῖον Φλωρεντίας).

ὄπαδους του καὶ ἔρριψαν τὸ σῶμα του εἰς τὸν Τίβεριν.

Ὅπως ἦτο φυσικόν, τὸν ἐπολέμησαν με μανίαν. Ἄλλ' ὁ Τιβέριος κατώρθωσε νὰ ψηφισθῆ ὁ νόμος ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀμέσως προέβη εἰς τὴν μεταρρύθμισιν. Ἄλλὰ διὰ νὰ στερεωθῆ τὸ ἔργον του, ἐνόμισεν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐκλεγῆ δήμαρχος καὶ διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν ἐκλογῶν ὁ Τιβέριος εὐρέθη με ὀλίγους ὄπαδους, διότι οἱ ἀγρόται εὐρίσκοντο εἰς τὸν θερισμόν ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν. Οἱ συγκλητικοὶ καὶ οἱ πλούσιοι ἐδημιούργησαν ταραχάς, ἐφόνευσαν τὸν Τιβέριον με 300 ἀπὸ τοὺς

Οἱ πλούσιοι κατ' ἀρχὰς δὲν ἐτόλμησαν νὰ καταργήσουν τὸν ἀγροτικὸν νόμον τοῦ Τιβερίου. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁμως περιήλθεν εἰς ἀχρησίαν καὶ οἱ πλούσιοι ἐπεκράτησαν πάλιν.

Ἄλλὰ τὸ 123 ἐξελέγη δήμαρχος ὁ Γάϊος Γράκχος. Ὁρμητικώτερος καὶ πλέον ἐπαναστατικὸς ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του, εἶχεν εὐρύτερα σχέδια. ἠθέλε νὰ κάμη πολιτικὴν μεταρρύθμισιν, ἢ ὁποῖα θὰ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ συντρίψῃ τὴν δύναμιν τῶν εὐγενῶν· ἐπίσης κοινωρικὴν, ἢ ὁποῖα θὰ συνεπλήρωνε τὸν ἀγροτικὸν νόμον τοῦ ἀδελφοῦ του. Διὰ νὰ συντρίψῃ τοὺς συγκλητικούς, ἐστηρίχθη ὄχι μόνον εἰς τὸν λαόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἱππέων καὶ εἰς τὰς συμμάχους πόλεις τῆς Ἰταλίας. Εἰσήγαγε λοιπὸν σειρὰν νόμων, διὰ τῶν ὁποίων ἐκέρδισε τὴν ὑποστήριξιν τοῦ λαοῦ καὶ τῆς τάξεως τῶν ἱππέων.

Ὁ Γάιος ἀπέκτησε δύναμιν σχεδὸν μοναρχικὴν καὶ ἐξελέγη δήμαρχος καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος (122). Οἱ συγκλητικοὶ διὰ νὰ καταστρέψουν τὴν δημοτικότητά του, ἐπρότειναν διὰ τοῦ δημάρχου Λιβίου Δρούσου νόμους εὐνοϊκωτέρους διὰ τοὺς ἀκτήμονας. Ὁ λαὸς ἔπεσεν εἰς τὴν παγίδα. Ἄλλ' ὁ Γάιος ἐστράφη τότε πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς συμμάχους καὶ διὰ νὰ προσελκύσῃ τὴν ὑποστήριξιν αὐτῶν, ἐπρότεινε νὰ δοθῇ εἰς αὐτοὺς τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου. Ἡ Σύγκλητος εὐρήκεν εὐκαιρίαν πάλιν νὰ δημοκοπήσῃ. Παρέστησεν εἰς τὸν ρωμαϊκὸν λαὸν τὸν κίνδυνον, τὸν ὁποῖον διέτρεχεν ἂν οἱ Ἰταλοὶ ἀπέκτων ἴσα δικαιώματα. Ὁ νόμος ἀπεκρούσθη καὶ τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ πρώτη σοβαρὰ ἀποτυχία τοῦ Γαίου, ἢ ὁποῖα ἐκλόνισε τὴν δημοτικότητά του. Ὄταν λοιπὸν ἐζήτησε νὰ ἐκλεγῆι δήμαρχος καὶ διὰ τὸ 121, ἀπέτυχεν. Ἡ σύγκρουσις ἐπῆλθε τὸ θέρος τοῦ 121. Τρεῖς χιλιάδες ἐκ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Γαίου ἐφονεύθησαν καὶ ὁ ἴδιος κινδυνεύων νὰ συλληφθῆι διέταξεν ἕνα ἐκ τῶν δούλων του νὰ τὸν φονεύσῃ.

Ἡ προσπάθεια τῶν Γράκχων ἀπέτυχε καὶ ἡ ἀποτυχία αὐτῆ ὀφείλεται εἰς τὴν ἐχθρότητα τῶν πλουσίων καὶ εἰς τὴν μοιρολατρικὴν ἀδράνειαν τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ. Οἱ πλούσιοι ἐξῆλθον ἰσχυρότεροι καὶ ὁ λαὸς περιέπεσεν εἰς μεγαλυτέραν δυστυχίαν. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἡ Ρώμη παραδίδεται εἰς τὴν διάκρισιν τῶν φιλοδόξων στρατηγῶν καὶ εἰς τὴν μανίαν τῶν ἐμφυλίων πολέμων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΟΙ ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ. - ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΡΙΣΙΣ ΜΕΤΑ ΤΟΥΣ ΓΡΑΚΧΟΥΣ

Αί μεγάλοι κατακτήσεις, ἔκτος τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς, ἐδημιούργησαν σοβαρωτάτην πολιτικὴν κρίσιν. Μετὰ τοὺς Γράκχους ἡ τάξις τῶν συγκλητικῶν ἐκυβέρνησε πανίσχυρος τὴν πολιτείαν ἀπὸ τὸ 121 - 107. Ἄλλ' ἡ διοίκησις των ἦτο πολὺ κακῆ. Τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα ἔγιναν σχεδὸν κληρονομικὰ εἰς ὠρισμένας οἰκογενείας καὶ διὰ τοῦτο διαχειρίζονται αὐτὰ ἄνθρωποι ἀνίκανοι καὶ διεφθαρμένοι, οἱ ὑπάλληλοι χρηματίζονται σκανδαλωδῶς καὶ ὁ στρατὸς παραμελεῖται.

Τῆς καταστάσεως ἐπωφελοῦνται φιλόδοξοι στρατηγοί, οἱ ὅποιοι προσελκύουν τὸν στρατὸν, περιφρονοῦν τὴν Σύγκλητον καὶ τοὺς νόμους καὶ θέλουν νὰ κυριαρχήσουν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐπειδὴ ὅμως εὐρίσκονται πάντοτε περισσότεροι τοῦ ἑνός, περιέρχονται εἰς σύγκρουσιν καὶ ταράττουν τὸ κράτος μὲ πολιτικὰς ἀναστατώσεις καὶ αἱματηροὺς πολέμους. Τοιοῦτοι ἀντίπαλοι εἶναι κατὰ σειρὰν ὁ Μάριος καὶ ὁ Σύλλας, ὁ Καῖσαρ καὶ ὁ Πομπήιος, ὁ Ὀκταβιανὸς καὶ ὁ Ἀντώνιος.

Τοιουτοτρόπως ἐπὶ ἓνα περίπου αἰῶνα (107 - 31) ἡ Ρώμη γίνε-ται θεάτρον ἐμφυλίων πολέμων, οἱ ὅποιοι κλονίζουσι τὸ παλαιὸν δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ προετοιμάζουσι τὸ ἔδαφος εἰς τὴν μοναρχίαν.

Ο ΜΑΡΙΟΣ ΚΑΙ Ο ΣΥΛΛΑΣ

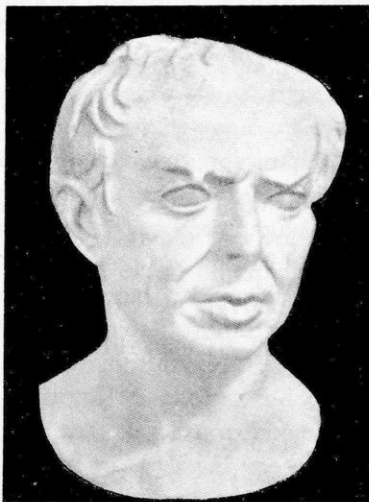
Ο ΜΑΡΙΟΣ (156 - 86)

Ἐποστηρικτῆς τῆς δημοκρατικῆς μερίδος καὶ ἀντίπαλος τῆς Συγκλήτου παρουσιάσθη κατ' ἀρχὰς ὁ Μάριος. Κατήγετο ἀπὸ πλουσίαν ἀγροτικὴν οἰκογένειαν τῆς λατινικῆς πόλεως Ἀρπίνου. Ἐμεινε καθ' ὅλην τὴν ζωὴν του ἀμόρφωτος καὶ διὰ τοῦτο οἱ ευγενεῖς τὸν ἐχλεύαζον. Πράγματι ἡ μορφή του εἶχε κάτι τὸ τραχὺ καὶ ὁ Κικέρων ἔλεγε : « ἦτο ἀνὴρ ἀγροϊκός, ἀλλὰ πραγματικὸς ἀνὴρ ». Εἶχεν ὅμως ἐξαιρετα στρατιωτικὰ προσόντα : ἐγνώριζε νὰ συγκρατῆ τὴν πειθαρχίαν τοῦ στρατοῦ καὶ νὰ εἶναι συγχρόνως ἀγαπητὸς εἰς τοὺς στρατιώτας.

Ὁ Μάριος διέπρεπεν εἰς δύο πολέμους: εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα (112 - 105) καὶ κατὰ τῶν Κίμβρων καὶ Τευτόνων (113 - 101), οἱ ὅποιοι ἀκριβῶς ἀπέδειξαν τὴν διαφθορὰν καὶ ἀνικανότητα τῶν εὐγενῶν καὶ τὴν ἀποσύνησιν τοῦ στρατοῦ.

Ὁ πονηρὸς βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας Ἰουγούρθας, ἕγγονος τοῦ Μασσανάση, εἶχεν ἐξαφανίσει διὰ δολοφονίας τοὺς συνάρχοντάς του ἐξαδέλφους. Ἐπίσης εἶχε κατορθώσει νὰ ἐμπαιξῆ τοὺς Ρωμαίους, ἀφοῦ διέφθειρε μὲ χρήματα τὴν ρωμαϊκὴν πρεσβείαν, ἣ ὁποία ἐστάλη διὰ νὰ κανονίσῃ τὰ πράγματα τῆς Νουμιδίας. Προσκληθεὶς κατόπιν εἰς τὴν Ρώμην διὰ νὰ ἀπολογηθῆ, ἐξηγόρασε καὶ ἐντὸς τῆς πρωτευούσης θερμοὺς ὑποστηρικτάς. Ὄταν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀφρικὴν, ἐνίκησε τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν καὶ τὸν ὑπεχρέωσε νὰ διέλθῃ ὑπὸ τὸν ζυγὸν (109). Εἰς τὸν πόλεμον ἔδωσε τέλος ὁ Μάριος, ὁ ὁποῖος συνέλαβεν αἰχμάλωτον τὸν Ἰουγούρθαν (105) καὶ τὸν ᾠδήγησεν εἰς τὴν Ρώμην ὅπου ἀπέθανεν εἰς τὰς φυλακάς.

Οἱ Κίμβροι καὶ οἱ Τεύτονες, γερμανικοὶ λαοὶ κατοικοῦντες εἰς τὰ παράλια τῆς Βαλτικῆς, εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Γαλατίαν καὶ ἔφθασαν λεηλατοῦντες εἰς τὴν Ναρβωνίτιδα, τὴν ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν τῆς Γαλατίας. Τέσσαρες ρωμαϊκοὶ στρατοὶ κατεστράφησαν ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου. Εἰς τὴν κρίσιμον στιγμὴν ἔφθασεν ὁ Μάριος ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἐνίκησεν εἰς δύο ἀποφασιστικὰς μάχας τοὺς δύο γερμανικοὺς λαοὺς, οἱ ὅποιοι ἐν τῷ μεταξύ εἶχον χωρισθῆ.

Ὁ λεγόμενος Γάιος Μάριος.
(Μαρμαρινὴ κεφαλή. Ρώμη, Βατικανόν).

Η ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

Ὁ Μάριος ἔκαμε σπουδαιοτάτην στρατιωτικὴν μεταρρύθμισιν. Ἐδέχθη εἰς τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ ἀπόρους πολίτας, ὅσοι ἤθελον νὰ

ύπηρετήσουν μὲ μισθόν. Ἡ μεταρρύθμισις αὐτὴ εἶχε σοβαρωτάτας πολιτικὰς συνεπείας. Οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος στρατιῶται εἰργάζοντο κυρίως διὰ τὸν μισθὸν καὶ ἐφρόντιζον νὰ πλουτήσουν διὰ τοῦ πολέμου. Ἡ ἰδέα τῆς πατρίδος ἐξησθένησε τοιοῦτοτρόπως, διότι ὁ στρατὸς ἀφωσιώθη εἰς τὸν ἀρχηγὸν καὶ φιλόδοξοι στρατηγοὶ δύνανται, στηριζόμενοι εἰς τὸν στρατὸν, νὰ περιφρονοῦν τοὺς νόμους διὰ νὰ κυριαρχήσουν εἰς τὴν Ρώμην.

ΑΙ ΕΣΩΤΕΡΙΚΑΙ ΤΑΡΑΧΑΙ.—Ο ΣΥΜΜΑΧΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Μετὰ τὰς λαμπρὰς νίκας του ὁ Μάριος ἔγινε δεκτὸς μὲ ἐνθουσιασμόν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐστράφη τότε ἀποφασιστικῶς πρὸς τοὺς δημο-

Νόμισμα τοῦ Ἰουγοῦρθα
(Παχρίσιοι, Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη).

Ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως εἰκονίζεται ὁ ἐπικίνδυνος Νουμηθὸς ἀρχηγός· ἐπὶ τῆς ἄλλης ὁ πολὺ διαδεδομένος ἐκεῖνον τὸν καιρὸν εἰς Ἀφρικὴν ἐλέφας.

κρατικούς. Ἄλλ' εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἐφάνη ἡ ἀπειρία τοῦ στρατηγοῦ εἰς τὰ πολιτικά. Οἱ δημαγωγοὶ ὄπαδοί του ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν δημοτικότητά του δι' ἰδιοτελεῖς σκοποὺς καὶ ἐπροκάλεσαν ταραχάς, ὥστε ὁ Μάριος ἠναγκάσθη νὰ στραφῆ ἔναντίον των καὶ νὰ ὑποστηρίξη τὴν Σύγκλητον. Ἄλλ' οἱ δημοκρατικοὶ ἐθεώρησαν τοῦτο ὡς προδοσίαν καὶ ἐγκατέλειψαν τὸν Μάριον, ὁ ὅποιος ἠναγκάσθη νὰ φύγη ἀπὸ τὴν Ρώμην διὰ νὰ ἐπισκεφθῆ δῆθεν τὴν Ἀνατολήν. Μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἐκυριάρχησαν πάλιν οἱ ἀριστοκρατικοὶ καὶ ἡ Σύγκλητος.

Κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ἡ Ἰταλία ἐταράχθη ἀπὸ τὸν λεγόμενον

Συμμαχικὸν πόλεμον. Οἱ Ἴταλοι δηλαδὴ ἔλαβον τὰ ὄπλα, διὰ νὰ ἀποκτήσουν τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου, καὶ ἔφεραν εἰς δύσκολον θέσιν τὴν Ρώμην. Οἱ Ρωμαῖοι ὅμως ἐπεκράτησαν εἰς τὸ τέλος (88), ἀλλ' ἡ Σύγκλητος μετὰ τὴν νίκην ἐχορήγησεν εἰς ὅλους τοὺς Ἴταλιώτας τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου.

Τοιοιούτρόπως ἡ Ρώμη ἔπαυσε νὰ εἶναι κυρίαρχος πόλις καὶ ἔγινεν ἡ πρωτεύουσα, ἡ ὁποία κυβερνᾷ κατοίκους μὲ ἴσα δικαιώματα.

Ο ΣΥΛΛΑΣ (136 - 78 π. Χ.)

Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος ἀνέδειξε νέον ἄνδρα, τὸν Σύλλαν. Ὁ Λεῦκιος Κορνήλιος Σύλλας κατήγετο ἀπὸ τὴν μεγάλην οἰκογένειαν τῶν Κορηθίων. Εἶχε διακριθῆ ὡς ὑποστράτηγος τοῦ Μάριου εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ βραδύτερον ἔδειξε μεγάλην στρατηγικὴν καὶ διπλωματικὴν ἰκανότητα. Ἦτο ἀγαπητὸς εἰς τοὺς στρατιώτας, διότι ἄφηνεν εἰς αὐτοὺς μεγάλην ἐλευθερίαν καὶ ἐπέτρεπε νὰ λαφυραγωγῶν τὰς χώρας ποὺ κατακτοῦσαν. Εἰς ὅλην τὴν ζωὴν του ἔμεινεν ὑποστηρικτὴς τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ ἄσπονδος ἐχθρὸς τῆς δημοκρατίας.

Η ΑΝΤΙΖΗΛΙΑ ΤΟΥ ΜΑΡΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΛΛΑ

Οἱ δύο ἄνδρες Μάριος καὶ Σύλλας δὲν ἄργησαν νὰ ἔλθουν εἰς ρῆξιν. Ἡ Σύγκλητος εἶχεν ἀναθέσει εἰς τὸν Σύλλαν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ ἐπικινδύνου βασιλέως τοῦ Πόντου Μιθριδάτου. Ἀλλ' ὁ Μάριος ἐξήγειρε τὸν λαὸν καὶ κατώρθωσε νὰ λάβῃ αὐτὸς τὴν ἀρχηγίαν. Ὁ Σύλλας, ὁ ὁποῖος εὕρισκετο εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν, ἔτοιμος νὰ διαπεραιωθῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὠδήγησε τὸν στρατὸν του κατὰ τῆς Ρώμης καὶ ἠκύρωσε τὴν ἀπόφασιν. Ὅταν ὅμως ἀνεχώρησε διὰ τὴν Ἑλλάδα (87), ὁ Μάριος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ρώμην, ἔσφαξε τοὺς ὄπαδους τοῦ Σύλλα, ἐληλάτησε τὴν πόλιν, προέγραψε τὸν Σύλλαν καὶ ἐδήμεισε τὴν περιουσίαν του. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγους μῆνας ἀπέθανεν ὁ Μάριος (86).

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΜΙΘΡΙΔΑΤΟΥ (88 - 84)

Μεταξὺ τῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα ἐδημιουργήθησαν μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ βασιλείου τῶν Σελευκιδῶν, ἦτο τὸ μικρὸν βασίλειον τοῦ Πόντου μὲ πρωτεύουσαν τὴν Σινώπην, τὸ ὁποῖον ἐπεξέτεινε τὴν ἐξουσίαν

του εις τὰς πέριξ χώρας καὶ ἔγινε μὲ τὸν καιρὸν ἄρκετὰ ἰσχυρὸν μὲ στρατὸν ὠργανωμένον κατὰ τὸ μακεδονικὸν σύστημα, μὲ στόλον καὶ πολλοὺς θησαυροὺς.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν βασιλεὺς τοῦ Πόντου ἦτο ὁ περίφημος Μιθριδάτης ΣΤ΄ ὁ Εὐπάτωρ (123—63). Κατὰ τὸ ἥμισυ Ἕλλην, διότι εἶχεν ἑλληνίδα μητέρα, ἦτο ἄνθρωπος μὲ ἀνάστημα κολοσσιαῖον καὶ τεραστίας σωματικὰς δυνάμεις. Ὡμίλει 22 γλώσσας, ἠγάπα τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ εἰργάσθη πολὺ ὑπὲρ τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ὁ Μιθριδάτης ὠνειρεύετο νὰ ἰδρῦσῃ μέγα κράτος. Ἐνῶ λοιπὸν οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν ἀπτησχολημένοι μὲ

Ὁ Μιθριδάτης
Ἐπὶ νομισματικῶς (τετραδράχμων).

τὸν Συμμαχικὸν πόλεμον, ὁ Μιθριδάτης ἐκυρίευσε τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ κατῆλθεν εἰς τὰς παραλίους ἑλληνικὰς πόλεις, κηρύττων ἑαυτὸν ἐλευθερωτὴν. Οἱ κάτοικοι, πιεζόμενοι ἀπὸ τὴν κακὴν διοίκησιν καὶ τὴν ἀπληστίαν τῶν δημοσιωνῶν, ἐδέχθησαν μὲ ἀνακούφισιν τὸν Μιθριδάτην. Ὁ βασιλεὺς τοῦ Πόντου μετέφερε τὴν πρωτεύουσάν του εἰς τὴν Περγαμον καὶ τὸ 88 διέταξεν ἀπὸ τὴν Ἐφεσον γενικὴν σφαγὴν τῶν Ἰταλῶν τῆς Μ. Ἀσίας. Περισσότεροι ἀπὸ 80 χιλιάδες ἄνθρωποι ἐσφάγησαν. Κατόπιν ὁ στόλος του ἐκυρίευσε τὴν Δῆλον, ἡ ὁποία ἦτο γέφυρα τῶν Ρωμαίων πρὸς τὴν Ἀσίαν, καὶ ἔπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ. Πολλαὶ πόλεις τῆς Ἑλλάδος, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Πειραιεὺς καὶ αἱ Ἀθηναίαι, τὸν ἐδέχθησαν ὡς ἐλευθερωτὴν. Ἄλλος στρατὸς τοῦ Μιθριδάτου διὰ τῆς Θράκης εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μακεδονίαν (87).

Τοιουτοτρόπως ἡ Ἀνατολὴ ὀλόκληρος ἦτο ἀνάστατος καὶ ὁ Μιθριδάτης ἔγινεν ὁ μεγαλύτερος ἐχθρὸς τῆς Ρώμης, μετὰ τὸν Ἀννίβαν. Τὰ πράγματα ὁμως ἄλλαξαν, ὅταν ἔφθασαν αἱ ρωμαϊκὰ λεγεῶνες. Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 87 ὁ Σύλλας ἐμφανίζεται εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀρχίζει τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς. Τότε ἐσυλήθησαν πολλοὶ ναοί, διὰ νὰ ἐξευρεθῇ χρῆμα, καὶ κατεστράφησαν τὰ ὠραῖα δάση τοῦ Λυκείου καὶ τῆς Ἀκαδημίας, διὰ νὰ κατασκευασθοῦν πολιορκητικαὶ μηχαναί. Τὸν Μάρτιον τοῦ 86 ὁ Σύλλας ἐκυρίευσε τὰς Ἀθή-

νας, τὰς ὁποίας ἔπνιξε κυριολεκτικῶς εἰς τὸ αἶμα. Ἐποὶ δὲ ἐνίκησε δύο μεγάλους στρατοὺς τοῦ Μιθριδάτου, τὸν ἕνα εἰς τὴν Χαίρωνειαν καὶ τὸν ἄλλον εἰς τὸν Ὀρχομενὸν τῆς Βοιωτίας, ἔπλευσεν εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἄλλ' αἱ ἐσωτερικαὶ ἀνωμαλίαι τῆς Ρώμης ὑπεχρέωσαν αὐτὸν νὰ κλείσῃ τὴν συνθήκην τῆς Δαρδάνου, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Μιθριδάτης παρητήθη ἀπὸ τὰς κτήσεις τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἐπλήρωσε μεγάλην χρηματικὴν ἀποζημίωσιν (84).

ΑΙ ΠΡΟΓΡΑΦΑΙ ΚΑΙ ΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΑΙ ΤΟΥ ΣΥΛΛΑ

Ὁ Σύλλας ἔφθασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν μὲ 40 χιλ. στρατόν, ἔγινε κύριος τῆς Ρώμης καὶ προέβη εἰς τρομερὰν ἀντεκδίκησιν κατὰ τῶν δημοκρατικῶν. Κάθε ἡμέραν ἀνηρᾶτο εἰς τὴν ἀγορὰν κατάλογος ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ἠδύνατο νὰ φονεύσῃ κανεὶς καὶ ἐλάμβανε μάλιστα ἀμοιβήν. Περισσότεροι ἀπὸ 90 συγκλητικοὶ καὶ 2.600 ἵππεις ἐξηφανίσθησαν. Αὐταὶ εἶναι αἱ περίφημοι προγραφαὶ τοῦ Σύλλα (82).

Ὁ Σύλλας εἶχε κατ' οὐσίαν ἀπόλυτον ἐξουσίαν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐλαβε τὸν τίτλον τοῦ δικτάτορος μὲ ἀπεριόριστον νομοθετικὴν καὶ συντακτικὴν ἐξουσίαν καὶ ἄλλαξε ριζικῶς τὸ πολίτευμα. Συνεκέντρωσεν ὅλην τὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν Σύγκλητον καὶ περιώρισε τὰ δικαιώματα τῶν ἄλλων ἀρχόντων. Οἱ δήμαρχοι ἔχασαν τὸ δικαίωμα τοῦ νεῖο, τὰ δὲ δικαιώματα τοῦ λαοῦ περιωρίσθησαν σημαντικῶς.

Ὁ Σύλλας παρητήθη μετὰ τέσσαρα ἔτη (79) καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπέθανεν (78).

Β' Ο ΠΟΜΠΗΙΟΣ ΚΑΙ Ο ΚΑΙΣΑΡ

Ο ΠΟΜΠΗΙΟΣ

Τὸ ἔργον τοῦ Σύλλα ἀνέτρεψεν ὁ Πομπήιος. Ἀριστοκρατικῆς καταγωγῆς, πλούσιος, μὲ ὠραίαν φυσιογνωμίαν, ἦτο φιλόδοξος ἀλλ' ἄτολμος· εὐτυχὴς στρατηγός, χωρὶς ὅμως ἐξαιρετικὰ προσόντα στρατηγοῦ. Ἐφερεν εἰς πέρας μὲ εὐκολίαν τοὺς πολέμους κατὰ τοῦ Σερτώριου εἰς τὴν Ἰσπανίαν, κατὰ τῶν δούλων εἰς τὴν Ἰταλίαν κατὰ τῶν πεπρατῶν εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ κατὰ τοῦ Μιθριδάτου εἰς τὴν Ἀνατολήν.

Ὁ Σερτώριος, ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀρίστους ἀξιωματικούς τοῦ Μαρίου, προσεβλήθη ἀπὸ τὸν Σύλλαν καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου ὠργάνωσε στρατὸν καὶ ἀπειλοῦσε νὰ ἀνατρέψῃ τὸ καθεστῶς. Ἡ Σύγκλητος ἀνέθεσεν εἰς τὸν Πομπήιον τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Σερτωρίου (77) καὶ ὁ νεαρὸς στρατηγὸς κατώρθωσε νὰ καταβάλλῃ τὸν περίφημον στασιαστὴν μὲ δόλον καὶ πανουργίαν (72). Ἐνήργησε νὰ δολοφονηθῇ ὁ Σερτώριος καὶ κατόπιν εὐκόλως ἐνίκησε τὸν στρατὸν του.

Κατὰ τὰ ἔτη 73 – 71 ἡ Ἰταλία ἐταράχθη ἀπὸ μίαν ἐπικίνδυνον ἐξέγερσιν τῶν δούλων. Οὗτοι εἶχον ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Σπάρτακον, δοῦλον ἀπὸ τὴν Θράκην, ἄνθρωπον μὲ ἐξαιρετικὴν εὐφυΐαν καὶ ὀργανωτικὴν ἰκανότητα. Ἡ Σύγκλητος ἀνέθεσεν εἰς τὸν Κράσσον, τὸν πλουσιώτερον ἄνθρωπον τῆς Ρώμης, τὸν πόλεμον κατὰ τῶν δούλων. Ὁ Κράσσος ἀπέκλεισε τοὺς δούλους εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν, ὅπου ὁ Σπάρτακος ἠγωνίσθη μὲ αὐταπάρησιν ἀλλ' ἐφρονεῦθη. Λείψανα τῶν δούλων διηθύνθησαν εἰς τὴν Ἄνω Ἰταλίαν, ὅπου τὰ κατέστρεψεν ὁ Πομπήιος, ὁ ὁποῖος τότε ἐπέστρεφεν ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν. Διὰ τοῦτο διεκήρυξεν ὅτι αὐτὸς ἀπέσπασε τὰς ρίζας τοῦ δουλικοῦ πολέμου.

Οἱ δύο στρατηγοὶ ἔφθασαν πρὸ τῆς Ρώμης καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ συγκρουσθοῦν. Ἐπροτίμησαν ὅμως νὰ συνηνεγηθοῦν καὶ ἐξελέγησαν καὶ οἱ δύο ὑπατοὶ. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ Σύγκλητος δὲν ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἄδειαν θριάμβου, ἐστράφησαν πρὸς τὸ δημοκρατικὸν κόμμα καὶ κατήργησαν ὅλους σχεδὸν τοὺς νόμους τοῦ Σύλλα (70).

Ο ΠΕΙΡΑΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (68 - 67)

Οἱ Ρωμαῖοι, ἀφοῦ κατέκτησαν τὴν Ἀνατολήν, παρημέλησαν τὸν στόλον. Αὐτὸ ὅμως ἐγίνεν αἰτία νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ πειρατεία εἰς βαθμὸν ἐπικίνδυνον. Εἰς ὅλην τὴν παραλίαν τῆς Κιλικίας εἶχον ἐγκατασταθῆ πειραταί, οἱ ὁποῖοι ἐξουσίαζον τοὺς θαλασσίους δρόμους καὶ ἐλήστευον τὰ πλοῖα καὶ τὰ παράλια τῆς Μεσογείου. Οἱ κάτοικοι τῆς Ρώμης ἤρχισαν νὰ αἰσθάνωνται τὴν ἔλλειψιν σίτου καὶ τροφίμων, τὰ ὅποια ἐπωλοῦντο εἰς ὑπερόγκους τιμὰς.

Τὸ ἔτος 67 ἐδόθη σχεδὸν αὐτοκρατορικὴ ἐξουσία εἰς τὸν Πομπήιον πρὸς ἐξόντωσιν τῶν πειρατῶν. Εἰς χρονικὸν διάστημα ὀλιγώτερον τοῦ ἔτους οἱ πειραταὶ ὑπετάχθησαν. Ὁ Πομπήιος ὑπεχρέωσεν αὐ-

τοὺς νὰ κατοικήσουν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Κιλικίας. Ἡ ἀγορὰ τῆς Ρώμης ἐγένισεν ἀπὸ τρόφιμα καὶ ἡ δημοτικότης τοῦ Πομπηίου ἐγίνε μεγάλη. Πρὶν ἀκόμη ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, οἱ Ρωμαῖοι τοῦ ἀνέθεσαν ἔργον σπουδαιότερον, τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Μιθριδάτου.

Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΜΙΘΡΙΔΑΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (74 - 64)

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα ἐξηγέρθη πάλιν ὁ Μιθριδάτης. Ἔχει τῶρα σύμμαχόν του τὸν ἰσχυρὸν βασιλέα τῆς Ἀρμενίας καὶ γαμβρόν του Τιγράνην, ὁ ὁποῖος πρὸ ὀλίγου εἶχε καταλύσει τὸ κράτος τῶν Σελευκιδῶν.

Ὁ διοικητὴς τῆς Κιλικίας Λούκουλλος προσέβαλε τὸν βασιλέα τοῦ Πόντου καὶ τὸν κατεδίωξεν εἰς τὴν Ἀρμενίαν, ἐπροχώρησε νικηφόρως ἕως τὸν Εὐφράτην, ἐνίκησε τὸν Τιγράνην καὶ ἐκυρίευσεν τὰ *Τιγρανόκεστα*, τὴν πρωτεύουσάν του (69). Ἄλλ' ἡ μεγάλη του αὐστηρότης ἐδημιούργησεν εἰς τὸν στρατὸν δυσαρεσκείας, αἱ ὁποῖαι κατέληξαν εἰς στάσιν. Ὁ Λούκουλλος ἠναγκάσθη νὰ ἀποχωρήσῃ καὶ ἔχασεν ὅλα τὰ κέρδη ἀπὸ τὰς νίκας του.

Τὸ 66 ἡ Σύγκλητος ἀνέθεσε τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου εἰς τὸν Πομπήιον, ὁ ὁποῖος ἐνίκησε τὸν Μιθριδάτην καὶ ὑπεχρέωσε τὸν Τιγράνην νὰ ὑποταχθῇ. Ὁ Μιθριδάτης ἔφυγεν εἰς τὴν Κριμαίαν, ὅπου καὶ ἠτύκτόνησεν. Ὁ Πομπήιος ἔπειτα ὑπέταξε τὴν Συρίαν καὶ ἐδημιούργησεν ἀπὸ τὰς κατακτήσεις του τρεῖς ἐπαρχίας: τὸν Πόντον, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Κιλικίαν.

Ο ΚΙΚΕΡΩΝ. — Η ΣΥΝΩΜΟΣΙΑ ΤΟΥ ΚΑΤΙΛΙΝΑ (66 - 63)

Ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὴν Ρώμην εἶχε δημιουργηθῆ κατάστασις χαώδης. Ὁ εὐγενὴς Σέργιος Κατιλίνας, ὁ ὁποῖος ἐσπατάλησε τὴν

Ὁ Τιγράνης
(ἐπὶ νομίσματος)

Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας φορεῖ τὴν ἀνατολικὴν διάδην, ὅπως ἄλλοτε οἱ βασιλεῖς τῆς Περσίας. Ἡ νοθρὰ φυσιογνωμία του ἀποτελεῖ ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ζωηρὰν καὶ ἐνεργητικὴν μορφήν τοῦ Μιθριδάτου.

περιουσίαν του εἰς βίον ἄσωτον, συνήνωσεν ὅλους τοὺς δυσηρεσθημένους καὶ τοὺς κακοποιούς καὶ ἐσκέπτετο νὰ καταλάβῃ διὰ τῆς βίας τὴν ἀρχήν, νὰ φονεύσῃ τοὺς ἄρχοντας καὶ νὰ διαρπάσῃ τὰς περιουσίας τῶν πλουσίων. Τοὺς σκοποὺς του ὁμως ἐματαιώσεν ὁ ρήτωρ Κικέρων,

Ὁ Κικέρων
(Μουσεῖον Μαδρίτης).

ὑπάτος τοῦ ἔτους 65, ὁ ὁποῖος ἀνεκάλυψεν ἐγκαίρως τὰ σχέδιά του. Τὸ ἐπίσῳδιον τοῦτο ὀνομάζεται συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα.

Ὁ Κικέρων (106-43), ἦτο ὁ ἐξοχώτερος ἀπὸ τοὺς ρήτορας τῆς Ρώμης, συμπατριώτης τοῦ Μαρίου. Εἶχε συμπαιθείας πρὸς τοὺς δημοκρατικούς, ἀλλὰ δὲν εἶχε πολλὴν σταθερότητα εἰς τὴν πολιτικὴν του. Δὲν ἔπαυσε νὰ κολλακεύῃ τὸν Πομπήϊον καὶ δὲν κατάρθωσε νὰ ἐκμεταλλευσθῇ τὴν ἐπιτυχίαν του εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῆς συνωμοσίας.

Ο ΚΑΙΣΑΡ. — Η ΠΡΩΤΗ ΤΡΙΑΝΔΡΙΑ (60 π. Χ.)

Εἰς τὴν πολιτικὴν σκηνὴν ἐφάνη ἐν τῷ μεταξὺ νέος ἀνὴρ, ὁ Καῖσαρ.

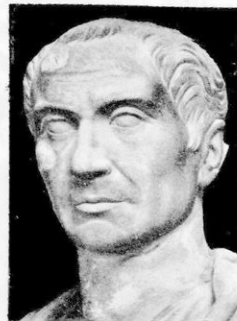
Ὁ Γάιος Ἰούλιος Καῖσαρ (101-44), ὁ ὁποῖος ἀπὸ καιρὸν εἶχεν ἀρχίσει νὰ γίνεταί γνωστός, κατήγετο ἀπὸ τὴν μεγαλυ-

τέραν οἰκογένειαν τῆς Ρώμης, τὴν Ἰουλίαν γενεάν. Ἡ ἀμετρος ὁμως φιλοδοξία του καὶ νεώτεροι συγγενικοὶ δεσμοὶ τὸν ἔρριψαν εἰς τὴν δημοκρατικὴν μερίδα. Εἶχε σπαταλήσει τὴν περιουσίαν του καὶ ἠναγκάζετο νὰ δανεῖζεται ἀπὸ τὸν Κράσσον, ὁ ὁποῖος ἐβλεπε τὰ προ-

σόντα τοῦ νέου καὶ ἤθελε νὰ τὸν μεταχειρισθῆ διὰ τοὺς πολιτικούς του σκοποὺς. Ἀργότερον ἐξεδηλώθησαν αἱ ἀρεταὶ τοῦ Καίσαρος : ἡ ὀργανωτικὴ ἱκανότης, ἡ στρατηγικὴ του ἰδιοφυΐα καὶ ἡ ἀπαράμιλλος δραστηριότης.

Ὁ Πομπήιος ἐπέστρεψε τὸ 61 εἰς τὴν Ρώμην, ἀλλὰ διέπραξε τὸ σφάλμα νὰ διαλύσῃ τὸν στρατὸν του. Ἡ Σύγκλητος ἤρνηθη νὰ ἐπικυρώσῃ τὰς πράξεις του εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἐφαίνετο πάλιν πανίσχυρος. Τότε ὁ Πομπήιος, ὁ Κράσσος καὶ ὁ Καῖσαρ ὑπέγραψαν εἶδος πολιτικῆς συμφωνίας καὶ ἐμοίρασαν τὴν ἐξουσίαν. Ἡ συμφωνία αὕτη ὀνομάσθη Π ρ ῶ τ η Τ ρ ι α ν δ ρ ί α (60).

Ὁ Καῖσαρ ἐξελέγη ὑπάτος διὰ τὸ 59. Ἐπικυρώθησαν αἱ πράξεις τοῦ Πομπηίου εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐμοιράσθησαν ἀγροὶ εἰς στρατιώτας τοῦ Πομπηίου καὶ ὁ Καῖσαρ μετὰ τὸ τέλος τῆς ἀρχῆς του διωρίζετο διοικητὴς διὰ μίαν πενταετίαν τῆς Ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίας καὶ τῆς Ναρβωνίτιδος. Πρὸς ἀσφάλειαν οἱ τρεῖς ἄνδρες ἀνεβίβασαν εἰς τὰς ἀρχὰς ἄνθρώπους ἰδικούς των καὶ ἐξώρισαν τὸν Κικέρωνα.

Ὁ Καῖσαρ
Μαρμαρινὴ κεφαλὴ.
(Μουσεῖον Νεαπόλεως).

Ὁ Καῖσαρ ἀνεχώρησε διὰ τὴν ἐπαρχίαν του. Ἐκεῖ μετὰ μακροῦς ἀγῶνας (58 - 50), εἰς τοὺς ὁποίους ἐφάνησαν τὰ στρατηγικά του προσόντα, κατώρθωσε νὰ ὑποτάξῃ τὴν Πέραν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, δηλ. τὴν χώραν μεταξὺ τῶν Ἀλπεων, τῶν Πυρηναίων, τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ. Αὕτη ἐκτὸς τῆς σημερινῆς Γαλλίας περιελάμβανε καὶ τὴν Ἑλβετίαν, τὸ Βέλγιον καὶ μέγα μέρος τῆς Ὀλλανδίας. Ἡ ὑποταγὴ τῆς Γαλατίας ἔχει πολὺ μεγάλην σημασίαν διὰ τὸν πολιτισμὸν. Διὰ τῆς κατακτήσεως τοῦ Καίσαρος ἤρχισε νὰ μεταδίδεται ὁ πολιτισμὸς εἰς τὴν Δυτικὴν καὶ Κεντρικὴν Εὐρώπην.

Η ΡΗΕΙΣ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΚΑΙ ΠΟΜΠΗΙΟΥ (49 - 45)

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Κράσσος ἐφρονεύθη πολεμῶν εἰς τὴν Συρίαν κατὰ τῶν Πάρθων (53). Κύριος τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Ρώμην ἔμεινεν ὁ Πομπήιος, ὁ ὁποῖος ἐφρόντισε νὰ ἐκμηδενίσῃ τὸν Καῖσαρα καὶ ἐπέβαλεν

εις τὴν Σύγκλητον νὰ τὸν ἀνακαλέσῃ. Ὁ Καῖσαρ μὲ τὸν ἀφωσιωμένον στρατόν του ἐβάδισε κατὰ τῆς Ρώμης (49).

Ὁ Πομπήιος μὲ πέντε λεγεῶνας ἠναγκάσθη νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν Ἥπειρον, ὅπου τὸν ἠκολούθησε καὶ ὁ Καῖσαρ. Εἰς τὴν μάχην παρὰ τὰ Φάρσαλα (48) ὁ Πομπήιος ἠττήθη καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου ἐφονεύθη κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως Πτολεμαίου. Μετ' ὀλίγον ἔφθασεν ἐκεῖ ὁ Καῖσαρ, ὁ ὁποῖος ἐγοητεύθη ἀπὸ τὰς ὠραιότητας καὶ τὰ πλοῦτη τῆς χώρας τῶν Φαραῶ καὶ ἀπὸ τὰ θέλγητρα τῆς Κλεοπάτρας, τῆς ἀδελφῆς τοῦ Πτολεμαίου, τὴν ὁποῖαν ὑπεστήριξε νὰ λάβῃ τὸν θρόνον.

Ἄφοῦ δὲ ὁ Καῖσαρ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 47 - 45 συνέτριψε τὰ λείψανα τῶν ὀπαδῶν τοῦ Πομπηίου εἰς τὴν Ἀσίαν, τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Ἰσπανίαν, ἔμεινε μόνος κύριος τοῦ κράτους.

Η ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ

Ὁ Καῖσαρ ἐκηρύχθη ἰσόβιος δικτάτωρ καὶ συνεκέντρωσεν ὅλας τὰς ἐξουσίας εἰς χεῖρας του. Δὲν ἐμιμήθη ὁμως τὸν Σῦλλα καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἔκαμε προγραφάς. Ἔλεγεν ὅτι θέλει νὰ ὑπερισχύσῃ μὲ τὴν ἐπιείκειαν καὶ τὴν πραότητα.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Καίσαρος ὑπῆρξεν ἐξαίρετος. Περιώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν διοικητῶν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ κατήργησε παντοῦ τὴν βίαν. Κατεσκεύασε πλῆθος κοινωφελῶν ἔργων καὶ ἰδρύσεν ἀποικίας πολλάς, εἰς τὰς ὁποίας ἐγκατέστησεν ἀπόρους πολίτας. Ἡ Κόρινθος καὶ ἡ Καρχηδῶν ἐκτίσθησαν πάλιν καὶ ἤκμασαν ταχέως. Τέλος διώρθωσε μὲ τὴν συνεργασίαν πολλῶν σοφῶν τὸ *ἡμερολόγιον* καὶ τὸ νέον, τὸ διωρθωμένον, ὠνομάσθη πρὸς τιμὴν του Ἰουλιανὸν ἀπὸ τὸ ὄνομά του. Ἄλλ' εἰς τὴν Ρώμην ἤρχισαν νὰ φοβοῦνται ὅτι ὁ Καῖσαρ ἐπεθύμει νὰ γίνῃ βασιλεὺς. Οἱ ἄκροι δημοκρατικοὶ καὶ οἱ ταραχοποιοὶ συνηνώθησαν εἰς συνωμοσίαν, τὴν ὁποῖαν διηύθυνον ὁ *Κάσσιος* καὶ ὁ *Βροῦτος*, φίλος τοῦ Καίσαρος. Τὴν 15 Μαρτίου τοῦ 44 οἱ συνωμῶται ἐδολοφόνησαν τὸν Καῖσαρα, ἐνῶ εὐρίσκετο εἰς τὴν Σύγκλητον. Ἦτο τότε ὁ Καῖσαρ 55 ἐτῶν.

Γ' Ο ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΑΙ Ο ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ

Ο ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Μετά την δολοφονίαν τοῦ Καίσαρος κύριος τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Ρώμην ἔγινεν ὁ ὕπατος Ἀντώνιος, στενὸς φίλος του. Ὁ Ἀντώνιος συνεννοήθη μὲ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἱππικοῦ Λέπιδον καὶ ἐξήγειρε τὸν λαὸν κατὰ τῶν δολοφόνων.

Ὁ Μάρκος Ἀντώνιος κατήγετο ἀπὸ ἀρχαίαν οἰκογένειαν καὶ διεκρίθη εἰς πολλοὺς πολέμους. Ἦτο πνιγμένος διαρκῶς εἰς τὰ χρέη καὶ ἡγάπα τὸν οἶνον καὶ τὰς διασκεδάσεις. Ἦτο τολμηρὸς καὶ φιλόδοξος, ἀλλὰ δὲν εἶχε πολιτικὰς ἀρετάς. Προσεκολλήθη εἰς τὸν Καίσαρα, ὁ ὁποῖος τὸν ἀνύψωσεν εἰς τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα

Ο ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ

Μετά τὴν ἐξέγερσιν τοῦ λαοῦ οἱ ἀρχηγοὶ τῆς συνωμοσίας ἐγκατέλειψαν τὴν Ρώμην καὶ ὁ Ἀντώνιος ἦτο πραγματικὸς κύριος τῆς καταστάσεως. Ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἔφθασεν εἰς τὴν Ρώμην ὁ ἀνεψιὸς καὶ θετὸς υἱὸς τοῦ Καίσαρος, ὁ νεαρὸς Ὀκταβιανός.

Ὁ Ὀκταβιανός, νέος μόλις 19 ἐτῶν καχεκτικὸς καὶ ἀδύνατος, εἶχε φυσιογνωμίαν ἔλκυστικὴν. Ἦτο φιλόδοξος, δραστήριος καὶ ἐπιτηδειότατος νὰ προσελκύῃ φίλους. Ἐδειξε μεγάλην πολιτικὴν δεξιότητα καὶ ὑπεκρίνετο τὸν μετριοπαθῆ καὶ ἀνεξίκακον. Εἰς τὰς ἀρχὰς ἐκολάκευσε τὸν ἰσχυρὸν Ἀντώνιον καὶ ὑπεκρίθη ὅτι πείθεται εἰς τὰς συμβουλὰς τοῦ Κικέρωνος.

Η ΔΕΥΤΕΡΑ ΤΡΙΑΝΔΡΙΑ (43). — ΑΙ ΠΡΟΓΡΑΦΑΙ

Ὅταν ὁ Ἀντώνιος ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν διὰ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς δολοφόνους, ὁ Ὀκταβιανὸς ἐδέχθη νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν Σύγκλητον καὶ τὸν Κικέρωνα καὶ — ἐνῶ ὁ περίφημος ρήτωρ ἐξεφώνει εἰς τὴν ἀγορὰν τοὺς δριμυτάτους κατὰ τοῦ Ἀντωνίου λόγους, τοὺς φιλιππικὸύς (44 - 43) — αὐτὸς ἐβάδισε κατὰ τοῦ Ἀντωνίου. Ἄλλ' ἐπροτίμησε νὰ συνεννοηθῆ μαζί του καὶ μὲ τὴν μεσολάβησιν τοῦ Λεπίδου οἱ τρεῖς ἄνδρες ἐσχημάτισαν τὴν Δευτέραν Τριανδρίαν (Ὀκτώβριος τοῦ 43).

Μετ' ὀλίγον εἰσῆλθον εἰς τὴν Ρώμην καὶ διεκήρυξαν ὅτι σκο-

πός των ἦτο νὰ τιμωρήσουν τοὺς δολοφόνους τοῦ Καίσαρος. Εὐθύς κατόπιν ἤρχισαν αἱ προγραφαὶ μὲ τὴν ἐξῆς τρομερὰν προκήρυξιν:

Ὁκταβιανὸς
(Ρώμη, Βατικανόν).

Ἐδιδάχθημεν ἀπὸ τὸ παράδειγμα τοῦ Καίσαρος καὶ θὰ προλάβωμεν τοὺς ἐχθροὺς μας. . . Ἔτοιμοι νὰ ἐπιχειρήσωμεν μακρινὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν δολοφόνων, δὲν θέλομεν νὰ ἀφήσωμεν ὀπίσω ἐχθροὺς. Ὅποιος θὰ βοηθήσῃ τὴν φυγὴν προγραφέντων, θὰ προγραφῆ ὁ ἴδιος. Νὰ παρουσιάζωνται αἱ κεφαλαὶ τῶν προγραφέντων ἐνώπιον ἡμῶν. Ὁ ἐλεύθερος θὰ λαμβάνῃ ὡς ἀμοιβὴν δραχμὰς 25 χιλ. κατὰ κεφαλὴν, ὁ δοῦλος 10 χιλ. τὴν ἐλευθερίαν του καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου. Τὰ ὀνόματα τῶν φονέων καὶ καταδοτῶν θὰ τηροῦνται μυστικά.

Ἡ σκληρότης τῶν ἀρχηγῶν δὲν εἶχεν ὄρια. Ἐφονεύθησαν ὁ πατὴρ τοῦ Λεπίδου, ὁ κηδεμὼν τοῦ Ὁκταβιανοῦ καὶ ὁ θεῖος τοῦ Ἀντωνίου. Θῦμα τῶν προγραφῶν ἦτο καὶ ὁ Κικέρων, ὁ ὁποῖος συνελήφθη εἰς τὴν ἔπαυλιν

του τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπρόκειτο νὰ ἀναχωρήσῃ διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἐφονεύθησαν 130 συγκλητικοὶ καὶ 2 χιλ. ἵππεις.

Ἡ ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΦΙΛΙΠΠΩΝ (42)

Οἱ δύο σπουδαιότεροι ἀπὸ τοὺς δολοφόνους, ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος, εἶχον καταφύγει εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἐστρατολόγησαν σημαντικὰς δυνάμεις. Ὁ Ἀντώνιος καὶ ὁ Ὁκταβιανὸς ἀπεβίβασαν τὰ στρατεύματά των εἰς τὴν Ἠπειρον καὶ ἐβάδισαν κατ' αὐτῶν. Ἡ σύγκρουσις ἐγένετο εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Φιλίππων (42). Ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος ἐνικήθησαν καὶ ἠττοκτόνησαν. Μὲ τὸν θάνατον τῶν δύο ἀνδρῶν ἡ δημοκρατία ἔχασε τοὺς τελευταίους προμάχους της.

Ο ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Ὁκταβιανὸς καὶ ὁ Ἀντώνιος, ἀφοῦ παρηγκωνίσθη ὁ Λέπιδος, διεμοίρασαν τὸν ρωμαϊκὸν κόσμον. Ὁ Ὁκταβιανὸς ἔλαβε τὴν Δύσιν καὶ ὁ Ἀντώνιος τὴν Ἀνατολήν. Πρὸς στερέρωσιν

τῆς φιλίας ὁ Ἄντωνιος ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ Ὀκταβιανοῦ. Καὶ ὁ μὲν Ὀκταβιανὸς ἀνέπτυξεν ἐξαίρετα κυβερνητικὰ προσόντα καὶ οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως, καὶ ἰδίως τῆς Ἰταλίας, ἀνέπνεον ἀπὸ τὰ δεινὰ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Ἀντίθετος ἦτο ἡ πολιτικὴ τοῦ Ἄντωνίου εἰς τὴν Ἀνατολήν. Θέλων νὰ τιμωρήσῃ τὴν βασιλίσσαν τῆς Αἰγύπτου Κλεοπάτραν, διότι εἶχε βοηθήσει τὸν Κάσσιον, ἐδελεάσθη ἀπὸ τὰ θέληγτρα τῆς καὶ ἔζη πλησίον τῆς εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἡ ἐκστρατεία, τὴν ὁποίαν ἔκαμε κατὰ τῶν Πάρθων διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὸν θάνατον τοῦ Κράσσου, ἀπέτυχεν. Ἐκυρίευσεν ὁμως τὴν Ἀρμενίαν καὶ ἐτέλεσε δι' αὐτὸ μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἄλλ' ἀπὸ τότε ὑπεδουλώθη ἀκόμη περισσότερον εἰς τὴν πονηρὰν βασιλίσσαν. Ἐχάρισεν εἰς αὐτὴν καὶ τὰ τέκνα τῆς σχεδὸν ὅλας τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους, διεζεύχθη τὴν Ὀκταβίαν καὶ εἶχε τὸ θάρρος νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὴν Σύγκλητον νὰ ἐπικυρώσῃ τὰς πράξεις του.

Ὀκταβία

(Πάρισις, Λούβρον)

Εἶναι ἀδελφὴ τοῦ Αὐγούστου καὶ σύζυγος τοῦ Ἄντωνίου.

Ἄντωνιος καὶ Ὀκταβία.

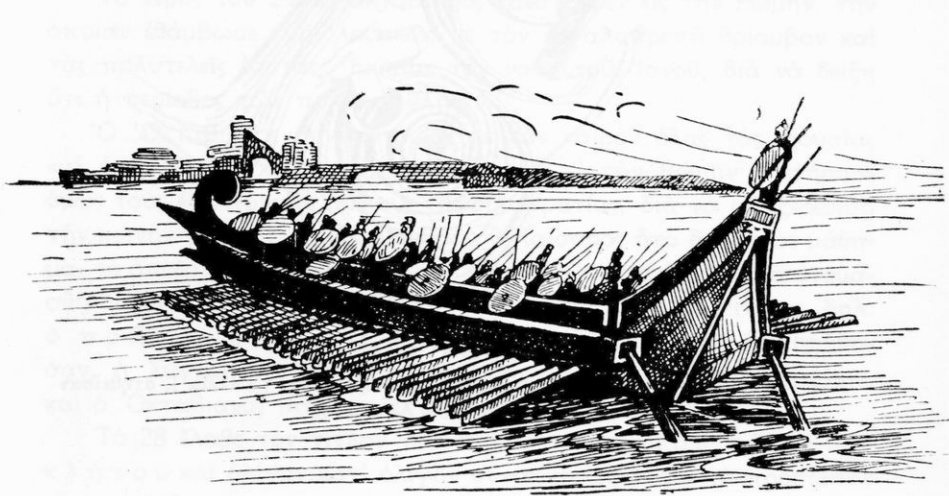
(Χρυσοῦν νόμισμα περὶ τοῦ 40 π.Χ.)

Η ΡΗΕΙΣ. — ΤΟ ΑΚΤΙΟΝ (31)

Ἡ διαγωγὴ τοῦ Ἄντωνίου ἐκίνησεν ἀγανάκτησιν, εἰς τὴν Ρώμην καὶ ὁ Ὀκταβιανὸς ἐξεμεταλλεύθη μὲ ἐπιτηδειότητα τὴν εὐκαιρίαν. Ἡ

Σύγκλητος ἀπεφάσισεν ἐναντίον τοῦ Ἀντωνίου τὸν πόλεμον, ἀλλὰ κατ' εἰσήγησιν τοῦ Ὀκταβιανοῦ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς βασιλείσσης, ἣ ὁποία εἶχε φιλοδοξήσει νὰ ὑποτάξῃ τὸ Καπιτώλιον (θέρος 32).

Ὁ ἀγὼν ἐκρίθη κατὰ θάλασσαν παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Ἀκτιον, εἰς τὴν εἰσοδὸν τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Ἀλλὰ κατὰ τὴν κρισιμωτέραν στιγμὴν τῆς ναυμαχίας τὰ αἰγυπτιακὰ πλοῖα ἤρχισαν νὰ ἀπομακρύνωνται πρὸς νότον. Ὁ Ἀντώνιος δὲν ἐσκέφθη τί-

Ρωμαϊκὸν πλοῖον.

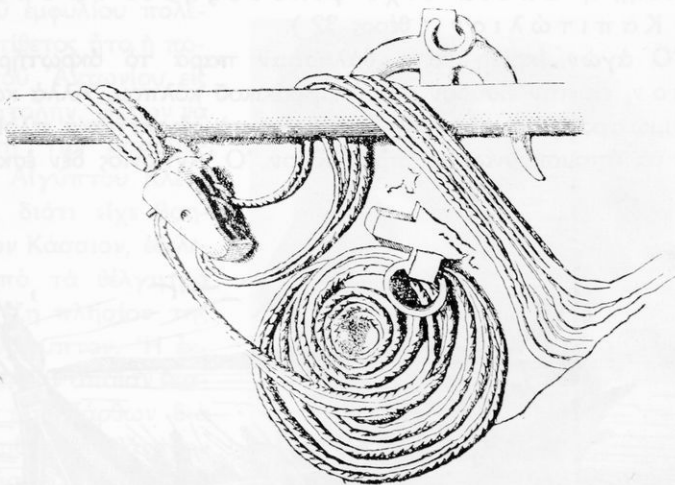
(Τοιχογραφία Πομπηίας).

Τὰ πολεμικὰ τῶν Ρωμαίων εἶναι χαμηλότερα ἀπὸ τὰ ἑλληνικά. Κινουῦνται μὲ κώπας καὶ ἱστία καὶ εἶναι ἱκανὰ νὰ φέρουν ἀρκετὴν δυνάμιν ὀπλιτῶν. Εἰς τὴν τοιχογραφίαν εἰκονίζεται ναυμαχία.

ποτε, ἐγκατέλειψε στρατὸν καὶ στόλον καὶ ἠκολούθησε τὴν βασιλίссαν (31).

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ Ὀκταβιανὸς ἔφθασεν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Τότε ὁ Ἀντώνιος ἠτύοκτόνησεν, ἣ δὲ Κλεοπάτρα ἐδοκίμασε νὰ σαγηνεύσῃ τὸν Ὀκταβιανόν, ὅπως ἄλλοτε τὸν Καίσαρα καὶ τὸν Ἀντώνιον. Ἀλλ' ὁ νικητὴς τὴν ἐδέχθη ψυχρότατα καὶ ἠ ὑπερήφανος βασίλισσα, ἐπειδὴ ἐμάντευσεν ὅτι ὁ Ὀκταβιανὸς εἶχε σκοπὸν νὰ κο-

σμήση δι' αὐτῆς τὸν θρίαμβόν του, ἐπροτίμησε νὰ αὐτοκτονήσῃ.
Ἡ Αἴγυπτος προσηρτήθη ὡς ἐπαρχία εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος.

Ἄγκυρα καὶ σχοινία

Ἐκ τῆς θριαμβικῆς ἀψίδας τῆς σημερινῆς πόλεως Orange (Γαλλία), στηθεῖσαν
πρὸς τιμὴν τοῦ Αὐγούστου

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ. - Ο ΑΙΩΝ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Τὸ θέρος τοῦ 29 ὁ Ὀκταβιανὸς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ρώμην, τὴν ὁποίαν ἐθάμβωσε κυριολεκτικῶς μὲ τὸν μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον καὶ τὰς πολυτελεῖς ἐορτάς. Ἐκλείσθη τὸν ναὸν τοῦ Ἰανοῦ, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἡ περίοδος τῶν πολέμων ἔληξεν.

Ὁ Ὀκταβιανὸς συνεκέντρωσε μὲ τὸν καιρὸν ὅλας τὰς ἐξουσίας καὶ ἐγκαθίδρυσε τὸ *μοναρχικὸν πολίτευμα* εἰς τὴν Ρώμην· διετήρησε ὁμως τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους τῆς δημοκρατίας, διὰ νὰ μὴ ἐξερεθίσῃ τὴν κοινὴν γνώμην. Ἡ δολοφονία τοῦ Καίσαρος ἦτο δι' αὐτὸν μάθημα, τὸ ὁποῖον δὲν ἐλησμόνησε ποτέ, καὶ διὰ τοῦτο ἠρνήθη νὰ ὀνομασθῆ δικτάτωρ. Ἐδέχθη μόνον τὴν ὀνομασίαν *princeps civium*, δηλ. ὁ π ρ ῶ τ ο ς π ο λ ί τ η ς. Αἱ ἐκκλησίαι καὶ οἱ ἄρχοντες διετηρήθησαν, ἡ Σύγκλητος ἐλειτουροῦσε, ὅπως ἐπὶ τῶν καλῶν χρόνων, καὶ ὁ Ὀκταβιανὸς παρουσιάζετο ὡς ἄρχων δημοκρατικός.

Τὸ 28 ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ π ρ ο ῖ σ τ α μ ἔ ν ο υ τ ῆ ς Σ υ γ κ λ ῆ τ ο υ καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον συνεκέντρωσεν εἰς τὸ πρόσωπόν του τὰς ἐξουσίας καὶ τοῦ ἀ ν θ υ π ἄ τ ο υ, τοῦ δ η μ ἄ ρ χ ο υ, τοῦ ὑ π ἄ τ ο υ καὶ τοῦ μ ε γ ί σ τ ο υ ἄ ρ χ ι ε ρ ἔ ω ς, αἱ ὁποῖαι ἔπρεπε κανονικῶς νὰ ἀσκοῦνται ἀπὸ ἰδιαιτέρους ἄρχοντας.

Ὡς ἀ ν θ ὑ π ἄ τ ο ς εἶχε τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν, τὸ *imperium* ὅπως ἔλεγον οἱ Ρωμαῖοι, εἰς τὰς ἐπαρχίας· δηλαδὴ ἦτο ὁ ἀνώτατος ἄρχων τοῦ στρατοῦ καὶ ἀνώτατος δικαστής, ἔχων τὸ δικαίωμα νὰ δικάζῃ ὅλους τοὺς κατοίκους (ἀκόμη καὶ τοὺς Ρωμαίους πολίτας). Τὸ ἀξίωμα αὐτὸ ἔδιδεν εἰς τὸν Ὀκταβιανὸν ἐξαιρετικὴν δύναμιν καὶ διὰ τοῦτο ἔφερε διαρκῶς τὸν τίτλον *imperator*, δηλαδὴ α ὕ τ ο κ ρ ἄ τ ω ρ, τὸν ὁποῖον ἔφερον καὶ οἱ διάδοχοί του, καὶ ἀπ' αὐτὸν τὸ νέον πολίτευμα ὠνομάσθη α ὕ τ ο κ ρ α τ ο ρ ί α.

Ὡς δ ἡ μ α ρ χ ο ς εἶναι ἀπαραβίαστος, συγκαλεῖ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν Σύγκλητον, προτείνει νόμους καὶ ἐμποδίζει τὰς πράξεις τῶν

ἄλλων ἀρχόντων. Ὡς ὕπατος κυβερνᾷ τὴν Ρώμην καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐκδίδει διατάγματα, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἰσχὺν νόμου δι' ὅλον τὸ κράτος. Τέλος, τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγίστου ἀρχιερέως δίδει εἰς τὴν ἐξουσίαν του θρησκευτικὸν χρῖσμα.

Ὁ Ὀκταβιανὸς λοιπόν, ὅπως ἄλλοτε οἱ βασιλεῖς, ἦτο ἀνώτατος ἀρχὼν τοῦ στρατοῦ, ἀνώτατος δικαστὴς καὶ νομοθέτης καὶ ἡ ἐξουσία του περιεβάλλετο μὲ θρησκευτικὸν κύρος. Τὴν ἐντύπωσιν αὐτὴν τῆς ἱερότητος τῆς ἐξουσίας του ἐνίσχυσεν ἡ Σύγκλητος, ἡ ὁποία ἀπένειμεν εἰς τὸν Ὀκταβιανὸν τὸν τίτλον Αὐγουστος (= σεβαστός), ὁ ὁποῖος ἐδίδετο μόνον εἰς τοὺς θεοὺς, καὶ μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ εἶναι γνωστός εἰς τὴν Ἱστορίαν.

Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Ὁ Αὐγουστος ἐδημιούργησε κατ' οὐσίαν νέον διοικητικὸν σύστημα. Τὸ κράτος ἐκυβέρνα κυρίως τὸ ἰδιαίτερον Συμβουλιον τοῦ αὐτοκράτορος, τὸ ὁποῖον ἀπετέλεσαν ἐμπιστοὶ ὄπαδοί του. Οὗτοι εἶναι: ὁ παιδικὸς του φίλος Ἀγρίππας, ἐξαί-

Αὐγουστος
(Ρώμη, Βατικανόν).

ρετος στρατηγός, ὁ ὁποῖος εἶχε προσφέρει μεγάλας ὑπηρεσίας κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους· ὁ Μικῆνας, ἀπὸ ἀρχαίαν βασιλικὴν οἰκογένειαν τῆς Τυρρηνίας, ὁ ὁποῖος διεκρίθη κυρίως ὡς διπλωμάτης· τέλος μερικοὶ συγκλητικοὶ καὶ ἄλλοι ἀνώτεροι ὑπάλληλοι.

Διὰ τὴν διοίκησιν τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων ὑποθέσεων τῶν ἐπαρχιῶν ἐδημιουργήθησαν ἰδιαιτέραι ὑπηρεσίαι καὶ τοιουτοτρόπως ἐσχηματίσθη ἡ γραφειοκρατία τοῦ Αὐγούστου, ἡ ὁποία ἀποτελεῖτο ἀπὸ ὑπαλλήλους ἐξησκημένους καὶ ἐξαρτωμένους ἀμέσως ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα.

Ἡ Λιβία, σύζυγος Αὐγούστου
Μαρμαρινὴ κεφαλὴ.
(Κοπεγχάγη, Γλυπτοθήκη).

Ἐκτὸς τοῦ δημοσίου θησαυροφυλακίου, τὸ ὁποῖον διεχειρίζετο ἡ Σύγκλητος, ἐσχημάτισε τὸ αὐτοκρατορικὸν θησαυροφυλάκιον, εἰς τὸ ὁποῖον εἰσῆρχοντο οἱ φόροι τῶν ἐπαρχιῶν. Οἱ ἀνώτατοι ἀξιώματικοὶ καὶ ὑπάλληλοι πληρῶνται ἀπὸ τὸ ταμεῖον αὐτὸ καὶ εἶναι ἀφωσιωμένοι εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος.

Ὁ Αὐγουστος κατέβαλε μεγάλην προσπάθειαν νὰ δώσῃ εἰς τὴν Ρώμην ὄψιν μεγαλουπόλεως, ὅπως ἦσαν αἱ πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀνατολῆς (ἰδίως ἡ Ἀλεξάνδρεια) ἔκτισεν, ἐπέσκεύασε καὶ κατῶρθωσε νὰ καυχήθῃ ὅτι πα-

ρέδωκε μαρμαρόκτιστον τὴν πόλιν, τὴν ὁποίαν παρέλαβε πλινθόκτιστον.

Ἰδίως ἀπασχόλησαν αὐτὸν δύο προβλήματα: νὰ ἀναγεννήσῃ τὴν γεωργίαν καὶ νὰ περιορίσῃ τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν παραλυσίαν τῆς ἐποχῆς του. Ἐγκατέστησε παλαιμάχους καὶ ἀπόρους πολίτας εἰς τὰς ἐρημωθείσας ἀπὸ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους ἐκτάσεις τῆς Ἰταλίας, αἱ ὁποῖαι ἐκαλλιεργήθησαν ἐπιμελῶς. Ἡ ἀξία τῆς γῆς ηὔξηθη, ἡ ληστεία κατεστάλη καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία ἔλαβον νέαν ζωὴν. Διὰ νὰ πολεμήσῃ τὴν ἀθείαν, τὴν ἐκλυσιν τῶν ἠθῶν, τὴν περιφρόνησιν τῆς οἰκογενείας, τὴν πολυτέλειαν εἰς τὰ δεῖπνα καὶ τὸν ἱματισμὸν ἔλαβε διάφορα νομοθετικὰ μέτρα. Ἐπέβαλε τὸν γάμον, περιώρισε τὸ διαζύγιον, προσεπάθησε νὰ ἀνανεώσῃ τὰς παλαιὰς τελε-

τάς και νά ἀφυπνίσῃ τὴν θρησκευτικὴν παράδοσιν τῶν Ῥωμαίων. Ἐπιτυχία του περιωρίσθη εἰς ἐξωτερικούς τύπους μόνον, διότι ἡ προσπάθειά του συνήντησε μεγάλην ἀντίδρασιν τῆς ἀνωτέρας κοινωνικῆς τάξεως. Αὐτὴ ἡ κόρη του Ἰουλία ἔδιδε τὸ παράδειγμα ἐκλύτου καὶ ἀτάκτου βίου, ὥστε ὁ Αὐγουστος ἠναγκάσθη νὰ τὴν ἐξορίσῃ.

Ἐπίσης ἐφρόντισε πολὺ νὰ βελτιώσῃ τὴν κυβέρνησιν τῶν ἐπαρχιῶν. Ὁ ἴδιος ἐπεσκέφθη πολλὰ μέρη, προσεπάθησε νὰ παύσῃ τὴν ἀργυρολογίαν καὶ τὴν κακοδιοίκησιν καὶ ἐπέβλεπε τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης.

ΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Ὁ Αὐγουστος δὲν ἐπεδίωξε κατακτήσεις, ἀλλ' ἤθελεν ἀπλῶς νὰ ἐξασφαλίσῃ μὲ ἰσχυρὸν στρατὸν τὰ σύνορα. Ὁ στρατός, ὅπως καὶ ἡ διοικήσεις, ἔγινεν αὐτοκρατορικός. Χωρὶς νὰ καταργήσῃ τὴν στρατιωτικὴν θητείαν στρατολογεῖ ἀπὸ Ῥωμαίους πολίτας καὶ ἀπὸ κατοίκους τῶν ἐπαρχιῶν ἔθελοντὰς μισθοφόρους, οἱ ὁποῖοι κατατάσσονται δι' 20 — 25 ἔτη. Οὗτοι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ νυμφεύωνται καὶ ἀπολυόμενοι λαμβάνουν χρηματικὴν ἀποζημίωσιν ἢ γαίαν. Τοιοῦτοτρόπως κατήρτισε στρατὸν ἀπὸ 300 χιλιάδας.

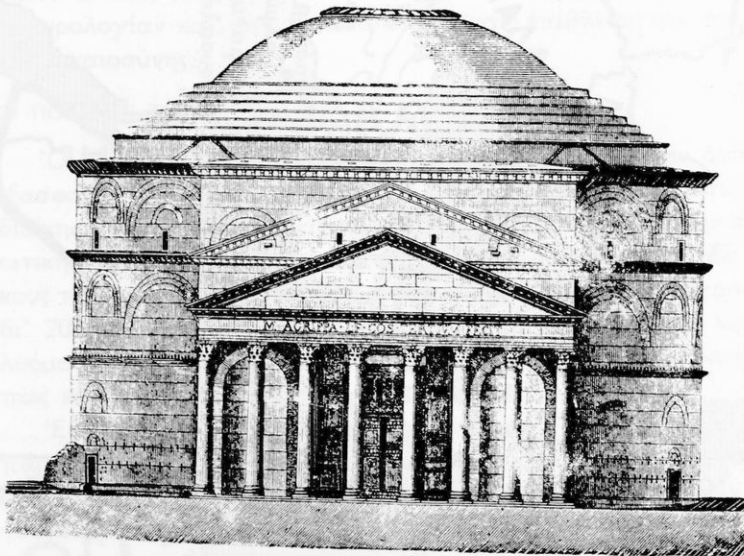
Ἐν τούτοις διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εἰρήνην εἰς τὰς συνοριακὰς ἐπαρχίας, ὑπεχρεώθη νὰ διεξαγάγῃ πολλοὺς πολέμους. Ὁ ἴδιος συνεπλήρωσε τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰσπανίας, ἐταπείνωσεν εἰς τὴν Ἀσίαν τοὺς Πάρθους καὶ προσήρτησε τὰ μικρὰ ἀνεξάρτητα κράτη τῆς Γαλατίας καὶ τῆς Ἰουδαίας. Οἱ στρατηγοὶ του Δροῦσος καὶ Τιβέριος, υἱοὶ τῆς συζύγου του Λιβίας ἀπὸ πρῶτον γάμον, ὑπέταξαν πολλοὺς παραδουναβίους λαοὺς καὶ κατέστησαν τὸν Δούναβιν εἰς ὅλον τὸ μῆκος τοῦ σύνορον τοῦ κράτους.

Ἄλλ' ὁ δραματικώτερος ἀπὸ τοὺς πολέμους τοῦ Αὐγουστού εἶναι ὁ κατὰ τῶν *Γερμανῶν*. Διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰς ἐπαρχίας τοῦ Ρήνου ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν γερμανικῶν φυλῶν, ὁ Δροῦσος ἀνέλαβε νὰ μεταφέρῃ τὰ σύνορα εἰς τὸν Ἑλβαν καὶ τὴν προσπάθειάν του ἐσυνέχισεν ὁ Τιβέριος (12 - 7 π.Χ.). Ἡ ἐπιχείρησις εἰς τὴν ἀδιάβατον ἀπὸ δάση καὶ ἔλη χώραν ἦτο ἐπίπιμος. Ἐν τούτοις ἡ μεταξύ Ρήνου καὶ Ἑλβα χώρα ἐφάνη ὅτι ὑπέκυψε καὶ Ῥωμαϊκαὶ λεγεῶνες ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτήν. Ἀλλὰ τὸ ἔτος 9 μ. Χ. ἔνεκα τῆς κακῆς διοικήσεως τοῦ Βάρου ἐξερράγη τρομερὰ ἐπανάστασις τῶν Γερμανῶν. Ὁ Βάρος,

παρασυρθείς με τρεις λεγεῶνας εἰς τὸ Τευτοβούργιον δάσος, κατεσφάγη καὶ ὁ Αὐγουστος, γέρων ἤδη δὲν ἠθέλησε νὰ ἀρχίσῃ νέον ἀγῶνα. Ὅριον τοῦ κράτους εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἔμεινεν ὁ Ρῆνος.

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Ὁ Αὐγουστος ἐξηκολούθει νὰ ζῆ εἰς τὴν οἰκίαν του ἐπὶ τοῦ Παλατίου ὡς ἀπλοῦς ἰδιώτης καὶ ἀπέφευγε συστηματικῶς νὰ ἐξερε-

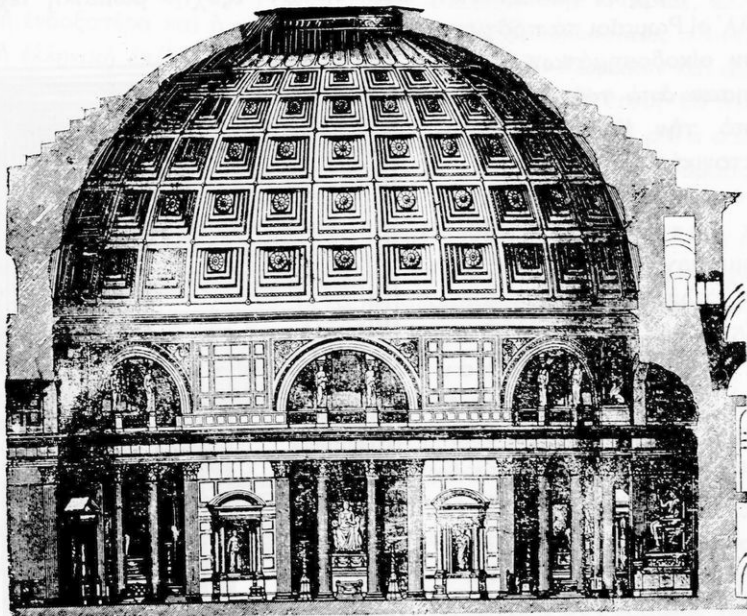
Τὸ Πάνθεον. (Ἐξωτερικὴ ὄψις).

Ἐκτίσθη τὸ 27 π.Χ. εἰς τὸ μέσον τῆς Πλατείας τοῦ Ἄρεως. Ὑπέστη πολλὰς μεταβολὰς. Τὴν σημερινὴν μορφήν ἔλαβεν ἐπὶ Ἀδριανοῦ. Ἀφιερῶθη εἰς τὴν λατρείαν ὅλων τῶν θεῶν, δείγμα ἀνεξίτητης τῶν αὐτοκρατόρων. Εἶναι τὸ μόνον σῶον διατηρούμενον ἀπὸ τὰ μεγάλα μνημεῖα τῆς αὐτοκρατορικῆς Ρώμης. Ὁλόκληρον ἀπὸ πλίνθους με ἐπέδυσεν μαρμάρου. Ἐμπρὸς ὁ πρόναος, στοὰ με 16 κίονας, οἱ ὅποιοι βασιτάζουν τριγωνικὸν ἀέτωμα, πλάτους 33,50 μ., βάθους 13. Ὅπισθεν μεγάλη κυκλικὴ αἴθουσα, στεγασμένη ὑπὸ γιγαντιαίου ἡμισφαιρικοῦ θόλου. Διάμετρος 43,40 μ., ὕψος 41 μ.

θίζη τοὺς πολίτας με ἐπιδείξεις καὶ αὐταρχικοὺς τρόπους. Τὸν αὐτοκράτορα ὅμως ἀπασχολοῦσε διαρκῶς τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς. Αἱ ἐξουσίαι εἶχον δοθῆ ἰσοβίως μόνον εἰς αὐτὸν καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποκατασταθῆ τὸ δημοκρατικὸν καθεστῶς. Ὁ

Αύγουστος ἔλαβεν ὡς συνάρχοντά του τὸν Τιβέριον, υἱὸν ὅπως γνωρίζομεν, τῆς δευτέρας συζύγου του Λιβίας, τὸν ὁποῖον εἶχεν υἰοθετήσει καὶ ὠρίσεν αὐτὸν διάδοχον.

Ὁ Αὐγουστος μετὰ κυβέρνησιν 46 ἐτῶν ἀπέθανε τὸ 14 μ. Χ. εἰς ἡλικίαν 76 ἐτῶν. Οἱ Ρωμαῖοι ἔθαψαν αὐτὸν εἰς τὸ περίφημον μαν-

Τὸ Πάνθεον τῆς Ρώμης. (Ἐσωτερικόν).

Ἡ κυκλοτερὴς αἴθουσα φωτίζεται ἀπὸ μέγα ἄνοιγμα εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ θόλου, πλάτους 8 μέτρων. Διαιρεῖται εἰς 7 κόγχας, ἐκάστη τῶν ὁποίων περιεῖχεν ἓν ἀγάλμα τῶν κυριωτέρων θεοτήτων. Ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς ὁ ναὸς ἦτο πλουσιώτατα διακοσμημένος μὲ μαρμαρώσεις, ἀγάλματα, διακοσμήσεις καὶ ἐπιστρώσεις ἐκ γρανίτου, ὀρειχάλκου κλπ.

σωλεῖον, τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος εἶχε κτίσει εἰς τὸ πεδῖον τοῦ Ἄρεως, καὶ ἡ Σύγκλητος κατέταξεν αὐτὸν μεταξὺ τῶν θεῶν.

ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου αἱ τέχναι ἤκμασαν εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος. Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι δὲν διεκρίθησαν οὔτε εἰς τὴν γλυπτι-

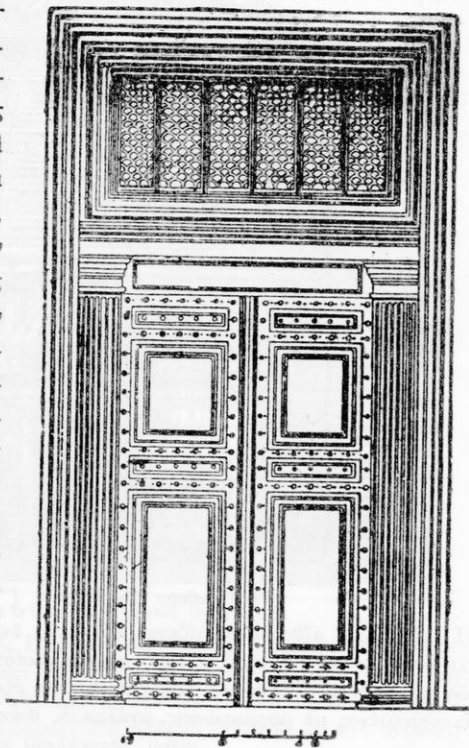
κὴν οὐτε εἰς τὴν ζωγραφικὴν. Τὰ γλυπτὰ ἔργα ἢ κατεσκευάζον Ἕλληνες τεχνίται εἰς τὴν Ρώμην ἢ παρηγγέλλοντο εἰς τὰ ἑλληνικὰ ἔργαστήρια. Ἐπίσης τὰ μέγαρα ἐκόσμησαν Ἕλληνες ζωγράφοι.

Ἀντιθέτως οἱ Ρωμαῖοι διέπρεψαν εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ κατεσκεύασαν μνημεῖα ἀντάξια τοῦ μεγαλείου τῆς Ρώμης.

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν ρωμαϊκὴ τέχνη. Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι τὰ πρότυπα τῶν οἰκοδομημάτων ἐδανείσθησαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχιτεκτονικὴν παρέλαβον τοὺς κίονας, τὴν στοᾶν καὶ τὰ ἀετώματα. Οἱ ἴδιοι ἐδημιούργησαν τὰ τόξα, διὰ τῶν ὁποίων συνέδεον τοὺς κίονας, τὰς ἀψίδας καὶ τὸν στρογγύλον θόλον, μὲ τὸν ὁποῖον ἐστέγαζον συνήθως τὰ οἰκοδομήματα. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη ὁ ρωμαϊκὸς ρυθμός.

Ὁ Αὐγουστος ἐκόσμησε τὴν Ρώμην μὲ πλῆθος μνημείων. Κατεσκεύασε νέα ἀγορὰν καὶ συνεπλήρωσε τὸ θέατρον τοῦ Μαρκέλλου. Ὁ Ἀγρίππας κατεσκεύασε μεγάλας θέρμας, ἤτοι λουτρά, εἰς τὸ πεδῖον τοῦ Ἄρεως· κολοσσιαῖον ναόν, τὸ Πάνθειον (σχήματος κυκλι-

κοῦ), ὅπου ἐλατρεύοντο οἱ προστάται τῆς οἰκογενείας τοῦ Αὐγούστου θεοί· δύο θέατρα: τὸ ἀμφιθέατρον καὶ μεγάλην στοᾶν μὲ 300 κίονας. Ἐξαιρετὸν ἐπίσης ἔργον ἦτο ὁ βωμὸς τῆς εἰρήνης, διακοσμημένος μὲ ὠραιότατα ἀνάγλυφα Ἑλλήνων γλυπτῶν.

Ἡ πύλη τοῦ Πανθίου.

Ἡ περίοδος ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Σύλλα μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Αὐγούστου ὑπῆρξεν ἡ παραχωδεστέρα τῆς ρωμαϊκῆς ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐνδοξότερα καὶ ἡ μᾶλλον δημιουργικῆ. Ὁ *κολοσσιαῖος πλοῦτος* καὶ ἡ *ἐλληνικὴ ἐπίδρασις* ἐλέπτυναν τὸ πνεῦμα τῶν Ρωμαίων καὶ ἀνέπτυξαν τὸ καλαισθητικὸν συναίσθημα καὶ ἀπὸ τοῦ ἔτους 80 π.Χ. μέχρι τοῦ 14 μ.Χ. ἔχομεν περίοδον ἀκμῆς, τὸν Χρυσοῦν αἰῶνα τῶν ρωμαϊκῶν γραμμάτων. Τὴν περίοδον αὐτὴν ὠνόμασαν αἰῶνα τοῦ Αὐγούστου.

Οἱ Ρωμαῖοι συγγραφεῖς εἶναι μαθηταὶ τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ εἰς τὴν περίοδον αὐτὴν τῆς ἀκμῆς ἔχουν αὐτοτέλειαν καὶ ἰδιαίοντα χαρακτηριστῆρα καὶ ἐδημιούργησάν ἔργα ἀξιόλογα. Ἡ Ρώμη εἶχε μεγάλους συγγραφεῖς ἤδη ἐπὶ τῆς δημοκρατίας. Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ἐμφυλίων πολέμων ὁ ἱστοριογράφος Σαλλούστιος (85-35 π.Χ.), τὸν ὁποῖον παραβάλλουν πρὸς τὸν Θουκυδίδην, συνέγραψε τὴν Ἱστορίαν τῆς συνώμοσις τοῦ Κατιλίνα καὶ τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα. Ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ συνέγραψε τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ Γαλατικοῦ πολέμου, τὸν ὁποῖον αὐτὸς διεξήγαγεν. Ὁ ἴδιος συνέγραψε καὶ τὰ Ὑπομνήματα τοῦ ἐμφυλίου πολέμου κατὰ τοῦ Πομπηίου. Ὁ μεγαλύτερος ὁμως συγγραφεὺς τῶν χρόνων τῆς δημοκρατίας εἶναι ὁ περίφημος ρήτωρ Κικέρων (106-43), τοῦ ὁποῖου σώζονται πολλοὶ ρητορικοὶ λόγοι, φιλοσοφικαὶ πραγματεῖαι καὶ ἐπιστολαί, τὰ ὁποῖα θεωροῦνται ὡς πρότυπον τοῦ λατινικοῦ λόγου.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἤκμασαν ἐπίσης δύο μεγάλοι ποιηταὶ ὁ Κάτουλλος (87-54) καὶ ὁ Λουκρήτιος (97-55). Ὁ πρῶτος ἦτο λεπτότατος καὶ παθητικώτατος λυρικός ποιητής. Ὁ Λουκρήτιος ἔψαλλε μὲ ἀσυνήθιστον εἰς τοὺς Ρωμαίους πρωτοτυπίαν καὶ δύναμιν τὰς φιλοσοφικὰς του θεωρίας περὶ τοῦ κόσμου, περὶ τῶν θεῶν καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς εἰς τὸ ποίημά του *Περὶ τῆς φύσεως τῶν ὄντων*. Πολλοὶ θεωροῦν αὐτὸν ὡς τὸν μέγιστον τῶν ποιητῶν τῆς Ρώμης.

Κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἀκμάζει ἡ *ἱστοριογραφία*. Ὁ μεγαλύτερος πεζογράφος τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου εἶναι ὁ

ιστορικὸς Τίτος Λίβιος (59 π. Χ. - 17 μ. Χ.), ὁ ὁποῖος μὲ σεμνὴν ὑπερηφάνειαν ἔγραψε τὰς συνεχεῖς προόδους τῆς Ρώμης ἀπὸ τῆς κτίσεώς της μέχρι τοῦ Αὐγούστου.

Ὁ αἰὼν τοῦ Αὐγούστου σημειώνει κυρίως τὴν μεγίστην ἀκμὴν τῆς ρωμαϊκῆς ποιήσεως. Πέντε μεγάλοι ποιηταὶ ἔζησαν τότε : ὁ Βιργίλιος, ὁ Ὀράτιος, ὁ Ὀβίδιος, ὁ Τίβουλος καὶ ὁ Πρωπέρτιος.

Ὁ Βιργίλιος (70 - 19 π. Χ.), ὁ πολυύμνητος ποιητὴς τῶν Ρωμαίων (τὸν ὁποῖον παραβάλλουν μὲ τὸν Ὀμηρον), ἔγραψεν εἰς τὴν νεότητά του τὰ Βουκολικά, εἰς τὰ ὁποῖα μιμεῖται τὸν Θεόκριτον. Ἀργότερα συνέγραψε τὰ Γεωργικά, εἰς τὰ ὁποῖα περιγράφει τὴν ζωὴν τῶν γεωργῶν καὶ τὰς ἀπολαύσεις τοῦ βίου τῶν ἀγροτῶν. Ἀλλὰ τὸ κύριον ἔργον τοῦ Βιργιλίου εἶναι ἡ Αἰνείας, εἰς τὴν ὁποίαν προσεπάθησε νὰ φθάσῃ τὸν Ὀμηρον. Διηγεῖται τὴν ἐγκατάστασιν εἰς τὴν Ἰταλίαν τοῦ Αἰνείου, γενάρχου τῆς Ἰουλίας γενεᾶς, καὶ τοὺς ἐκεῖ ἀγῶνας του. Εἰς τὸ ποίημά του αὐτὸ ὑμνεῖται ἡ Ρώμη καὶ ὁ Αὐγουστος.

Ὁ Ὀράτιος (65 - 8 π.Χ.) διεκρίθη κυρίως ὡς λυρικός ποιητὴς. Ἐγραψεν Ὠδὰς, Ἐπιστολὰς καὶ Σατίρας. Ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Ὀρατίου ἐξέχουν κυρίως αἱ εὐτράπελοι Ὠδαί, εἰς τὰς ὁποίας ἐκφράζει τὰ ἀτομικά του συναισθήματα, τὴν χαρὰν τῆς ζωῆς καὶ τῶν διασκεδάσεων.

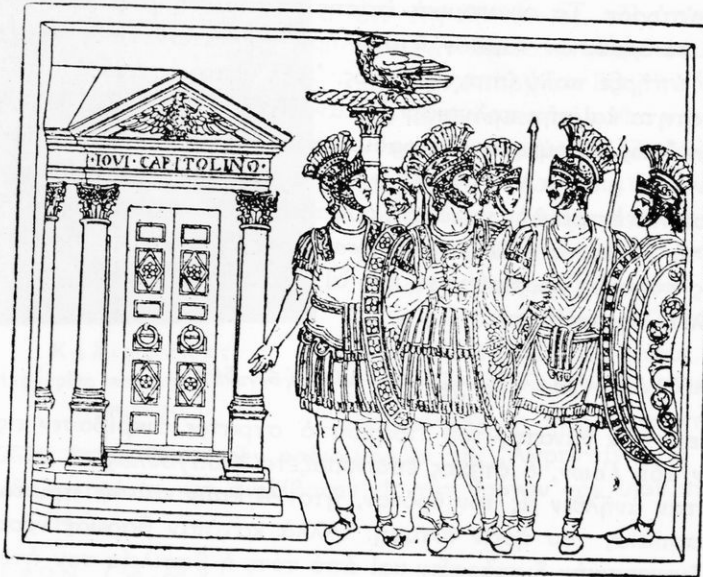
Ὁ Ὀβίδιος (43 π.Χ. - 17 μ. Χ.), ὁ Τίβουλλος (54 - 16 π.Χ.) καὶ ὁ Πρωπέρτιος (48 π. Χ. - 17 μ. Χ.) εἶναι ποιηταὶ μὲ λεπτὴν ἔμπνευσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

ΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΑΙΩΝΟΣ

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Ἐκ τῆς θανάτου τοῦ Αὐγούστου μέχρι τοῦ 78 μ.Χ. ἐβασίλευσαν τέσσαρες αὐτοκράτορες καταγόμενοι ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἀπὸ τῆς οἰκογένειας τοῦ Αὐγούστου : ὁ Τιβέριος, ὁ Καλιγούλας, ὁ Κλαύδιος καὶ ὁ Νέρων.

Πραιτοριανοί. (Ἀνάγλυφον. Παρίσιοι, Λουβρον).

Φέρουν πλήρη ἐξάρτησιν. Ὅπισθεν ὁ ρωμαϊκὸς ἀετός. Πρὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς τοῦ Καπιτωλίου: (Jovi Capitolino).

Τὸν Αὐγούστου διεδέχθη ὁ Τιβέριος, τὸν ὁποῖον εἶχεν υἱοθετήσει καὶ λάβει ὡς συνάρχοντα. Μετὰ τὸν Τιβέριον ἐβασίλευσεν ὁ Γάιος Καλιγούλας, ἐγγονὸς τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Δρούσου. Τοῦτον διαδέχεται ὁ υἱὸς τοῦ Δρούσου Κλαύδιος. Τέλος ἡ Ἀγριππῖνα,

ἡ σύζυγος τοῦ Κλαυδίου, κατορθώνει νὰ ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν θρόνον τὸν υἱὸν τῆς ἀπὸ τὸν πρῶτον γάμον, τὸν περίφημον Νέρωνα.

Ο ΤΙΒΕΡΙΟΣ (14 - 37 μ. Χ.)

Ὁ Τιβέριος ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἦτο ἤδη 56 ἐτῶν. Ἦτο ἄνθρωπος μὲ σπάνια προσόντα, ἀλλὰ μελαγχολικὸς ἐκ φύσεως καὶ — ἐπειδὴ περιέπεσεν εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ Αὐγούστου καὶ ἔμεινε πολὺν καιρὸν ἐξόριστος — κρυψίνους, καχύποπτος καὶ μνησικακός.

Ὁ Τιβέριος ὑπῆρξε καλὸς κυβερνήτης. Ἐπέβλεπεν ἀγρύπνως τοὺς διοικητὰς τῶν ἐπαρχιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του εἶδον ἡμέρας εὐτυχίας. Τὰ οἰκονομικὰ ἐπίσης διεχειρίσθη μὲ μεγάλην σύνεσιν καὶ τὸ δημόσιον ταμεῖον ἦτο πλήρες χρημάτων. Πρὸς τὴν Σύγκλητον ὑπῆρξε πολὺ ὑποχωρητικὸς. Ἄλλ' ἀπογοητευθεὶς ἀπὸ τὴν ταπεινότητα καὶ τὴν πολιτικὴν ἀνικανότητα τῶν συγκλητικῶν, πρὸ πάντων ὅμως φοβούμενος τὰς ραδιουργίας των, ἔθεσε τὸν περίφημον νόμον τῆς *μεγαλειότητος*, διὰ τοῦ ὁποίου κατεδίκασεν εἰς θάνατον τὴν ἐπιβουλήν κατὰ τῆς ἀσφαλείας τοῦ αὐτοκράτορος. Αὐτὰ ἦσαν τὰ λεγόμενα *ἐγκλήματα καθοσιώσεως* ἢ ἐσχάτης προδοσίας. Πλήθος πολιτῶν ἐξωρίσθησαν καὶ αἱ περιουσίαι των ἐδημεύθησαν, ἐνῶ ἄλλοι ἐφρονεύθησαν.

Ο ΚΑΛΙΓΟΥΛΑΣ (37 - 41). — Ο ΚΛΑΥΔΙΟΣ (41 - 54)

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τιβερίου ὁ στρατὸς ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν *Γάιον*, ὁ ὁποῖος ἐπωνομάζετο Καλιγούλας.

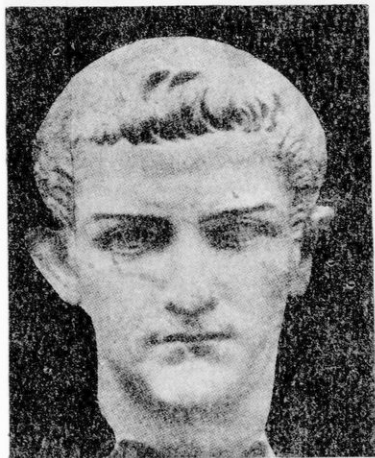
Ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἦτο 24 ἐτῶν καὶ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του ἦσαν εὐτυχῆ. Ἄλλὰ κατόπιν βαρείας νόσου ἔπαθε διανοητικὴν διατάραξιν καὶ ἀπὸ τότε ἡ βασιλεία του ἦτο σειρὰ ὤμων καὶ ἀνισορρόπων πράξεων.

Τέλος οἱ πραιτοριανοὶ ἐφόνευσαν τὸν φρενοβλαβῆ αὐτοκράτορα (41) καὶ ἀνεβίβασαν εἰς τὸν θρόνον τὸν *Κλαύδιον*, ὁ ὁποῖος τοὺς ἀντήμειψε γενναίως φιλοδωρήσας εἰς ἕκαστον 15 χιλ. σηστερίους, δηλ. 3 χιλ. δραχμάς. Ἐκτοτε καθιερώνεται τὸ φιλοδώρημα, τὸ περίφημον *donativum* τῶν αὐτοκρατόρων πρὸς τοὺς πραιτοριανοὺς κατὰ τὴν ἀνοδὸν εἰς τὸν θρόνον.

Ὁ νέος αὐτοκράτωρ ἦτο ἤδη 50οῦτης. Μορφωμένος καὶ προ-

οδευτικός, δὲν εἶχεν ὅμως θέλησιν καὶ παρεσύρετο ἀπὸ τὰς γυναῖ-
κάς του, τὴν Μεσσαλίαν καὶ τὴν Ἀγριππίαν, καὶ ἀπὸ τοὺς ἀπε-
λευθέρους. Μεγάλην ἰσχὺν κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶχον ἀποκτή-
σει οἱ γραφεῖς τοῦ αὐτοκράτορος, Ἕλληνες ἀπελευθέροι, ἄνδρες εὐ-
φύεστατοι καὶ ἐπιτηδεϊότατοι, ἀλλὰ ραδιοὔργοι καὶ ἀλαζονικοί, ὅπως
ὁ Νάρκισσος, ὁ Πάλλας, ὁ Κάλλιστος κ.ἄ.

Ἡ Κυβέρνησις τοῦ Κλαυδίου ὑπῆρξε καλὴ ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεως.

Καλιγούλας
(Μαρμαρινὴ κεφαλὴ. Κοπεγχάγη,
Γλυπτοθήκη).

Ἐπὶ τοῦ Ρήνου ἵδρυσεν ἀποικίαν ἀπομάχων, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀνε-
πτύχθη ἡ σημερινὴ μεγαλοῦπολις Κολωνία. Ἐπὶ τοῦ Κλαυδίου οἱ Ρωμαῖοι ἤρχισαν τὴν κατὰκτη-
σιν τῆς Βρετανίας, τῆς ὁποίας ὑπέταξαν τὰ νότια μέρη καὶ ἐσημάτισαν ἐπαρχίαν. Εἰς τὴν Ἀφρικὴν κατέκτησαν τὴν Μαυριτανίαν, τὸ σημερινὸν Ἀλγέριον καὶ Μαρόκον. Ἐσωτερικῶς ὁ Κλαύδιος ἔφερε τὴν τάξιν εἰς τὰ οἰκονομικὰ καὶ ἀνέλαβε τὴν ἐκτέλεσιν μεγάλων κοινωφελῶν ἔργων. Ἐχορήγησε τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου εἰς πολλοὺς ξένους, ἰδίως Γαλάτας, καὶ εἰσήγαγεν ἀρκετοὺς ἀπ' αὐτοὺς εἰς τὴν Σύγκλητον. Ὁ

Κλαύδιος ἔπεσε θῦμα τῶν ραδιοουργιῶν τῆς Ἀγριππίνης, ἣ ὁποία τὸν ἐδηλητηρίασε καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν υἱὸν τῆς Νέρωνα (54).

Ο ΝΕΡΩΝ (54 - 68)

Ὁ Νέρων ἦτο 17ετής, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, μὲ ὀφθαλμοὺς πρασινωποὺς καὶ χωρὶς ἔκφρασιν, ἀρκετὰ παχὺς ἤδη. Φύσει μοχθηρὸς καὶ θηριώδης, συνεκρατεῖτο κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη ὑπὸ τοῦ διδασκάλου του φιλοσόφου *Σενέκα*. Δὲν ἤργησεν ὅμως νὰ ἀποκαλύψῃ τὴν πονηράν του φύσιν. Ἐφόνευσεν τὸν ἀδελφόν του *Βρεταννικόν*, τὸν ὁποῖον ἐφοβεῖτο, ἐστραγγάλισε τὴν μητέρα του Ἀγριππίαν καὶ

βραδύτερον ἐφόνευσε τὴν σύζυγόν του Ὁκταβίαν καθὼς καὶ τὸν Σενέκαν.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ ζωὴ τοῦ Νέρωνος εἶναι ἀτελείωτος σειρὰ ἀπὸ μεγάλας ἀνοησίας καὶ κακουργήματα. Ἐπίστευεν ὅτι ἦτο μέγας καλλιτέχνης, μουσικός, ποιητής, ζωγράφος, ἀθλητής, ἰδίως ἔξοχος ἄρμαθλάτης. Ἐνεφανίζετο εἰς τὴν σκηνὴν καὶ εἰς τὸν στίβον τοῦ ἵπποδρομίου, ἐνῶ οἱ πραιτοριανοὶ ὑπεχρέωναν τὸν λαὸν νὰ χειροκροτῇ καὶ νὰ ἐπευφημῇ. Εἰς τὴν Ἑλλάδα— ὅπου μετέβη, διὰ νὰ δείξῃ τὸ καλλιτεχνικὸν του τάλαντον περισυνέλεξεν 180 στεφάνους εἰς τὰ θέατρα καὶ τὸ στάδιον! Τὸ ἔτος 64 μεγάλη πυρκαϊὰ ἀπετέφρωσεν εἰς τὴν Ρώμην 7 συνοικίας ἐκ τῶν 14 τῆς πόλεως. Ὁ λαὸς εἶχε τόσῃν πείραν τῆς κακίας καὶ τῆς παραφροσύνης τοῦ αὐτοκράτορος, ὥστε ἀπέδωκε τὴν καταστροφὴν εἰς ἀκαταλόγιστον ἔμπνευσίν του νὰ λάβῃ μίαν εἰκόνα τῆς πυρπολήσεως τῆς Τροίας. Ἄλλ' ὁ ἐφευρετικὸς Νέρων ἐπέριψε τὴν πυρκαϊᾶν εἰς τοὺς Χριστιανούς, τῶν ὁποίων διέταξεν ἄγριον καὶ σκληρὸν διωγμὸν. Διὰ νὰ ἐπαρκῇ εἰς τὴν σπατάλην, ἤρχισε καταδιώσεις καὶ φόνους καὶ ἐνόθευσε τὸ νόμισμα.

Ὁ Νέρων ἐγίνε μισητὸς καὶ ὁ στρατὸς, ὁ ὁποῖος δὲν ἐπληρώνετο τακτικά, ἤρχισε νὰ μὴ ἀνέχεται τὸν ἀοιδὸν αὐτοκράτορα. Τὰ στρατεύματα τῆς Γαλατίας καὶ τῆς Ἰσπανίας ἐξηγέρθησαν καὶ οἱ πραιτοριανοὶ ἐγκατέλειψαν τὸν Νέρωνα, τὸν ὁποῖον ἡ Σύγκλητος κατεδίκασεν εἰς θάνατον. Ἐξαλλος ὁ αὐτοκράτωρ ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Ρώμην καί, κινδυνεύων νὰ συλληφθῇ, διέταξεν ἕνα δοῦλον του νὰ τὸν φονεύσῃ (Ἰούλιος 68). Ὅταν ἐπιπτεν, ἐφώνασε: « *Τί καλλιτέχνην χάνει ὁ κόσμος!* »

Ὁ Νέρων
Μὲ τὸ ἀκτινοβόλον στέμμα.
(Φλωρεντία).

Ο ΓΑΛΒΑΣ. – Ο ΘΩΝ. – Ο ΒΙΤΕΛΛΙΟΣ (68 - 69)

Με τὸν θάνατον τοῦ Νέρωνος ἐξέλιπεν ὁ οἶκος τοῦ Αὐγούστου. Οἱ τελευταῖοι αὐτοκράτορες εἶχον ἀφήσει τραγικὴν ἀνάμνησιν καὶ ἐπὶ 18 μῆνας τὸ κράτος ἐταράχθη ἀπὸ τὰς συγκρούσεις τῶν ἀπαιτητῶν τοῦ θρόνου καὶ ἀπὸ τὴν ἀναρχίαν. Ἡ Σύγκλητος, οἱ πραιτοριανοὶ καὶ οἱ στρατοὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἀνεκήρυξαν μὲ τὴν σειρὰν εἰς διάστημα ἑνὸς ἔτους τρεῖς αὐτοκράτορες :

Νόμισμα Νέρωνος

τὸν *Γάλλβαν* (διοικητὴν τῆς Ἰσπανίας), τὸν *᾽Θωνα* (παλαιὸν φίλον τοῦ Νέρωνος) καὶ τὸν *Βιτέλλιον*, στρατηγὸν τῶν στρατευμάτων τοῦ Ρήνου. Ἄλλὰ σχεδὸν συγχρόνως αἱ λεγεῶνες τῆς Ἀνατολῆς ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν στρατηγὸν τῶν Βεσπασιανόν. Μεγάλῃ μερὶς τῆς Ρώμης ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος του καὶ ἡ Σύγκλητος ἀνηγόρευσε αὐτοκράτορα τὸν ἀπόντα Βεσπασιανόν.

ΟΙ ΦΛΑΒΙΟΙ. – Ο ΒΕΣΠΑΣΙΑΝΟΣ (69 - 79)

Ὁ Βεσπασιανὸς εἶναι ἀρχηγὸς νέας δυναστείας, τῶν Φλαβίων. Ἦτο υἱὸς δημοσιῶνου ἀπὸ μικρὰν σαβινικὴν πόλιν καὶ ἔλαβε πολλὰ ἀξιώματα. Ἄλλ' ὀλίγον ἔλειψε νὰ φονευθῆ ὑπὸ τοῦ Νέρωνος, διότι ἀπεκοιμήθη ἐνῶ ὁ αὐτοκράτωρ ἔψαλλεν! Ἦτο πολὺ ἀπλοῦς εἰς τοὺς τρόπους, εὐθυμὸς, ἐνεργητικὸς καὶ ἀκούρατος.

Ὅταν ἐξελέγη αὐτοκράτωρ, κατεγίνετο νὰ καταπιῆξῃ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἰουδαίας. Οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ ὅποιοι ἔφερον βαρῶς τὴν ὑποδούλωσιν τῶν εἰς τοὺς εἰδωλολάτρας, εἶχον ἐπαναστατήσῃ ἤδη ἐπὶ Νέρωνος (66). Ὁ Βεσπασιανὸς ἀνέλαβε πόλεμον μακρὸν κατὰ τῶν Ἰουδαίων καὶ περιώρισεν αὐτοὺς εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, τὴν ὁποίαν ἠτοιμάζετο νὰ πολιορκήσῃ. Ἄλλὰ τότε ἀνεκήρυσθη αὐτοκράτωρ καὶ ἀνέθεσεν εἰς τὸν υἱὸν του Τίτον νὰ συνεχίσῃ τὸν πόλεμον. Ἡ ἱερὰ πόλις μετὰ πεντάμηνον πολιορκίαν ἠναγκάσθη νὰ ὑποκύψῃ. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 70 αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ἐπηκολούθησεν ἀγρία σφαγή. Ὁ ναὸς τοῦ Σολομῶντος ἐκάη καὶ ὁ Τίτος μετέφερεν εἰς τὴν Ρώμην ὅλα τὰ κειμήλιά του, τὰ ὁποῖα ἐκόσμησαν τὸν θρίαμβόν του. Ἡ πόλις ὀλόκληρος κατεστράφη.

Σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἐσωτερικὴ κυβέρνησις τοῦ Βεσπασιανοῦ. Ἔθεσε τάξιν εἰς τὴν διοίκησιν καὶ διεχειρίσθη τόσον καλῶς τὰ οἰκονο-

μικά, ὥστε κατώρθωσε νὰ ἀναλάβῃ τὴν κατασκευὴν μεγάλων δημοσίων ἔργων, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότερα ἦσαν τὸ μέγα ἀμφιθέατρον (τὸ γνωστὸν μὲ τὸ ὄνομα Κολοσσαίου) καὶ ὁ ναὸς τῆς Εἰρήνης. Ὁ Βεσπασιανὸς ἀπέθανε τὸ 79 ἐργαζόμενος καὶ τὰς τελευταίας του στιγμᾶς.

Ο ΤΙΤΟΣ (79 - 81). – Ο ΔΟΜΙΤΙΑΝΟΣ (81 - 96)

Τὸν Βεσπασιανὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Τίτος, ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο ὡς διεφθαρμένος καὶ σκληρὸς καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἐφοβοῦντο εἰς τὸ πρόσωπόν του νέον Νέρωνα. Ἄλλ' ἐκυβέρνησε μὲ τόσῃν γλυκύτητά καὶ φιλανθρωπίαν, ὥστε δικαίως ἔλαβε τὴν προσωυμίαν ἀγάπῃ καὶ χάριμα τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Ὁ Τίτος εἶναι ὑπόδειγμα ἀγαθοῦ ἡγεμόνος καὶ ἔγινε παροιμιώδης εἰς τὴν ἱστορίαν. Ἐλυπεῖτο, ἐὰν παρήρχετο ἡμέρα χωρὶς νὰ κάμῃ καμίαν ἀγαθὴν πράξιν. Ἡ βασιλεία του ὁμῶς συνεδέθη εἰς τὴν ἱστορίαν μὲ μεγάλας συμφορὰς τῶν ὑπηκόων του. Φοβερὰ πυρκαϊὰ καὶ κατόπιν λοιμὸς ἠρῆμωσαν τὴν Ρώμην καὶ τὸ 79 συνέβη τρομερὰ ἔκρηξις τοῦ Βεζουβίου, ἐκ τῆς ὁποίας τρεῖς πόλεις – τὸ Ἡράκλειον, ἡ Πομπηία καὶ αἱ Στὰβιαί – ἐτάφησαν ὑπὸ τὴν τέφραν καὶ τὴν λάβαν.

Ὁ Τίτος

Κεφαλὴ μαρμαρίνου ἀγάλματος.
(Βατικανόν).

Ἐντελῶς ἀντίθετος τοῦ Τίτου ἦτο ὁ ἀδελφὸς του Δομιτιανός, ὁ ὁποῖος τὸν διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον. Σκληρὸς καὶ ἀπάνθρωπος ἀνένεωσε τὴν τρομοκρατίαν τῶν χρόνων τοῦ Νέρωνος. Ἐπὶ τοῦ Δομι-

τιανού τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ηὔξηθη μὲ νέας κατακτήσεις. Εἰς τὴν Βρετανίαν αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες ὑπὸ τὸν ἐξαιρετικὸν στρατηγὸν Ἀγκαικόλαν, ἔφθασαν μέχρι τῶν ὄρεων τῆς Σκωτίας καὶ ἐστερέωσαν τὴν ρωμαϊκὴν κατοχὴν. Εἰς τὴν Γερμανίαν οἱ Ρωμαῖοι συνεπλήρωσαν

Ἡ θριαμβικὴ ἀψὶς τοῦ Τίτου.

Ἀπεπερατώθη μετὰ τὸν θάνατόν του, τὸ 81 μ.Χ. Εἰς τὸ μέσον τοῦ θόλου παριστάνεται ὁ αὐτοκράτωρ φερόμενος εἰς τὸν οὐρανὸν ὑπὸ ἀετοῦ. Τὰ γλυπτὰ παριστάνουν τὸν ἐν Ρώμῃ θρίαμβον τοῦ Τίτου μετὰ τὴν νίκην του εἰς τὸν ἰουδαϊκὸν πόλεμον. Ὑπεράνω τοῦ τόξου ἐπιγραφή: *Senatus populusque Romanus divo Tito divi Vespasiani filio Vespasiano Augusto.*

τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας μεταξὺ τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Δουνάβεως, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀρχίσει ὁ Βεσπασιανός. Τὰ τελευταῖα ἔτη ὁ Δομιτιανὸς ἔγινε σκληρότατος. Τέλος ἐδολοφονήθη τὸ 96.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

ΟΙ ΑΝΤΩΝΙΝΟΙ

ΟΙ ΑΝΤΩΝΙΝΟΙ (96 - 192)

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δομιτιανοῦ ἡ Σύγκλητος ἔδωσε τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα εἰς τὸν γέροντα συγκλητικὸν *Νέρβαν*. Ἀπ' αὐτὸν ἀρχίζει ἡ Δυναστεία τῶν Ἀντωνίνων (96—192), σειρά δηλαδὴ αὐτοκρατόρων ἢ ὁποῖα κυβερνᾷ ἐπὶ 100 περίπου ἔτη. Ἐνῶ οἱ πρῶτοι αὐτοκράτορες ἦσαν Ρωμαῖοι καὶ οἱ Φλάβιοι, καθὼς εἶδομεν, Ἰταλοί, ἡ νέα δυναστεία προέρχεται ἀπὸ τὴν μεσημβρινὴν Ἰσπανίαν καὶ Γαλατίαν, αἱ ὁποῖαι περισσότερον ἀπὸ τὰς ἄλλας ἐπαρχίας εἶχον ἐκλατινισθῆ. Οἱ αὐτοκράτορες αὐτοὶ ἦσαν Ὁ Τραϊανός, ὁ Ἀδριανός, ὁ Ἀντωνίνος, ὁ Μάρκος Αὐρήλιος καὶ ὁ Κόμμοδος. Οἱ νέοι αὐτοκράτορες ἐξησφάλισαν τὴν εἰρηνικὴν διαδοχὴν τῆς βασιλείας, διότι υἱοθέτουν ἀνθρώπους ἱκανοὺς εἰς τοὺς ὁποίους μετεβίβαζον τὴν ἀρχήν. Ὅλοι ἦσαν μεγάλοι κυβερνήται, πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐξαιρετοὶ στρατηγοὶ καὶ ἐκτὸς τοῦ Κομμόδου ἐφρόντισαν διὰ τὴν εὐημερίαν τοῦ λαοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ 2ος αἰὼν δικαίως θεωρεῖται ὁ λαμπρότερος, ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.

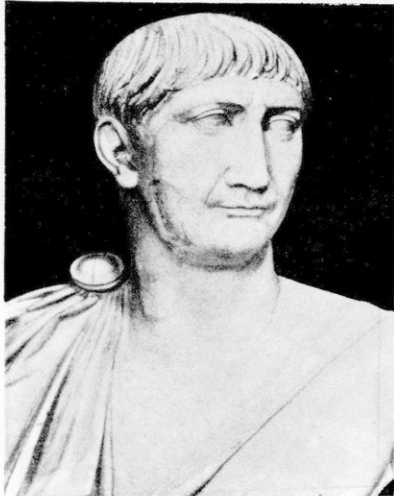
Ο ΝΕΡΒΑΣ (96 - 98). — Ο ΤΡΑΙΑΝΟΣ (98 - 117)

Ὁ Νέρβας ἦτο ἤδη γέρον, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, καὶ ἐκυβέρνησε καλῶς. Πρὸ τοῦ θανάτου του υἱοθέτησε τὸν στρατηγὸν τῶν στρατευμάτων τοῦ ἄνω Ρήνου Τραϊανόν, εἰς τὸν ὁποῖον περιῆλθεν ὁ θρόνος.

Ὁ Τραϊανὸς εἶχεν ἤδη φήμην ἐξόχου στρατηγοῦ, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον. Κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν καὶ εἶναι ὁ πρῶτος ἐπαρχιώτης αὐτοκράτωρ. Εἶχε τρόπους ἀπλοῦς, ἀπεστρέφετο τὴν πολυτέλειαν καὶ προσεῖλκε τὴν ἀγάπην μὲ τὴν γλυκύτητά του. Ἰδίως ὅμως ἐπεβλήθη μὲ τὴν δικαιοσύνην. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Τραϊανοῦ ὑπῆρξεν ἐξαιρετος. Ἦτο αὐστηρὸς τηρητῆς τῶν νόμων καὶ ἠύ-

χαριστείτο νά ἀνακουφίζη τὸν λαόν. Ἐμοίραζε σῖτον, παρείχεν ἀγῶνας καὶ θεάματα καὶ διωργάνωσεν ἰδιαιτέραν ὑπηρεσίαν διὰ τὴν ἀνακούφισιν τῶν πτωχῶν. Ἐδάνειζε χρήματα εἰς τοὺς γαιοκτῆμονας καὶ τοὺς τόκους ἐχρησιμοποίει διὰ τὴν διατροφήν πτωχῶν παιδιῶν. Τοιοῦτοτρόπως καὶ τὴν γεωργίαν ἐφορθοῦσε καὶ τὴν περίθαλψιν τῶν ἀπόρων ἐξησφάλιζεν.

Ὁ Τραϊανὸς ἐδοξάσθη διὰ τὰ μεγάλα ἔργα, τὰ ὅποια κατεσκευάσθησαν ἐπὶ τῆς βασιλείας του. Τὸ λαμπρότερον σύμπλεγμα

Τραϊανός.

οἰκοδομημάτων, τὰ ὅποια εἶχε νά παρουσιάσῃ ἡ ἀρχαία Ρώμη, δηλαδὴ ἡ ἀγορὰ τοῦ Τραϊανοῦ, ἐκτίσθη ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἦτο ἔργον τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἄπολλοδώρου ἀπὸ τὴν Δαμασκόν. Δύο βιβλιοθῆκαι, μεγάλη βασιλικὴ στοά, θριαμβικὴ ἀψὶς καὶ εἰς τὸ κέντρον ἡ περίφημος *στήλη τοῦ Τραϊανοῦ*, ὕψους 43 μ., ὅλα ἀπὸ λευκὸν μάρμαρον, ἀπετέλουν τὸ περίφημον σύμπλεγμα. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐξετελέσθησαν μεγάλα ἔργα: ὁδοί, γέφυραι, διώρυγες, λιμένες κλπ.

Ὁ Τραϊανὸς ἠγάπα τοὺς πολέμους καὶ διεκρίθη ὡς ἐξάιρετος στρατηλάτης. Ὄνομαστοὶ εἶναι οἱ

πόλεμοί του κατὰ τῶν Δακῶν καὶ τῶν Πάρθων. Οἱ Δάκες εἶχον σχηματίσει κράτος ἰσχυρὸν πέραν τοῦ Δουνάβειος εἰς τὰς χώρας τῆς σημερινῆς Ρουμανίας. Ὁ Τραϊανὸς ἐπεχείρησε κατ' αὐτῶν δύο ἐκστρατείας (101 - 102 καὶ 105 - 107). Κατεσκεύασε μεγάλην *λιθίνην γέφυραν* ἐπὶ τοῦ Δουνάβειος (πλησίον τῆς Ὀρσοβας), *στρατιωτικὴν ὁδόν*, ἡ ὅποια σώζεται μέχρι σήμερον, καὶ ὑπέταξε τὸν πολεμικὸν λαὸν τῶν Δακῶν. Ἡ χώρα μετεβλήθη εἰς ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν καὶ ὁ Τραϊανὸς ἐγκατέστησεν εἰς ἐπικαίρους θέσεις *ἀποικίας ἀπομάχων* τόσοσιν συστηματικῶς, ὥστε ἡ λατινικὴ γλῶσσα μετεφυτεύθη εἰς τὴν Δακίαν καὶ ἔγινεν ἡ μητρικὴ τῶν κατοίκων, ἡ σημερινὴ *ρουμανικὴ*.

Όλιγον ἀργότερον ὁ Τραϊανὸς ἤρχισε φοβερὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Πάρθων εἰς τὴν Ἀνατολὴν (114 - 117), ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀφήρесе πολλὰς χώρας. Ἀλλὰ τὸ 117 ἀπέθανεν εἰς τὴν Κιλικίαν. Τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἐφθασεν εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δυνάμεώς του. Διὰ τοῦτο ἡ Σύγκλητος ἔδωσεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὴν ἐπωνυμίαν ἄριστος ἡγεμῶν καὶ ἠῦχετο ἀπὸ τότε εἰς τοὺς νέους αὐτοκράτορας νὰ εἶναι εὐτυχέστεροι τοῦ Αὐγούστου καὶ ἰσχυρότεροι τοῦ Τραϊανοῦ.

Ο, ΑΔΡΙΑΝΟΣ (117 - 138)

Ὁ Τραϊανὸς εἶχεν υἱοθετήσῃ πρὸ τοῦ θανάτου του τὸν ἐξάδελφόν του Ἀδριανόν, στρατηγὸν τῶν λεγεῶνων τῆς Συρίας. Ὁ Ἀδριανὸς ἦτο ἄνθρωπος ὠραῖος μὲ εὐμορφα καὶ κανονικὰ χαρακτηριστικά, κατεγίνετο εἰς τὰς καλὰς τέχνας, ἐγνώριζε μουσικὴν, ἰατρικὴν, γεωμετρίαν καὶ εἶχε μεγάλην ἐκτίμησιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν μόρφωσιν. Ἡ ἀνοδὸς του εἰς τὸν θρόνον ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίας τοὺς Ρωμαίους, οἱ ὅποιοι διέβλεπον εἰς τὸν γραϊκύλον αὐτὸν ἓνα νέον Νέρωνα. Ἦτο δραστήριος, ἐργατικὸς, περίεργος καὶ συνεδύαζε τὴν ἑλληνικὴν λεπτότητα μὲ τὴν ρωμαϊκὴν σταθερότητα.

Ὁ Ἀδριανὸς δὲν ἠγάπα τοὺς πολέμους καὶ διὰ τοῦτο ἐγκατέλειπε τὰς κατακτήσεις τοῦ Τραϊανοῦ εἰς τὴν Παρθίαν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Εὐφράτης ἔγινε τὸ ἀνατολικὸν σύνορον τοῦ κράτους. Ἀλλὰ κανεὶς αὐτοκράτωρ δὲν ἐφρόντισεν ὅσον αὐτὸς διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν συνόρων καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ στρατοῦ. Τὸ μόνον ἐξωτερικὸν γεγονός, τὸ ὁποῖον ἐτάραξε τὴν βασιλείαν του, ἦτο ἡ ἐπανάστασις τῆς Ἰουδαίας.

Ρωμαῖοι ἰππεῖς

(Ἀπὸ τὴν στήλην τοῦ Τραϊανοῦ, Ρώμη).

Ὁ Δακικός πόλεμος. Ἐνάγλυφον ἀπὸ τὴν στήλην τοῦ Τραιανοῦ, Ρώμη).
Εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης κατὰ τῶν Δακῶν, ὁ Τραιανὸς ἔστησεν εἰς τὴν γιωστῆν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἀγορᾶν (Forum Traianum) στήλην, τῆς ὁποίας τὰ ἐνάγλυφα παριστάνουσι σκηνὰς τοῦ πολέμου. Εἰς τὸ ἀνάγλυφον εἰκονίζεται ἡ θλίψις Δακικῆς πόλεως

Ὁ Ἀδριανὸς ἐδείχθη ἀμείλικτος. Ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς ἔπαθε μεγάλας συμφορὰς καὶ ἠναγκάσθη νὰ διασκορπισθῆ εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

Ἐκ τῶν 21 ἐτῶν τῆς βασιλείας του ὁ Ἀδριανὸς τὰ 14 διῆλθε περιουδεύων. Μὲ τὴν χαρακτηρίζουσιν αὐτὸν εὐστροφίαν εἰς τὴν Αἴγυπτον ὑπεκρίνετο τὸν Αἰγύπτιον, εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Ἕλληνα. Παντοῦ κατὰ τὴν διάβασίν του κατεσκεύαζεν οἰκοδομήματα καὶ ἔργα κοινῆς ὠφελείας :

ναοὺς, ὑδραγωγεῖα, γεφύρας, διώρυγας. Μὲ ἰδιαιτέραν εὐχαρίστησιν διέμενεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδίως εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐδῶ ἔκτισεν ὀλόκληρον συνοικίαν, τὴν νέα ν πόλιν τοῦ Ἀδριανοῦ, πλησίον τῆς παλαιᾶς πόλεως τοῦ Θησέως. Ἐπίσης κατεσκεύασε τὸ περίφημον Ἀδριανεῖον ὑδραγωγεῖον καὶ ἀποπεράτωσε τὴν κατασκευὴν τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοῦ Πεισιστράτου εἶχε μείνει ἡμιτελής.

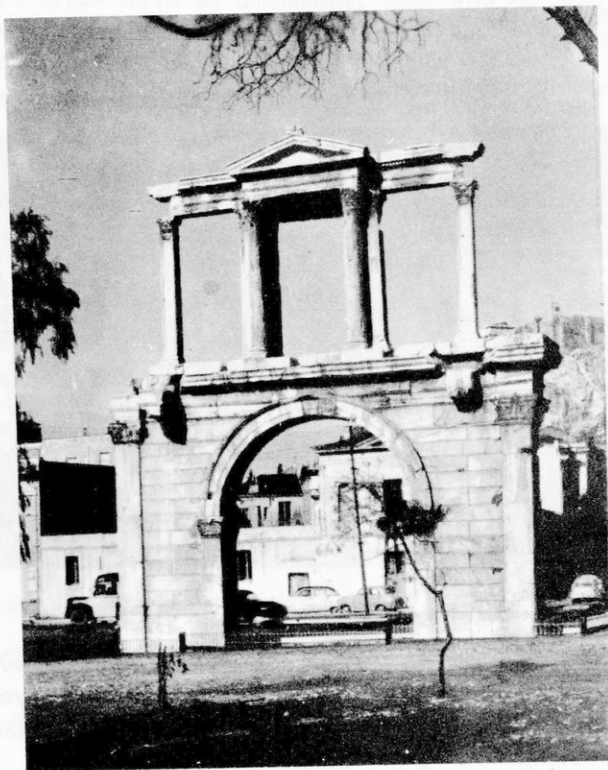
Ἀδριανός.

Ὅταν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀπεσύρθη εἰς τὸ μαγευτικὸν ἀνάκτορον εἰς τὰ Τίβουρα (σημ. *Τρίβολι*) πλησίον τῆς Ρώμης. Ἐκεῖ κατεσκεύασεν ὅσα μνημεῖα καὶ τοπία εἶχε θαυμάσει, ἰδίως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τουτοτρόπως ἔβλεπε κανεὶς ἐκεῖ ἀναπαράστασιν τῆς Ποικίλης στοᾶς, τῶν κήπων τῆς Ἀκαδημίας, τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν κλπ. Ὁ Ἀδριανὸς ἀπέθανε τὸ 138, ἀφοῦ υἱοθέτησε τὸν Ἀντωνῖνον.

Ο ΑΝΤΩΝΙΝΟΣ (138-161)

Ὁ Ἀντωνῖνος κατήγετο ἀπὸ τὴν Γαλατίαν καὶ ἦτο πεντηκοντούτης, ὅταν ἔγινεν αὐτοκράτωρ. Ἄνθρωπος ἔντιμος, οἰκονόμος, γλυκὺς καὶ ἀγαθός, ἐφήρμοσεν ὅλας τὰς ἀρετὰς του εἰς τὴν κυβέρνησιν.

Ἡ βασιλεία του δὲν ἐγνώρισε σοβαρὸν πόλεμον, ἀλλ' ἀκολουθῶν οὗτος τὸ πρόγραμμα τοῦ Ἀδριανοῦ ἐνίσχυσε τὴν ἄμυναν τῶν συνόρων. Περιστοιχίζετο ἀπὸ νομομαθεῖς καὶ ἡ νομοθεσία του ἐνεπνέετο ἀπὸ βαθεῖαν εὐσέβειαν. Οἱ περίφημοι νομοδιδάσκαλοι Οὐλπιαν-

Ἡ ἐν Ἀθήναις πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ

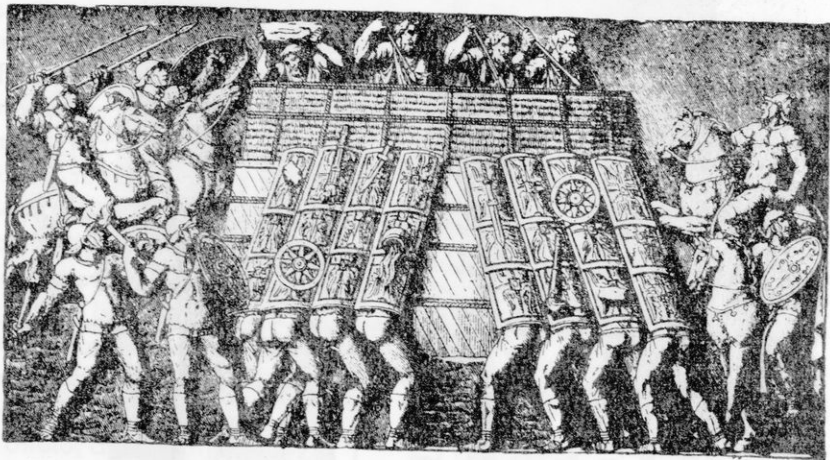
νὸς καὶ Γάιος ἔθεσαν νόμους μὲ πνεῦμα φιλανθρωπίας. Ἰδιαιτέρως ἐπροστάτευσαν τοὺς δούλους, τοὺς ὁποίους δὲν ἐπετρέπετο πλέον νὰ βασανίζουν.

Ἡ σύζυγός του *Φανστίνη* ἐβοήθησε τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὸ ἔργον τῆς δημοσίας περιθάλψεως καὶ ἀνέλαβεν αὐτὸ ὑπὸ τὴν προστασίαν της. Ἔδειξεν ἐνδιαφέρον διὰ τὰ γράμματα καὶ διὰ τὴν ἀποκατά-

στασιν τῆς ἀρχαίας εὐσεβείας. Διὰ τοῦτο ἡ Σύγκλητος τοῦ ἀπέ-
νειμε τὴν προσωυμίαν εὐσεβείας καὶ ὅλη ἡ δυναστεία ἔλαβε τὸ
ὄνομά του (Ἄντωνῖνοι).

Ο Μ. ΑΥΡΗΛΙΟΣ (161-180). — Ο ΚΟΜΜΟΔΟΣ (180-192)

Ὁ Μάρκος Αὐρήλιος ἀπὸ τὴν νεότητά του ἐμορφώθη μὲ τὴν
στωικὴν φιλοσοφίαν, τὴν ὁποίαν ἐφήρμοσεν εἰς ὅλην του τὴν ζωὴν
μὲ αὐστηρότητα θρησκευτικὴν. Ὁ Αὐρήλιος ἐφαίνετο προωρισμένος

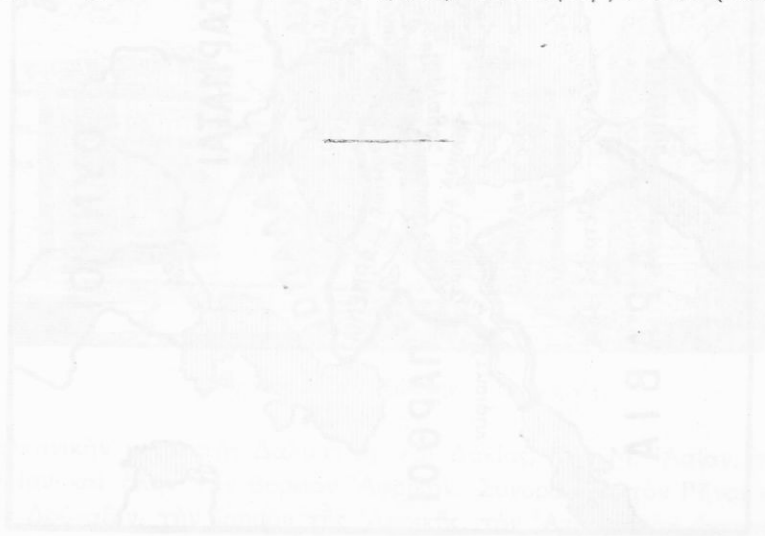
Ἐπίθεσις κατὰ γερμανικῆς πόλεως. (Ἀνάγλυφον τῆς στήλης Μ. Αὐρηλίου).

νὰ συνεχίσῃ τὴν φιλάνθρωπον καὶ εἰρηνικὴν βασιλείαν τοῦ Ἄντων-
νίου, διότι ἀπεστρέφετο τὸν πόλεμον καὶ ἠγάπα τὰ ἔργα τῆς εἰ-
ρήνης. Ἄλλ' ὁ εὐγενὴς αὐτὸς ἄνθρωπος κατεδικάσθη νὰ διέλθῃ ὅλην
σχεδὸν τὴν ζωὴν του εἰς πολέμους.

Τὸ 161 ἔγινε μεγάλη ἐπιδρομὴ τῶν Πάρθων εἰς τὴν Συρίαν, τὴν
ὁποίαν ἀπέκρουσε μετὰ τετραετείς ἐπιπόνους ἀγῶνας. Ἀλλὰ σοβα-
ρώτερος ἦτο ὁ κίνδυνος εἰς τὴν Εὐρώπην. Οἱ Κουάδοι καὶ Μαρκ-
κομάνοι (κάτοικοι τῆς σημερινῆς Μοραβίας καὶ Βοημίας) διέβη-
σαν τὸν Δούναβιν καὶ ἐξεχύθησαν ἄλλοι εἰς τὴν Βαλκανικὴν χερσό-
νησον καὶ ἄλλοι πρὸς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ἐπολιορκήσαν τὴν Ἀκυ-
ληίαν (Βενετίαν). Ὁ αὐτοκράτωρ εὐρέθη εἰς δυσχερεστάτην θέσιν.
Λοιμικὴ νόσος ἠρήμωσε τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ του. Σεισμοί, πλημ-

μύραι και άφορία τῆς γῆς κατέστρεψαν τὰ οἰκονομικά τοῦ κράτους. Ὁ Αὐρήλιος ἦλθεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ πωλήσῃ αὐτοκρατορικοὺς θησαυροὺς καὶ νὰ στρατολογήσῃ δούλους καὶ μονομάχους, διὰ νὰ πληρώσῃ τὰ κενὰ τοῦ στρατοῦ. Μετὰ ἐπιπόνους ἐκστρατείας ἀπέκρουσε τοὺς ἐπιδρομεῖς. Ἐσχεδίαζε νὰ καταλάβῃ ὅλην τὴν χώραν μέχρι τοῦ Ἑλβα καὶ τοῦ Καυκάσου ὡς προτείχισμα κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν. Τὸ ἔργον αὐτὸ θὰ ἀπήλλασεν ἴσως τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἀπὸ τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς. Ἄλλ' ὁ Αὐρήλιος ἀπέθανεν εἰς τὴν Βιέννην (180) προσβληθεὶς ἀπὸ τὸν λοιμόν.

Τὸν Αὐρήλιον διεδέχθη ὁ υἱὸς του *Κόμμοδος*, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ θλιβεράν παραφωνίαν εἰς τὴν σειρὰν τῶν μεγάλων αὐτῶν αὐτοκρατόρων. Ἡ παραφροσύνη καὶ ἡ σκληρότης του μόνον μὲ τὴν τοῦ Νέρωνος δύναται νὰ παραβληθῇ. Ὁ Κόμμοδος εἶχε τεράστιον σῶμα καὶ δύναμιν ἐξαιρετικὴν. Ἦγάπα μέχρι μανίας τὰς μονομαχίας, ἠρέσκετο νὰ ὀνομάζεται Ἡρακλῆς καὶ ἔφερε τὴν κορύνην καὶ τὴν λεοντήν. Κατήρχετο εἰς τὸν στίβον καὶ ἐφόνευε θηρία καὶ ἀνθρώπους, ἐνῶ οἱ συγκλητικοὶ καὶ ὁ λαὸς τὸν ἐπευφήμουν. Τέλος ἀξιωματικὸς τῆς αὐλῆς, τοῦ ὁποῖου ἠπειλεῖτο ἡ ζωὴ, τὸν ἐστραγγάλισεν (192).

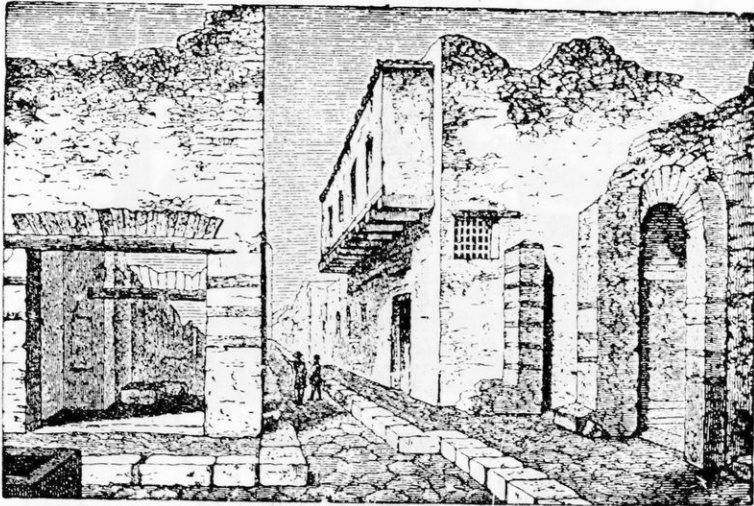

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ

Η ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ. - Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΙΡΗΝ.

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ. - Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου μ.Χ. αἰῶνος ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία περιλαμβάνει τὸ ἡμισυ τῆς Εὐρώπης: δηλαδή τὴν Ἰταλίαν, τὴν Ἰσπανίαν, τὴν Γαλατίαν, τὴν νότιον Βρεταννίαν, τὴν ἐντεῦθεν τοῦ Ρήνου Γερμανίαν, τὰς χώρας τῆς σημερινῆς Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας, τὴν

Ὁ δρόμος μετὰ τὸν ἐξώστην. (Πομπηία).

Βαλκανικὴν μετὰ τῆς Δαλματίας καὶ Δακίας, τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Συρίαν καὶ ὅλην τὴν Βόρειον Ἀφρικὴν. Σύνορα ἔχει τὸν Ρήνον καὶ τὸν Δούναβιν, τὴν ἔρημον τῆς Ἀφρικῆς, τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανόν, τὸν Εὐφράτην καὶ τὴν ἔρημον τῆς Συρίας.

Τὸν 2ον αἰῶνα ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία παρουσιάζει ὄψιν αὐστηρῶς συγκεντρωμένου κράτους. Εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐδημιουργήθη

γήθη κεντρική διοίκησης, ή όποια έπιβλέπει και παρακολουθεί όλας τας ύποθέσεις τής αυτοκρατορίας. Η κεντρική διοίκησης άποτελείται από τά γραφεία και τó συμβούλιον τού αυτοκράτορος.

Τά Γραφεία ήσαν είδος ύπουργείων, εις τά όποια έμοιράζοντο αί ύποθέσεις.

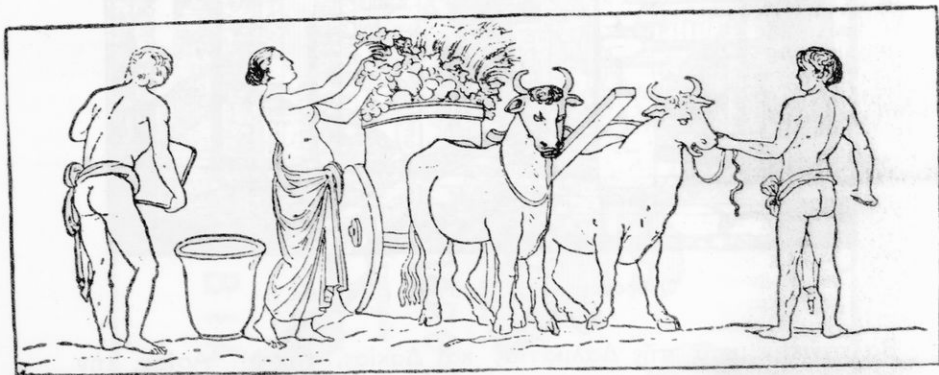
Τό Συμβούλιον τού αυτοκράτορος άπετελείτο από άνωτάτους ύπαλλήλους, από τούς προϊσταμένους τών γραφείων και από νομομαθείς και συνεζητοϋντο εις αυτό διοικητικά και πολιτικά ζητήματα.

Τοιοιουτρόπως ή δημοκρατική μοναρχία — όπως τήν είχεν όνειρευθή ό Αύγουστος — άπεδείχθη άνεφάρμοστος και ή αυτοκρατορική κυβέρνησις έλαβεν, όπως ήτο φυσικόν, τόν χαρακτήρα άπολύτου μοναρχίας. Οί παλαιοί όμως τύποι τής δημοκρατίας έξακολουθούν νά διατηροϋνται.

Φυλάξου από τόν σκύλον
(Cave canem)

(Ύψιδωτόν τής Πομπηίας).
Εις τó δάπεδον τής αυλής μιᾶς οίκιας, όνομασθείσης «οίκια τού ποιητού».

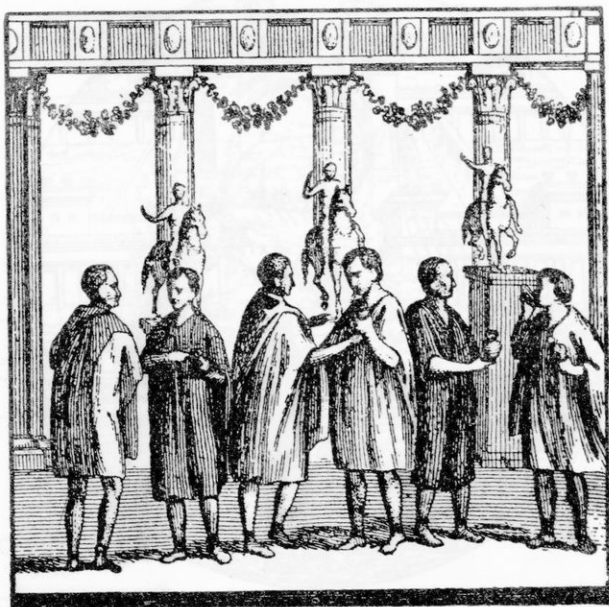

*Άμαξα συγκομιδής

(Τοιχογραφία εις τας θέρμας τού Τίτου, Ρώμη).

*Όλη ή παράστασις, άνθροποι και ζώα, άποπνέουν εύχαρίστησιν διά τήν άφθονίαν τής συγκομιδής.

Τὴν μεγάλην του δύναμιν χρεωστῆι ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὸν ἰσχυρὸν καὶ πολυάριθμον στρατόν. Ἡ στρατολογία ἀπέβη σχεδὸν κατὰ κανόνα ἐθελουτικῆ. Ἡ λεγεὼν περιελάμβανεν 6 χιλιάδας ἄνδρας, Ρωμαίους πολίτας. Εἰς αὐτὴν ἦτο προσηρτημένον σῶμα βοηθητικὸν ἀπὸ 6 χιλ. ἄνδρας, ὑπηκόους ἢ καὶ βαρβάρους. Ἐπομένως ἡ ρωμαϊκὴ λεγεὼν τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων περιεῖχε 12 χιλ. ἄνδρας καὶ

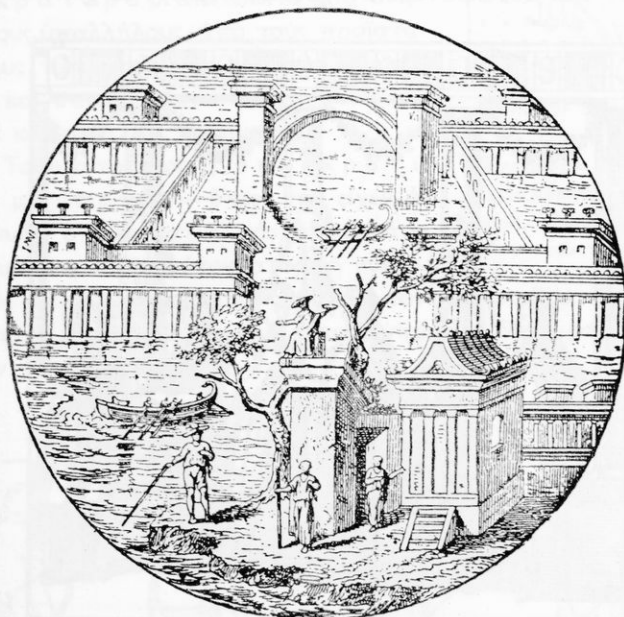

Ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς ἀγορᾶς
(Τοιχογραφία τῆς Πομπηίας).

Πρὸ τῆς στοᾶς μὲ τοὺς κορινθιακοὺς κίονας καὶ τὰ ἀγάλματα ἐφίππων, οἱ ἔμποροι ἢ τεχνῖται προσφέρουν πολύτιμα ἀγγεῖα πρὸς πώλησιν.

ἀπετέλει αὐτοτελῆ ὄργανισμὸν μὲ τὸ ἵππικόν, τὰς μηχανάς της κλπ., ὅπως ἡ σημερινὴ μεραρχία. Ὅλος ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ἀπετελεῖτο ἀπὸ 33 λεγεῶνας, ἤτοι 360 - 400 χιλ., δύναμιν σχετικῶς μικρὰν διὰ τὴν φύλαξιν τόσον ἐκτεταμένου κράτους. Ὁ στρατὸς δὲν ἦτο διεσκορπισμένους εἰς ὄλον τὸ κράτος, ἀλλὰ παρέμενεν εἰς τὰ σύνορα ἐντὸς

μονίμων στρατοπέδων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πολλὰ ἀπέβησαν ἀξιόλογοι πόλεις. Ὅταν δὲν εἶχον στρατιωτικὰς ἀσκήσεις, οἱ στρατιῶται ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ τὴν κατασκευὴν ὁδῶν, γεφυρῶν, ἔσκαπτον διώρυγας καὶ ἀπεξήραινον ἔλη. Τὰ σπουδαιότερα σύνορα τοῦ κράτους ἦσαν τρεῖς μεγάλοι ποταμοί: εἰς τὴν Εὐρώπῃν ὁ *Ρῆνος* καὶ ὁ *Δούναβις*, εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁ *Εὐφράτης*.

*Ἀποψις λιμένος. (Τοιχογραφία Πομπηίας)

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΙΡΗΝΗ

Ἐπὶ μακρὸν ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία δὲν εἶχεν ἐπιφόβους ἐχθρούς. Ἐξω ἀπὸ τὰ σύνορα ἐζοῦσαν λαοὶ βάρβαροι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἦσαν ἀκόμη ἰσχυροί. Οἱ πλέον ἐπικίνδυνοι ἀπὸ αὐτοὺς ἦσαν οἱ *Γερμανοὶ* ἐπὶ τοῦ *Ρῆνου*, οἱ *Πάρθοι* ἐπὶ τοῦ *Εὐφράτου* καὶ βραδύτερον οἱ *Γότθοι* ἐπὶ τοῦ *Δουνάβεως*. Ἐπίσης οἱ αἱματηροὶ ἀγῶνες μεταξὺ τῶν αὐτοκρατόρων περιωρίζοντο συνήθως εἰς τὴν *Ρώμην* καὶ τὴν *Ἰταλίαν* καὶ δὲν ἐτάραττον τὴν ἡσυχίαν τῶν ἐπαρχιῶν. Ἐκτὸς τούτου οἱ *Ρωμαῖοι* διὰ

τῶν κατακτήσεών των ἔπαυσαν τοὺς πολέμους μεταξύ τῶν λαῶν. Τοιοῦτοτρόπως εἰς τὸ ἀχανές ρωμαϊκὸν κράτος ἐπεκράτησεν εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, οἱ αὐτοκράτορες ἐκυβέρνησαν μὲ δικαιοσύνην τὰς ἐπαρχίας καὶ κατέπαυσαν τὴν σκληρὰν ἐκμετάλλευσιν αὐτῶν. Τὸ κράτος λοιπὸν ἐπὶ μακρὸν ἐγνώρισεν εἰρήνην καὶ εὐνομίαν. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη ρωμαϊκὴ εἰρήνη (Pax Romana).

Ἄλιεῖς. (Τοιχογραφία Πομπηίας).

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΚΜΗ

Ἡ διαρκὴς εἰρήνη, ἡ καταστροφή τῆς πειρατείας καὶ τῆς ληστείας, τὸ ἐξαίρετον δίκτυον τῶν δημοσίων ὁδῶν καὶ ἡ ἀσφάλεια εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα εὐημερίαν καὶ οἰκονομικὴν ἀκμὴν τῶν κατοίκων, ὅσων δὲν εἶχε γνωρίσει ὁ ἀρχαῖος κόσμος ἕως τότε. Οἱ γεωργοὶ ἐπεδόθησαν μὲ ζήλον εἰς τὰ κτήματά των, παρατηρήθη σημαντικὴ αὐξησις πληθυσμοῦ καὶ χῶραι σχεδὸν ἔρημοι ἐγένεσαν ἀπὸ ἀνθηρὰς πόλεις καὶ κωμοπόλεις. Μεγάλην ἐπίσης ἀκμὴν ἐσημείωσαν ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον.

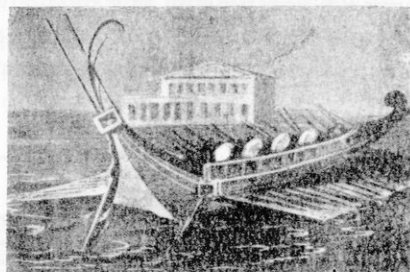
Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ρώμη κατῶρθωσε νὰ ἐξημερώσῃ διὰ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς χώρας καὶ λαοὺς διαφορωτάτους. Διὰ τοῦτο Ἕλληνας ῥήτωρ δικαίως ἔλεγε :

« Καθεὶς δύναται νὰ ὑπάγῃ ὅπου θέλει. Τὰ ὄρη εἶναι ἀσφαλῆ διὰ τοὺς ταξιδιώτας, ὅπως αἱ πόλεις διὰ τοὺς κατοίκους. Ὁ φόβος ἔλειψε παντοῦ. Ἡ γῆ ἀφήκε τὴν παλαιάν της πολεμικὴν στολὴν καὶ περιεβλήθη τὰ ἐορτάσιμα ἐνδύματα ».

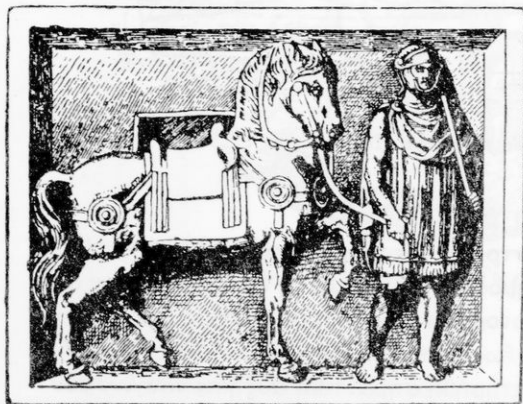
Ο ΕΚΛΑΤΙΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ

Τὰ ἀγαθὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ καθεστῶτος ἦσαν περισσότερο αἰσθητὰ εἰς τὰς ἐπαρχίας, διότι οἱ αὐτοκράτορες ἔπαυσαν τὸν *χρηματισμόν*, ἐπέβλεπον ἀγρύπνως τοὺς διοικητὰς καὶ ἤκουον μὲ προσοχὴν τὰ παράπονα τῶν ἐπαρχιωτῶν.

Ἡ ρωμαϊκὴ διοίκησις ἔγινε τοιοιτοτρόπως ἀγαπητὴ εἰς τὰς ἐπαρχίας, οἱ κάτοικοι εἰς πολλὰ μέρη ἀπεμιμήθησαν τὰ ἦθη τῶν Ρωμαίων καὶ ἔμαθον τὴν γλῶσσαν των. Τοιοιτοτρόπως ἤρχισεν ὁ ἐ κ λ α τ ι

Πλοῖον
(Τοιχογραφία Πομπηίας).

Ἐπίλεκτος ἵππεύς (eques singularis).
(Ἐπιτύμβιος στήλη, Μαγεντία).

Ἐκατόνταρχος παρασημοφορηθεὶς.

νισμός τῶν ἐπαρχιῶν. Αὐτὸ ἦτο βεβαίως δύσκολον διὰ τὰς μεγάλας χώρας τῆς Ἀνατολῆς — Ἑλλάδα, Συρίαν, Αἴγυπτον — διότι αἱ

χῶραι αὐταὶ διετήρουν τὴν παράδοσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἔγραφον τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ περιεφρόνουσαν τοὺς Ῥωμαίους καὶ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν. Εἰς τὴν Δύσιν ὁμως τὸ πρᾶγμα ἦτο

ἐντελῶς διαφορετικόν. Ἐκεῖ οἱ κατακτηθέντες λαοὶ εὕρισκοντο εἰς ἡμιβάρβαρον κατάστασιν, ἐθαύμαζον τὸν Ῥωμαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ ὑπέστησαν βαθύτατα τὴν ἐπίδρασίν του. Οἱ κάτοικοι τῆς Γαλατίας, τῆς Ἰσπανίας, τῆς Δακίας καὶ τῆς Β' Ἀφρικῆς ἐλησμόνησαν τὴν μητρικὴν τῶν γλῶσσαν καὶ ὠμίλησαν τὴν λατινικὴν.

Τὴν προσέγγισιν αὐτὴν τῶν λαῶν ἐβοήθησαν πολὺ αἱ ἀποικίαι καὶ συνεπλήρωσεν ἡ ἀπονομὴ τοῦ δικαιώματος

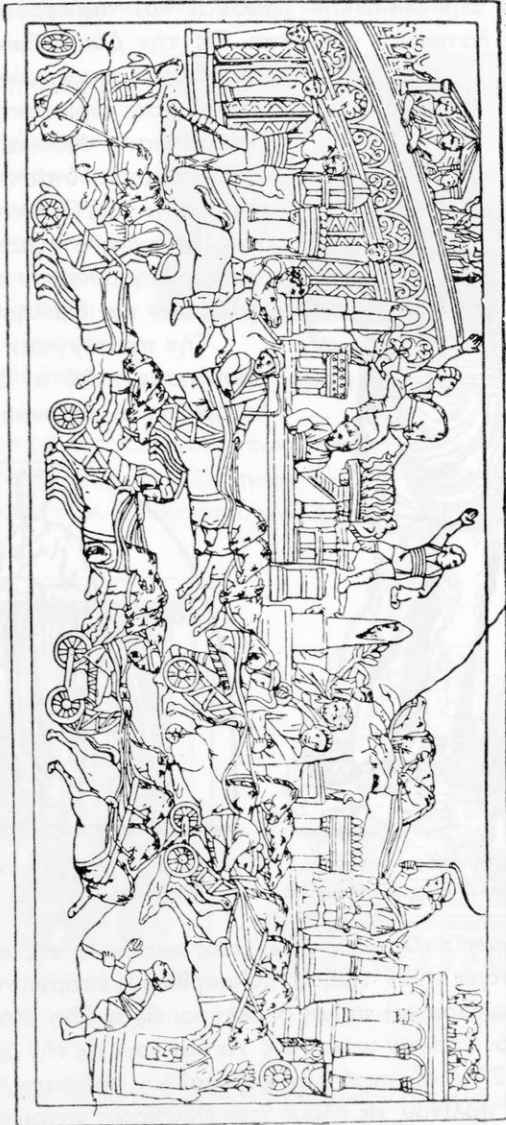

Ἄρματηλάτης (auriga)
(Ἄγαλμα. Ῥώμη, Βατικανόν).

Ἄρχιτέκτων
Ἐπιτύμβιον ἄγαλμα τῆς Via Appia.

τοῦ Ῥωμαίου πολίτου εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ αὐτοκράτορες εἶχον τιμήσει πολυαριθμούς ἐπαρχιώτας μὲ τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου καὶ πόλεις ὀλόκληροι εἶχον ἤδη ἀποκτήσει τὸ δικαίωμα αὐτό. Ὅλιγον μετὰ τοὺς Ἀντωνίους εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 3ου αἰῶνος (212) ὁ αὐτοκράτωρ Καρακάλλας ἐπέξετεινε τὸ δικαίωμα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου εἰς ὅλους τοὺς ἐλευθέρους κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ Ῥώμη δὲν εἶναι πλέον ἢ κυρίαρχος πόλις τῶν κατακτη-

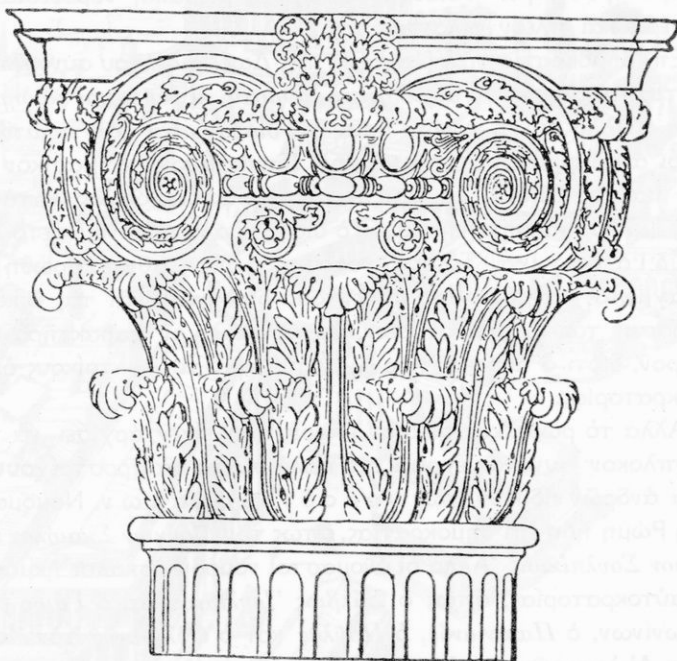

Αι μεγάλοι ἵπποδρομιαί (Ludi circenses).

Ἐτρέχοντο εἰς τὸ μέγα ἵπποδρόμιον τῆς Ρώμης καὶ ἀπετέλιον τὴν νικτ' ἑξοχὴν διασκέδων τοῦ λαοῦ.

θέντων ἀλλὰ πρωτεύουσα τῆς αὐτοκρατορίας, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ὀνομάζονται Ρωμαῖοι καὶ ἔχουν ἴσα δικαιώματα.

Τοιουτοτρόπως ἡ Ρώμη ἐδημιούργησε κυβερνητικὸν σύστημα μο-

Κιονόκρανον τῆς ἀψίδος τοῦ Τίτου εἰς τὴν Ρώμην.

Τὸ διακρίνει πολυτέλεια, ἀλλὰ ψυχρὰ ἔκφρασις.

ναδικὸν διὰ τὴν ἀρχαιότητα πρὸς διοίκησιν ἐκτεταμένου κράτους, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευσεν ὡς ὑπόδειγμα εἰς τοὺς μεταγενεστέρους λαούς.

ΤΟ ΡΩΜΑΪΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ

Τὸ τελειότερον δημιούργημα τοῦ ρωμαϊκοῦ πνεύματος εἶναι ἡ νομοθεσία. Ἡ παλαιότερα πηγὴ τῆς ρωμαϊκῆς νομοθεσίας, ἡ ὅπως λέγουν τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου, εἶναι ἡ Δ ω δ ε κ ά δ ε λ τ ο ς. Ἡ νομοθεσία αὐτὴ ἦτο ἀτελής, αὐστηρὰ καὶ προωρισμένη διὰ μικρὰν πόλιν. Ἀλλὰ τὸ πρακτικὸν καὶ γόνιμον πνεῦμα τῶν Ρωμαίων κατῶρθωσε νὰ τὴν συμπληρώσῃ ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ νὰ τὴν ἐπεκτείνῃ εἰς

ὅλους τοὺς κατακτηθέντας λαούς. Οἱ Ρωμαῖοι εἰς τὴν σημαντικωτάτην αὐτὴν ἐργασίαν ἔλαβον ὑπ' ὄψιν τὰς σ υ ν η θ ε ῖ α ς τῶν ὑπηκόων, τὴν ἑ λ λ η ν ι κ ῆ ν φ ι λ ο σ ο φ ί α ν καὶ ἀργότερα τὴν χριστιανικὴν ἠ θ ι κ ῆ ν. Τιοιουτρόπως ἡ ρωμαϊκὴ νομοθεσία ἔγινεν εὐρύτερα καὶ πλέον φιλάνθρωπος.

Ἐπὶ δημοκρατίας τὰς διατάξεις τῆς Δωδεκαδέλτου συνεπλήρωσαν καὶ ἐτροποποίησαν τὰ *συγκλητικὰ δόγματα, οἱ νόμοι καὶ τὰ δημοψηφίσματα*. Ἄλλη πηγὴ νόμων ἦσαν τὰ *διατάγματα τῶν πραιτόρων*, οἱ ὅποιοι ἀναλαμβάνοντες τὴν ἀρχὴν ἐδημοσίεον ἕνα βασικὸν διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου καθώριζον τὰς θεμελιώδεις ἀρχάς, κατὰ τὰς ὁποίας ἔμελλον νὰ κυβερνήσουν. Τὸ διάταγμα αὐτὸ ὠνομάζετο *δ ι α ρ κ ῆ ς δ ι ἄ τ α γ μ α*. Τέλος ἡ νομοθεσία αὐτὴ συνεπληρώθη μὲ τὰ διατάγματα, τὰς ὁδηγίας πρὸς τοὺς διοικητὰς καὶ τὰς δικαστικὰς ἀποφάσεις τῶν αὐτοκρατόρων, τὰ ὁποῖα εἶχον χαρακτῆρα καθολικώτερον, διότι ὁ αὐτοκράτωρ εἶχεν ὑπ' ὄψιν τοὺς κατοίκους ὅλης τῆς αὐτοκρατορίας.

Ἄλλὰ τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον ἐνωρὶς ἤδη εἶχεν ἀρχίσει νὰ γίνεταί πολὺπλοκον· συνεπῶς ἐχρειάζετο πολὺ συχνὰ νὰ προστρέχουν εἰς τὰ φῶτα ἀνδρῶν εἰδικῶν, τῶν *ν ο μ ο δ ι δ α σ κ ἄ λ ω ν*. Νομομαθεῖς εἶχεν ἡ Ρώμη ἤδη ἐπὶ δημοκρατίας, ὅπως τὸν *Μούζιον Σζαιόλαν* καὶ τὸν *Σέορβιον Σουλπίκιον*. Ἄλλὰ οἱ ὀνομαστοὶ νομοδιδάσκαλοι ἤκμασαν ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας, ὅπως ὁ *Σάλβιος Ἰουλιανὸς* καὶ ὁ *Γάιος* ἐπὶ τῶν Ἀντωνίνων, ὁ *Παπινιανὸς*, ὁ *Παῦλος* καὶ ὁ *Οἰλιανὸς* τὸν 4ον μ.Χ. αἰῶνα. Αἱ ἐρμηνεῖαι αὐτῶν ἦσαν τόσον ἀμερόληπτοι, δίκαιαι καὶ ὀρθαί, ὥστε οἱ ἄρχοντες ἐθεώρουν αὐτὰς ὡς νέους νόμους καὶ τὰς περιελάμβανον εἰς τὸ σῶμα τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου. Ἡ τεραστία αὐτὴ ἐργασία, ἡ ὁποία κατέστησε τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον πράγματι διεθνές, ἐσυστηματοποιήθη καὶ ἐκωδικοποιήθη μόνον τὸν 6ον μ. Χ. αἰῶνα ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἰ ο υ σ τ ι ν ι α ν ο ῦ καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς βᾶσις τῆς νομοθεσίας τῶν νεωτέρων λαῶν.

Η ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

Κατὰ τὸν αἰῶνα τῶν Ἀντωνίνων ἀρχίζει ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀνατολικῶν θρησκειῶν. Αἰγυπτιακοί, ἄσσυριακοὶ καὶ περσικοὶ θεοὶ—ὁ Ἄ τ τ ι ς, ἡ Ἴ σ ι ς, ὁ Ὁ σ ι ρ ι ς καὶ ἰδίως ὁ Μί θ ρ α ς—ἐλατρεύθησαν εἰς τὴν Ρώμην ἀπὸ πλῆθος ἀνθρώπων καὶ ἀντικατέστησαν

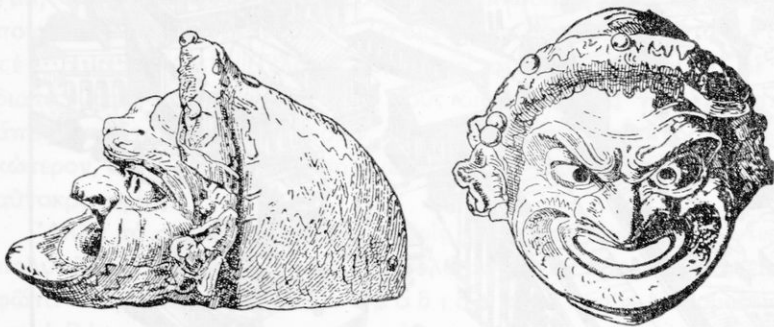

Ἡ Ρωμαϊκὴ ἀγορὰ. (Ἀντιπαράστασις).

Διὰ σειρᾶς κτιομάτων τῶν αὐτοκρατόρων ἡ ρωμαϊκὴ ἀγορὰ, τὸ Forum Romanum, ἀπέβη σύμπλεγμα ἀπὸ περιλαμπρὰ μνημεῖα. Ὡς καθαυτὴ ἀγορὰ ἔμεινεν ὁ χώρος ὁ σημειούμενος μετὰ τὸ γράμμα Ζ. Τὰ οἰκοδομήματα τὰ ὅποια φέρουν γράμματα εἶναι ναοὶ καὶ ἄλλα δημόσια καταστήματα ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων.

τὰς ἀρχαίας θεότητας. Οἱ κάτοικοι ἠγάπησαν τὰς θρησκείας αὐτὰς διὰ τὴν ὑπόσχεσιν περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς καὶ μελλούσης ζωῆς.

Τοιοιούτρόπως αἱ θρησκείαι ὅλου τοῦ κόσμου εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ αὐτοκράτορες ἐφάνησαν πολὺ ἀνεξιθρησκοὶ καὶ δὲν ἀντέταξαν ἀντίστασιν εἰς τὴν ἐπιδρομὴν αὐτὴν τῶν ξένων θεοτήτων. Γενικῶς ὅμως ἐπεκράτει τότε μεγάλη ἀθεΐα, ἰδίως εἰς τὴν τάξιν τῶν μορφωμένων, οἱ ὅποιοι δὲν ἐπίστευον εἰς τίποτε καὶ ἐζήτουν ἀνακούφισιν εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Πολὺ διεδόθη τότε ἡ στωικὴ φιλοσοφία, ἡ ὁποία διὰ πολλοὺς ἦτο ἀληθινὴ θρησκεία.

Προσωπίδες ἐκ τερρακόττας
(Vucli, Ρώμη)

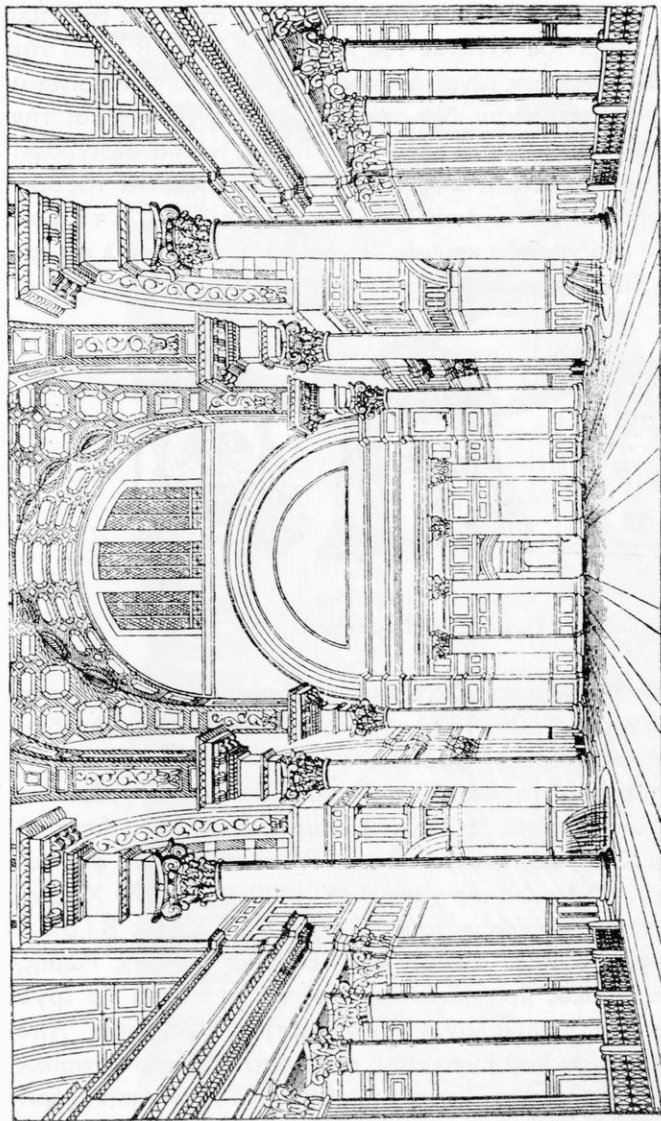
Ἡ terracotta (= ὀπτὴ γῆ· ἀπὸ τὸ λατινικὸν terra = γῆ καὶ cotta = ὀπτὴ) κυριολεκτεῖται διὰ τὰ πήλινα εἰδώλια (ἀγάλματα καὶ ἀνάγλυφα).

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ—ΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ

Ἡ ἀκμὴ τῶν ρωμαϊκῶν γραμμάτων ἐξηκολούθησε καὶ τὸν 2ον καὶ 3ον αἰῶνα μ.Χ. Ἀλλὰ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἡ ποίησις ὑπεχώρησε καὶ ἀκμάζει κυρίως ὁ πεζὸς λόγος.

Ὁ περίφημος διδάσκαλος καὶ σύμβουλος τοῦ Νέρωνος Σενέκας (4—65) εἰς τὰς Φιλοσοφικὰς Διατριβὰς καὶ τὰς Ἠθικὰς Ἐπιστολάς, μᾶς δίδει πιστὴν εἰκόνα τῆς Ρωμαϊκῆς κοινωνίας τοῦ 1ου μ.Χ. αἰῶνος. Ὁ ἀνεπίος του Λουκανὸς (39—65) ἔγραψε τὸ ἔπος Φάρσαλος, εἰς τὸ ὁποῖον περιέγραψε τὸν ἐμφύλιον πόλεμον Καίσαρος καὶ Πομπηίου. Καὶ οἱ δύο αὐτοὶ συγγραφεῖς ἔπεσαν θύματα τῆς θηριωδίας τοῦ Νέρωνος.

Ἡ ἐπομένῃ γενεὰ εἶδε συγγραφεῖς ἀξιολογωτάτους. Ὁ Τάκι-

Θέρμαι τοῦ Καρακάλλα. (Ρώμη).

Ἡ κεντρικὴ αἴθουσα. (Ἀναπαράστασις).

Αἱ θέρμαι (τὰ λουτρά) εἶχον σημαντικὴν θέσιν εἰς τὴν ζωὴν τῶν Ρωμαίων. Διήρχοντο εἰς αὐτὰ μέρος τῆς ἡμέρας καὶ ἀνεγίνωσκον ἢ συνέζήτουσαν πολιτικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ θέματα.

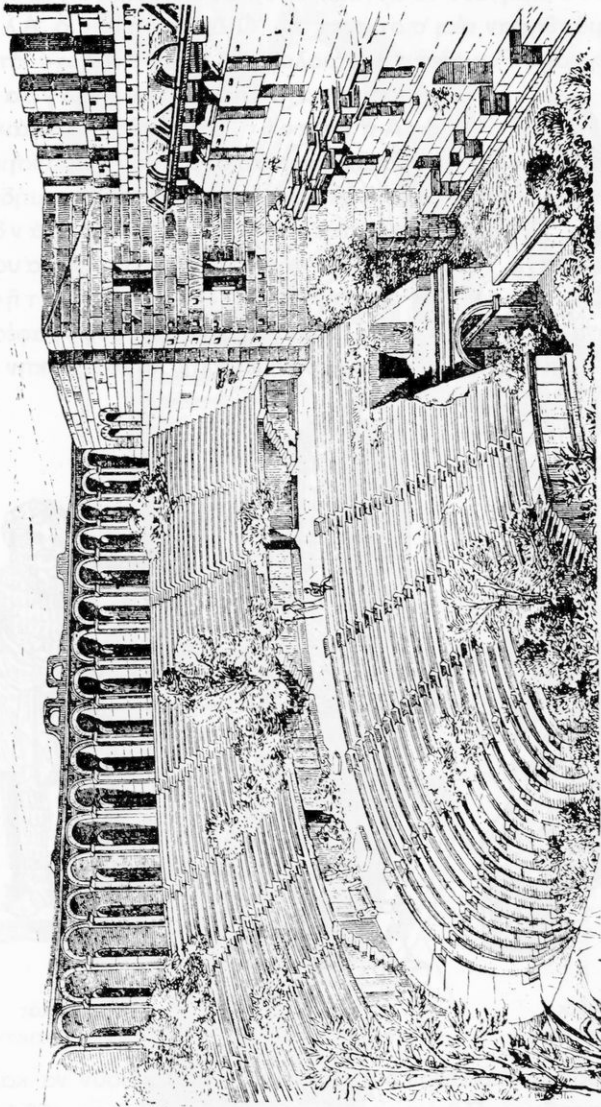
τος (55 — 120) είναι από τους μεγαλύτερους ιστορικούς της αρχαιότητας. Εἰς τὰ χρονικά, δηλαδή ἱστορίαν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Αὐγούστου μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Νέρωνος (14 — 68), καὶ τὴν Ἱστορίαν ἀπὸ Νέρωνος μέχρι Δομιτιανοῦ (68 — 96) διακρίνεται διὰ τὴν βαθεῖαν παρατήρησιν, διὰ τὰς ζωηρὰς περιγραφὰς καὶ τὴν πρωτοτυπίαν τοῦ ὕφους. Εἰς τὸ ἔργον του Γερμανία περιγράφει τοὺς Γερμανοὺς, ὅπως ἦσαν εἰς τὴν ἐποχὴν του καὶ διακρίνει τὰς ἀρετὰς τοῦ ἡμιβαρβάρου αὐτοῦ λαοῦ. Ὁ Πλίνιος ὁ νεώτερος (62 — 113) ἦτο συγγραφεὺς κομψός. Ἔγραψεν Ἐπιστολάς, εἰς τὰς ὁποίας μᾶς δίδει πληροφορίας περὶ τῆς κοσμικῆς καὶ λογοτεχνι-

Τραγικαὶ προσωπίδες
(Τοιχογραφία Πομπηίας).

κῆς κινήσεως τῶν χρόνων του. Σατιρικός μὲ ἐξαιρετικὴν δύναμιν ἦτο ὁ Γίουβενάλης (50 — 130), ὁ ὁποῖος ἐκαυτηρίασε τὴν διαφθορὰν τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐκαλλιιεργήθησαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα εἴτε ὑπὸ Ἑλλήνων εἴτε ὑπὸ ἐξελληνισθέντων ἀνατολικῶν. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1ου μ.Χ. αἰῶνος ἤκμασεν ὁ σεμνὸς καὶ πράγματι φιλοσοφικός συγγραφεὺς Πλούταρχος (46 — 120) ἀπὸ τὴν Χαίρωνειαν τῆς Βοιωτίας. Συνέγραψε τοὺς Παραλλήλους Βίους, δηλαδή βιογραφίας ἐξόχων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ρώμης, καὶ πολλὰς φιλοσοφικὰς πραγματείας, ὅπως τὰ Ἡθικά. Τὰ ἔργα του τὰ διακρίνει λεπτὴ ψυχολογία καὶ δραματικὴ περιγραφή. Ἀπὸ τὰ Σαμόσατα, πλησίον τοῦ Εὐφράτου, κατήγετο ὁ ἐξοχος σατιρικός λογογράφος Λουκιανὸς (2ος αἰών), ὁ ὁποῖος μὲ ἀπτικήν χάριν καὶ ἀπαραμίλλον εὐφύϊαν ἐκαυτηρίασε τὰς παλαιὰς προλήψεις καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν συγχρόνων του.

Θέατρον Ἀσπένδου (πάλαιος τῆς Παμφυλίας, Μ. Ἀσία).

Τύπος ρωμαϊκοῦ θεάτρου, μοναδικῷ διὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν καλὴν διατήρησιν. Ἡ πρόσοψις ἔχει ὕψος 24 μέτρων. Διακρίνονται 21 σειραὶ βαθμίδων εἰς τὸ πρῶτον διάζωμα, 18 εἰς τὸ δεύτερον. Ἡ ἐπάνω στοὰ ἔχει 48 ἀψίδας.

Οι λόγοι της εποχής αυτής προσέχουν πολύ την έκφραση και προσπαθούν να μιμηθούν το αττικό ύφος. Οι αττικίζοντες αυτοί συγγραφείς ωνομάστησαν νέοι σοφισταί. Ο Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς ἔγραψε Ῥωμαϊκὴν ἀρχαιολογίαν ὁ Στράβων ἀπὸ τὴν Ἀμάσειαν τὴν ὀνομαστὴν Γεωγραφίαν ὁ Ἀππιανὸς ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ὁ Δίων Κάσσιος τὴν Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν ὁ Ἀρριανὸς ἀπὸ τὴν Νικομήδειαν ἔγραψε τὴν Ἀνάβασιν Ἀλεξάνδρου, μιμούμενος τὸν Ξενοφῶντα. Ὁ Παυσανίας ἔγραψε τὴν Περιήγησιν τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ τὰ ἔργα τῶν συγγραφέων αὐτῶν δὲν ἔχουν μεγάλην λογοτεχνικὴν ἀξίαν.

Τραγωδὸς
(Ἐλεφαντοστοῦν)

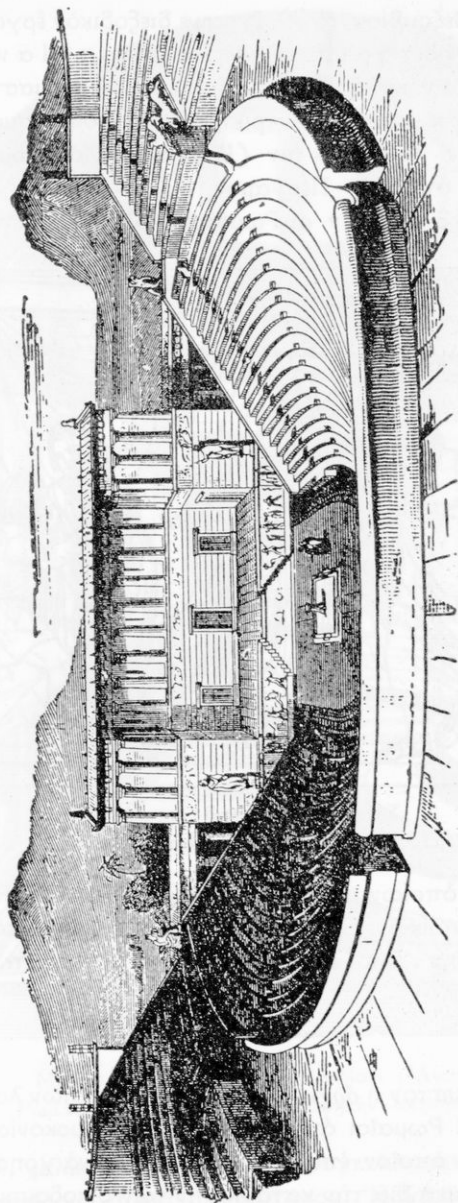

Τραγικὸς
(Ἄγαλμα Βερολίνου)

Κωμικὸς
(Ῥώμη Βατικανόν)

Κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἔξακολουθοῦν νὰ καλλιεροῦνται αἱ ἐπιστῆμαι. Πλίνιος ὁ πρεσβύτερος, (θεῖος τοῦ νεωτέρου), ὁ ὁποῖος ἔπεσε θῦμα τῆς φιλομαθείας του κατὰ τὴν περι-

Θέατρον Ἐγέστης. (Ἀναπαράστασις).

Τύπος κλασσικῶς ρωμαϊκοῦ θεάτρου με τὸ λογεῖον, με γλυπτὰς παραστάσεις εἰς τὴν πρόσοψιν τῆς βόσσεως του, με τὰ ἀγάλματα καὶ τὸν λοιπὸν διάκοσμον. Τὰ λείψανά του εἰς τὴν θέσιν τῆς παλαιᾶς σικελικῆς πόλεως Ἐγέστης ἢ Σαγέστης (βόρειοδυτικὰ τῆς νήσου).

φημον ἔκρηξιν τοῦ Βεζουβίου τὸ 79, ἔγραψε διεξοδικὸν ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον Φυσικὴ ἱστορία. Τὴν Γεωγραφίαν ἐκαλλιέργησαν ὁ Στράβων καὶ ὁ Πτολεμαῖος, ὁ ὀνομαστὸς ἀστρονόμος, ὁ ὁποῖος ἔδωσε τὴν γεωκεντρικὴν εἰκόνα τοῦ κόσμου. Σημαντικὴν ὠθησιν εἰς τὴν Ἰατρικὴν (ιδίως εἰς τὴν ἀνατομίαν), ἔδωσεν ὁ Γαληνὸς ἀπὸ τὴν Πέργαμον.

Εἰς τὴν Φιλοσοφίαν οἱ Ρωμαῖοι ἠκολούθησαν τὰ ἑλληνικὰ

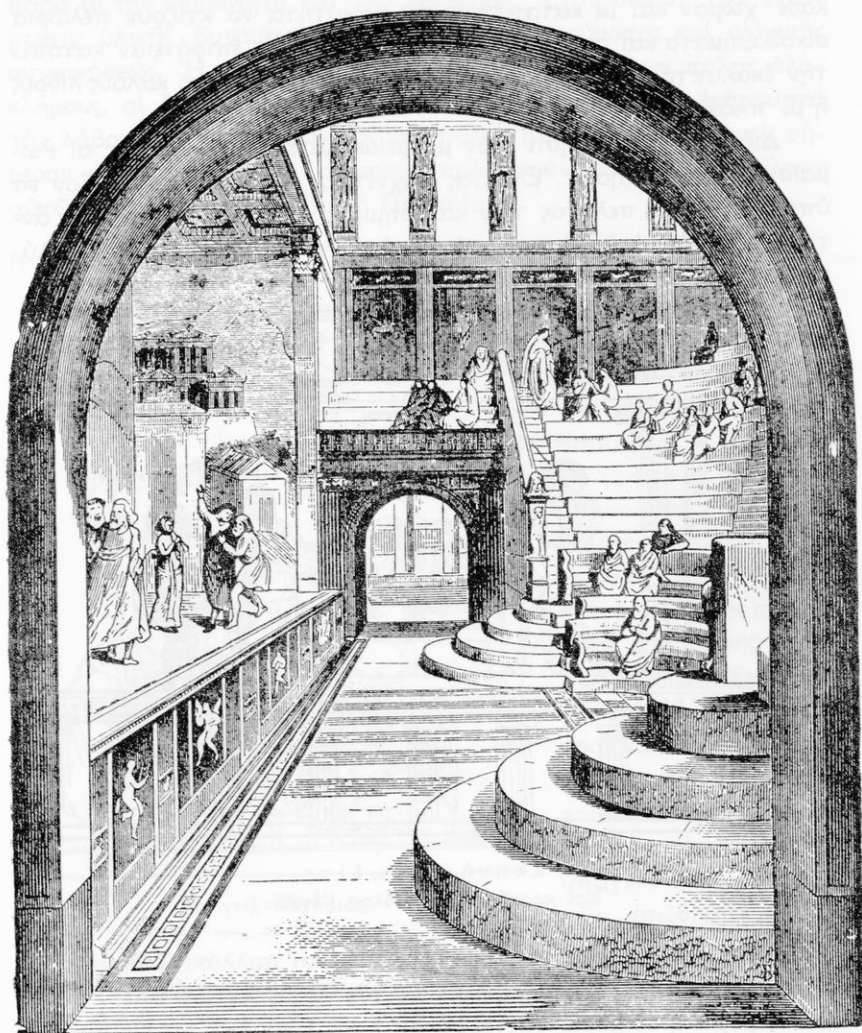

Σκηνὴ κωμῶδιᾶς
(Μαρμάρινον ἀνάγλυφον τῆς Νεαπόλεως).

συστήματα, ἐκ τῶν ὁποίων μᾶλλον διαδεδομένον εἰς τὴν Ρώμην ἦτο τὸ σύστημα τῶν στωικῶν. Οἱ σημαντικώτεροι στωικοὶ τῶν χρόνων αὐτῶν ἦσαν ὁ Ἕλλην Ἐπίκτητος καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Μάρκος Αὐρήλιος.

ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Μετὰ τὸν Αὐγουστον ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν Ρωμαίων λαμβάνει τεραστίαν ἐξέλιξιν. Οἱ Ρωμαῖοι ἀνεκάλυψαν εἶδος ἀμμοκονίας (τσιμέντου σημερινοῦ), τὸ ὁποῖον ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς νὰ χρησιμοποιοῦν καὶ τὰ χειρότερα ὑλικά διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν οἰκοδομημάτων. Λί-

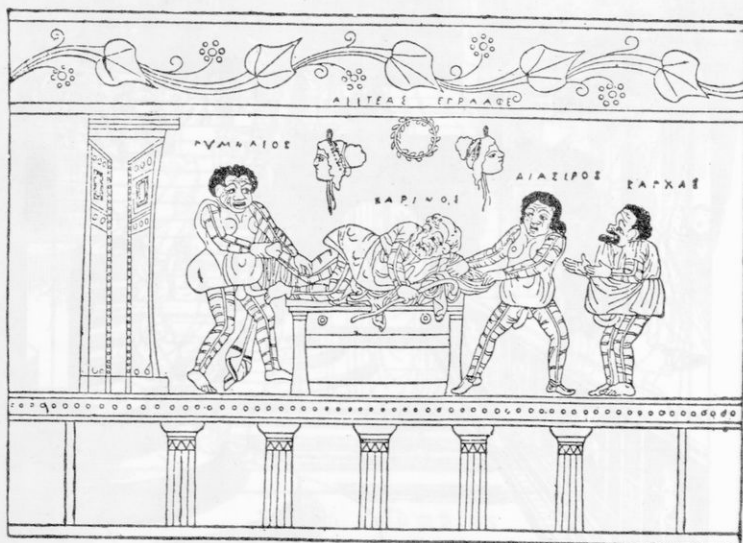

Μικρόν θέατρον εἰς τὴν Πομπηίαν. (Ἀναπαράστασις).
Ρωμαϊκὸν θέατρον μετὰ τὴν ὑψηλὴν σκηνὴν (λογεῖον).

θοὶ μικροί, χαλίκια, κεραμίδια κλπ. συγκολλώμενα διὰ τῆς ἀμμοκοινίας αὐτῆς ἀπετέλουσαν σῶμα στερεώτατον. Ἡδύνατο τοιοῦτοτρόπως εἰς

κάθε χώραν καὶ μὲ καταπληκτικὴν ταχύτητα νὰ κτίζουν πελώρια οἰκοδομήματα καὶ στερεώτατα. Τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν κατόπιν τὴν ἐκάλυπτον πρὸς καλλωπισμὸν μὲ ἐπίστρωμα ἀπὸ καλοὺς λίθους ἢ μὲ πλάκας ἀπὸ μάρμαρα.

Διὰ τὴν διακόσμησιν τῶν μνημείων μὲ ἔργα γλυπτικῆς οἱ Ῥωμαῖοι μετεχειρίσθησαν Ἕλληνας τεχνίτας, οἱ ὁποῖοι ἐγνώριζον νὰ ὑπηρετοῦν τοὺς πελάτας των καὶ ἐδημιούργησαν ἔργα ρωμαϊκῆς ἀντιλήψεως. Μὲ τὰ ἀγάλματα καὶ τὰ ἀνάγλυφα προσπαθοῦν οἱ γλύ-

Σκηνὴ κωμωδίας
Ἐπὶ κρατῆρος τῆς Νόλας (Ἰταλία).

πται νὰ παραστήσουν τὸ φυσικὸν κάλλος καὶ πολλάκις δίδουν κίνησιν εἰς τὸ σύνολον καὶ ἀκρίβειαν εἰς τὰς λεπτομερείας των.

Ἡ μεγάλη εὐημερία ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους νὰ κατασκευάσουν ἀναρίθμητα ἔργα εἰς ὅλον τὸ κράτος. Τὰ ἔργα αὐτὰ συμφώνως πρὸς τὸ πρακτικὸν πνεῦμα τῶν Ῥωμαίων εἶναι πρωτίστως ἔργα κοινῆς ὠφελείας: ὁδοί, γέφυραι, ὑδραγωγεῖα, ναοί, θριαμβικαὶ ἀψίδες, θέρμαι, ἵππόδρομοι, θέατρα καὶ ἀμφιθέατρα. Τὰ ρωμαϊκὰ ὁμως οἰκοδομήματα ἐπιβάλλονται περισσότερον μὲ τὸν ὄγκον καὶ τὴν βαρῆτητα,

παρά με τὴν κομψότητα καὶ τὴν εὐγένειαν. Ἔτσι δίδουν τὴν ἐντύπωσιν ὑλικῆς δυνάμεως παρά βαθυτέρου πνεύματος καὶ ψυχικῆς συγκινήσεως. Ἡ σκαπάνη τῶν ἀρχαιολόγων ἐξέθαψε πόλεις ὀλοκλήρους, αἱ ὁποῖαι εἶχον σκεπασθῆ ἀπὸ τὴν ἄμμον τῆς ἐρήμου καὶ τὴν λάβαν τῶν ἠφαιστειῶν. Εἰς τὰς πόλεις αὐτὰς δυνάμεθα ἡμεῖς σήμερον νὰ μελετήσωμεν τὸν ρωμαϊκὸν πολιτισμὸν. Μεταξὺ τῶν πόλεων αὐτῶν ἡ σπουδαιότερα εἶναι ἡ Πομπηία.

Η ΠΟΜΠΗΙΑ

Πλησίον τοῦ Βεζουβίου καὶ εἰς ἀπόστασιν ἐνὸς χιλιομέτρου ἀ-

Νικητὴς ἠθοποιός.
Φορεῖ στολὴν βασιλέως.

πὸ τὴν θάλασσαν ἦτο ἓνα ἀπὸ τὰ κομψὰ κέντρα διασκεδάσεως τῆς Καμπανίας, ἡ Πομπηία. Τὸ γραφικὸν ὄρος, τοῦ ὁποῦ τὰς πλαγιάς ἐκάλυπτον ἄγροι καὶ ἀμπελῶνες, ἀπὸ πολλῶν αἰῶνων δὲν ἔδιδε σημεῖα ζωῆς, ὅτε αἰφνης τὸ 79 τὸ ἠφαιστειὸν ἐξερράγη καὶ ἔθαψεν ὑπὸ τὴν τέφραν καὶ τὴν λάβαν τὴν ὠραίαν πόλιν. Οἱ κάτοικοι, ἐκτὸς ὀλίγων οἱ ὁποῖοι κατέφυγον εἰς τὰ ὑπόγεια ἢ εἰς τὰ ὑπερῶα, ἐσώθησαν· αἱ οἰκοδομαὶ ὅμως δὲν κα-

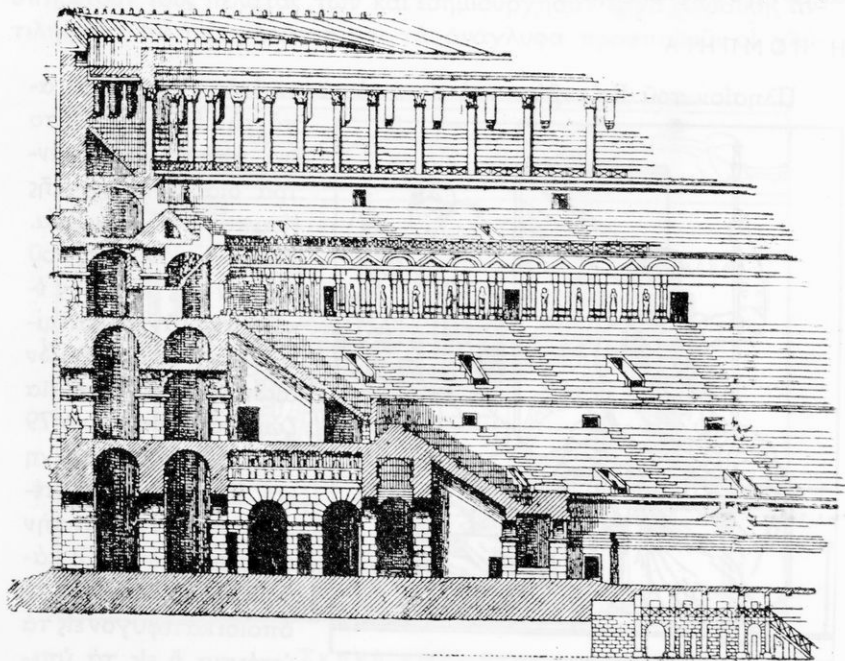
τέρρευσαν καὶ ἡ ἐπίπλωσις καὶ τὰ σκεύη ἔμειναν εἰς τὴν θέσιν των, ὅπως ἦσαν.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος ἤρχισαν ἀνασκαφάς, αἱ ὁποῖαι ἐξηκολούθησαν μεθοδικώτατα μέχρι σήμερον. Τοιοῦτοτρόπως ἀπεκαλύφθη ὀλόκληρος ἡ πόλις, ὅπως ἦτο κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς καταστροφῆς. Διακρίνονται οἱ πλακόστρωτοι δρόμοι, αἱ πλούσιαι ἐπαύλεις μετὰ τὴν ἐπίπλωσιν καὶ τὴν διακόσμησιν, τὰ καταστήματα, οἱ τοῖχοι με-

τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ τοιχοκollήματα, ἀκόμη καὶ τὰ πτώματα τῶν ἀτυχῶν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐπνίγησαν ἀπὸ ἀσφυξίαν. Τὰ λείψανα τῆς Πομπηίας μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ σχηματίσωμεν ἀκριβῆ εἰκόνα τῆς ρωμαϊκῆς πόλεως τοῦ Ἰου μ.Χ. αἰῶνος.

Η ΡΩΜΗ ΕΠΙ ΤΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ

Ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου μέχρι τῶν Ἀντωνίνων ἡ Ρώμη εἶχε λάβει

Τὸ Κολοσσαῖον. (Κάθετος τομῆ)

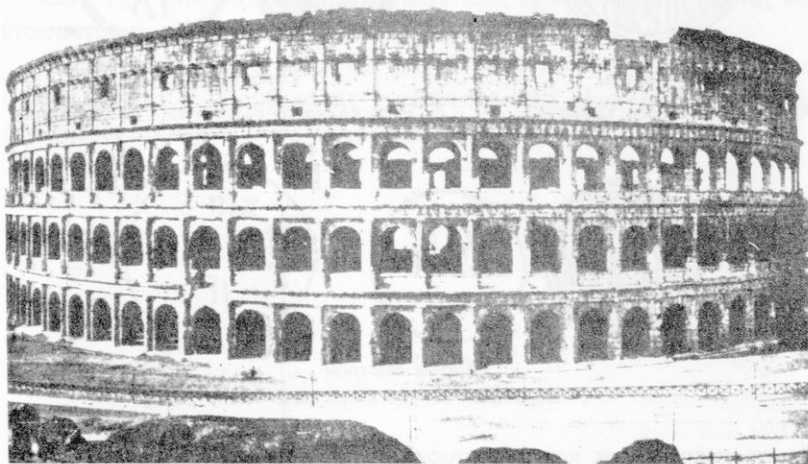
Τὸ πολυτελὲς ἐσωτερικὸν κοσμεῖται ἀπὸ ἀψίδας, στοᾶς, κίονας κλπ. Τέσσαρες θολωταὶ εἰσοδοὶ ὀδηγοῦν εἰς τὸν κυρίως χώρον τῶν θεατῶν. Διαθέτει θέσεις δι' 87.000 θεατὰς. Αἱ καλύτεραι θέσεις εἶναι εἰς τὸ κέντρον, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἡ μία τοῦ αὐτοκράτορος λέγεται cubiculum.

τεραστίαν ἐξέλιξιν. Ὁ πληθυσμὸς τῆς ἀνῆλθεν εἰς 1 ἑκατομμύριον καὶ εἶχε καλλωπισθῆ μετὰ πληθῶς οἰκοδομημάτων.

Κατὰ τὴν στατιστικὴν, τὴν ὁποίαν μᾶς ἔδωκαν οἱ ἀρχαῖοι, εἰς τὴν Ρώμην ὑπῆρχον 11 ἀγοραί, 2 ἀμφιθέατρα, 2 ἵπποδρομοὶ, 3 θέατρα, 11

θήρμαι, 10 βασιλικαί, 19 ύδραγωγεία, 856 λουτρά, 36 θριαμβικαί ἀψίδες, 1352 πηγαί, 22 ἀδριάντες παριστάνοντες Ἴππεις, 80 ἀγάλματα θεῶν ἐπίχρυσα, 77 ἔξ ἐλέφαντος. Εἰς αὐτὰ δὲν ὑπελογίζοντο τὰ ἀνάκτορα, αἱ στοαί, οἱ ναοί, τὰ δημόσια μνημεῖα κτλ., τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς εἶναι ἀπερίοριστος.

Ἐκ τῆς ἀγορᾶς μεγαλοπρεπεστέρα ἦτο ἡ ἀγορὰ τοῦ Τραϊανοῦ, ἡ ὁποία ἔθεωρεῖτο ὡς ἓν ἀπὸ τὰ θαύματα τοῦ κόσμου. Ἀνατολικῶς τῆς ἀγορᾶς ὁ Βεσπασιανὸς εἶχε κατασκευάσει τὸ μέγα ἀμφι-

Τὸ Κολοσσαῖον

Τὸ τεράστιον οἰκοδόμημα ἤρχισε νὰ κτίζεται ἐπὶ Βεσπασιανοῦ (69-79 μ.Χ.) καὶ ὀνομάσθη Amphitheatrum Flavianum. Τὸ ὄνομα Κολοσσαῖον ἔλαβε τὸν μεσαίωνα, πιθανῶς λόγῳ τῶν κολοσσιαίων διαστάσεών του. Ἦτο τὸ μέγιστον τῶν ἐν Ρώμῃ ἀμφιθεάτρων, ἦτοι θεάτρων διὰ μονομαχίας καὶ θηριομαχίας. Ἐχει σχῆμα ἑλλειψοειδὲς καὶ κατέχει ἔκτασιν 524 τ.μ. Ὁ παμμέγιστος χώρος περιβάλλεται ὑπὸ τετραωρόφου οἰκοδομῆς. Ἡ μέγιστη διάμετρος τῆς κονίστρας εἶναι 77 μέτρα, ἡ ἐλάχιστη 48,50. Εἰς τὸ ἀπαίσιον αὐτὸ οἰκοδόμημα συνέρρεον χιλιάδες ἀνθρώποι, διὰ νὰ ἴδουν τοὺς ὁμοίους των νὰ σπαράσσωνται ἀπὸ τὰ θηρία. Πολλοὶ χριστιανοὶ εὗρον τὸν θάνατον ἐντὸς τοῦ φοβεροῦ αὐτοῦ χώρου.

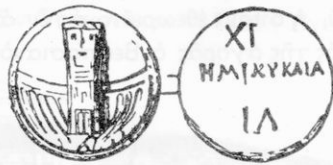
θεάτρων Κ ο λ ο σ σ α ῖ ο ν. Μέχρι σήμερον κινοῦν τὸν θαυμασμόν μας τὰ μεγάλα καὶ πολυπληθῆ ὕδραγωγεία, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἡ Ρώμη ἐλάμβανε τὸ ὕδωρ. Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ ἔχουν μῆκος ἕως 90 χιλιόμετρα καὶ εἶναι κατασκευασμένα μὲ πελώρια τόξα ὕψους πολλάκις 32 μέτρων.

Αἱ θέρμαι ἦσαν ιδιόρρυθμα καὶ πολλάκις πελώρια οἰκοδομήματα, κυρίως λουτρά· περιεῖχον ὅμως καὶ γυμναστήριον, βιβλιοθήκας, αἰθούσας διαλέξεων διακοσμημένας μὲ ὤραιās τοιχογραφίας, μωσαϊκὰ καὶ ἀγάλματα. Οἱ Ρωμαῖοι διήρχοντο πολλὰς ὥρας εἰς τὰς

Σῆμα θεάτρου

Ἐκ τῆς ἐλεφαντοστοῦν (Σμύρνη).

Σῆμα θεάτρου

Ἐκ τῆς κόκκαλον εὐρεθὲν εἰς τὴν Πομπηίαν.

Σήματα θεάτρου

Εὐρέθησαν εἰς τὴν Πομπηίαν.

θέρμας συζητοῦντες καὶ ἀναπαυόμενοι. Τὴν πρώτην θέσιν κατέχουν αἱ θέρμαι τοῦ Καρκαλά (3ος αἰών).

ΤΑ ΘΕΑΜΑΤΑ

Οἱ Ρωμαῖοι δὲν εἶχον πολλὴν συμπάθειαν εἰς τὸ θέατρον. Αἱ παραστάσεις τῶν ἦσαν φάρσαι ἢ παντομίμαι, δηλαδὴ παραστάσεις μὲ χειρονομίας καὶ κινήσεις χωρὶς ὁμιλίαν.

Ἐναντίως μὲ πολὺ πάθος παρηκολούθουν τοὺς ἀγῶνας τῶν μονομάχων εἰς τὸ Ἀμφιθέατρον. Οἱ μονομάχοι ἦσαν κυρίως κατάδικοι εἰς θάνατον, δοῦλοι ἢ βάρβαροι αἰχμάλωτοι. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν ἀγῶνων παρήλαυνον εἰς τὸν στίβον τοῦ Ἀμφιθέατρου καί, ὅταν ἔφθανον πρὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θεωρείου, ἀπηύθυνον τὸν τραγικὸν χαιρετισμόν: χαῖρε, Καῖσαρ, οἱ μελλοθάνατοι σέ χαιρετοῦν. Κατόπιν ἤρχιζον οἱ ἀγῶνες ὑπὸ τοὺς ἥχους τῶν

σαλπίγγων. Οί Ρωμαίοι εὔρισκον ἐπίσης πολλήν εὐχαρίστησιν εἰς τοὺς ἀγῶνας τῶν μονομάχων καὶ θηρίων ἢ μόνον θηρίων.

Τὸ πλήθος μὲ τὴν αὐτὴν μανίαν συνέρρεεν εἰς τὸν Ἴπποδρόμον, ὅπου ἐτελοῦντο ἄρματοδρομῖαι. Τὸ μέγα ἵπποδρόμιον τῆς Ρώμης περιελάμβανε 250 χιλ. θεατὰς, εἶχε μῆκος 600 καὶ πλάτος 100 μ. Ἦγωνίζοντο συγχρόνως 4 ἄρματα, τὰ ὅποια διεκρίνοντο ἀπὸ τὴν ἐνδυμασίαν τοῦ ἠνιόχου (πράσινον, λευκόν, κυανοῦν, ἐρυθρόν). Ὁ λαὸς παρακολουθοῦσε τοὺς ἀγῶνας μὲ πάθος, ἐγνώριζε τὰ ὀνόματα τῶν ἵππων, τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν γενεάν των, ἐχωρίζετο εἰς φατρίας καὶ ἐτάσσετο μὲ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον ἀγωνιστὴν.

Οἱ ἀγῶνες καὶ τὰ θεάματα ἦσαν τόσον ἀγαπητὰ εἰς τοὺς Ρωμαίους, ὥστε ὁ Γιουβενάλης ἔγραψεν : « *Οἱ Ρωμαῖοι τίποτε ἄλλο δὲν ζητοῦν σήμερον παρὰ ἄρτον καὶ θεάματα* ».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

Ο ΤΡΙΤΟΣ ΑΙΩΝ. - Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

Ο ΣΕΠΤΙΜΙΟΣ ΣΕΒΗΡΟΣ (193 - 211)

Τὸ 193, ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κομμόδου, ἐδημιουργήθη ὀξεῖα κρίσις. Οἱ πραιτοριανοὶ καὶ τὰ ἐπαρχιακὰ στρατεύματα ἐξέλεξαν διαφόρους αὐτοκράτορας καὶ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐπανελήφθη. Τέλος ἐπεκράτησεν ὁ στρατηγὸς τῶν λεγεῶνων τῆς Παννονίας Σ **ε π τ ῖ μ ι ο ς Σ ε β ῆ ρ ο ς**.

Ὁ Σεβῆρος κατήγετο ἀπὸ τὴν Τρίπολιν τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἦτο ἐξαίρετος στρατιωτικὸς. Ἐστήριξε τὸ κυβερνητικὸν του σύστημα εἰς τὸν στρατόν. Ἡύξησε τὸν μισθὸν καὶ ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς στρατιώτας νὰ νυμφεύωνται καὶ εἰς τοὺς ἀξιωματικούς ἔδιδεν ἀνωτέρους βαθμούς. Διέλυσε τοὺς πραιτοριανοὺς καὶ ἀνασυνέστησε τὴν φρουράν του ἀπὸ τοὺς καλυτέρους στρατιώτας τῶν ἐπαρχιακῶν στρατευμάτων. Τὴν Σύγκλητον τελείως ἐξεμηδένισε καὶ ἔδωκε μεγάλην δύναμιν εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν συμβούλιον.

Ὁ Σεβῆρος ὑπῆρξεν ἀπὸ τοὺς μεγάλους αὐτοκράτορας τῆς Ρώμης : ἐξοχος κυβερνήτης, ἐλευθέριος πρὸς τὸν λαὸν καὶ ἄγρυπνος φύλαξ τῆς καλῆς διοικήσεως τῶν ἐπαρχιῶν. Διὰ τοῦτο δικαίως θεωρεῖται ὅτι συνεχίζει τὴν δυναστείαν τῶν Ἀντωνίνων. Ἐνίκησε τοὺς Πάρθους καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Μεσοποταμίαν. Τὸ 208 ἐξεστράτευσεν ὁ ἴδιος εἰς τὴν Βρετανίαν, ἀλλὰ τὸ 211 ἀπέθανεν εἰς τὸ Ἐβόρακον (Ἰόρκην).

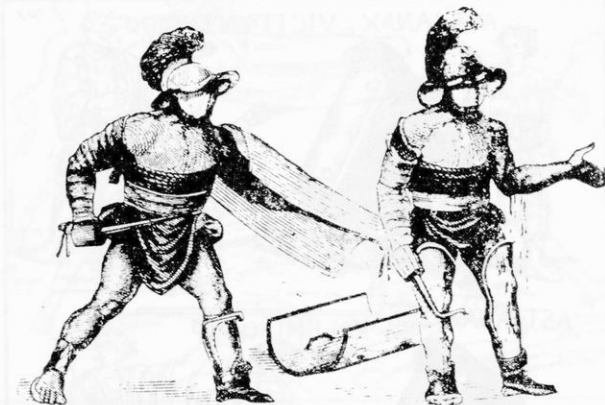
Ο ΚΑΡΑΚΑΛΛΑΣ (211 - 217)

Τὸν Σεβῆρον διεδέχθη ὁ υἱὸς του Καρακάλλας, ἓνας ἄγριος καὶ σκληρὸς ἡγεμὼν. Διεσκέδαζε τὸν ρωμαϊκὸν λαὸν μὲ δαπανηρὰ θεάματα καὶ κατεσκεύασε τὰς περιφήμους θέρμας. Τὸ 212 διὰ νόμου ἐχορήγησε τὸ δικαίωμα τοῦ *Ρωμαίου πολίτου εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας*, ἐκτὸς τῶν δούλων καὶ τῶν νομάδων. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐκινεῖτο ἰδίως ἀπὸ λόγους οἰκονομικούς, διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ κάτοικοι τῶν ἐπαρχιῶν θὰ ἐπλήρωνον διπλοῦν φόρον, τοῦ ὑπηκόου καὶ τοῦ Ρωμαίου πολίτου. Ἄλλ' ἢ πρᾶξις εἶχε βαθυτέρας συνεπειάς, διότι ἔφερε τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους.

Ὁ Καρακάλλας ἔκαμε πολλές ἐπιτυχεῖς ἐστρατείας εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Ἀσίαν. Τὸ 217, ἐνῶ ἐβάδιζε κατὰ τῶν Πάρθων, ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν πραιτοριανῶν *Μαζοῖνου*, ὁ ὁποῖος ἔγινεν αὐτοκράτωρ. Ὁ Μακρίνος ἐβασίλευσε μόνον ἓν ἔτος.

Ο ΕΛΑΓΑΒΑΛΟΣ. – Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΕΒΗΡΟΣ (217 - 235)

Εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν παρατηροῦμεν τὴν μεταβολήν, ἣ ὅποια εἶχε γίνει εἰς τὴν Ρώμην, καὶ τὴν ἐξασθένησιν τῶν ρωμαϊκῶν παραδόσεων. Ἡ ἐξουσία περιέρχεται κατ' οὐσίαν εἰς τὴν γυναিকাδέλφην τοῦ

Μονομάχοι

(Τοιχογραφία ἀμφιθεάτρου Πομπηίας).

Δύο δοῦλοι, ὁ πρῶτος Σαμνίτης καὶ ὁ δεύτερος Θραῶξ

Σεπτιμίου Σεβήρου Ἰουλίαν, ἣ ὅποια κατήγετο ἀπὸ μεγάλην ἱερατικὴν οἰκογένειαν τῆς Συρίας. Δι' ἐνεργειῶν τῆς Ἰουλίας ἀνυψώθη εἰς τὸν θρόνον ὁ ἐγγονός της Βάδιος Ἄβιτος Βασιανός (218), ἐπινομασθεὶς Ἐλαγάβαλος ἢ Ἡλιογάβαλος, διότι ἐγένετο ἀρχιερεὺς τῆς ταυτιζομένης μετὸν Ἡλίον συριακῆς θεότητος Ἐλαγαβάλ. Κατέστη περιβόητος διὰ τὴν πολυτέλειαν, τὴν ἀκολασίαν καὶ τὴν ὀκηριάν του. Μετ' αὐτόν, δολοφονηθέντα τὸ 222, ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ Ἀλέξανδρος Σεβήρος μόνις 13 ἐτῶν, μετὰ καλὴν ἀνατροφήν καὶ μὲν μόρφωσιν καὶ μετὰ καλὰς διαθέσεις. Καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν βασιλείαν του ἐκυβέρνηα ἡ μήτηρ του μετὰ τοὺς περιφήμους νομοδιδασκάλους Οὐλπιανόν, Παῦλον

καὶ Μοδεστίνον. Ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἡ σύγκλητος, ἐξ ἴσου ἀπειλούμενοι ἀπὸ τοὺς στρατιωτικούς, συνειργάσθησαν νὰ περιορίσουν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν πολιτικὴν. Ἄλλ' ὁ στρατὸς δὲν ὑπήκουσε καὶ τέλος ἐφόρευσε τὸν Ἀλέξανδρον (235).

Η ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΑΝΑΡΧΙΑ (235 - 284)

Τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἠκολούθησε μεγάλη κρίσις, ἡ ὁποία ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἔχη σοβαρωτάτας συνεπειάς δι' αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν τοῦ κράτους. Ἐπὶ ἥμισυν αἰῶνα (235 - 284) οἱ στρα-

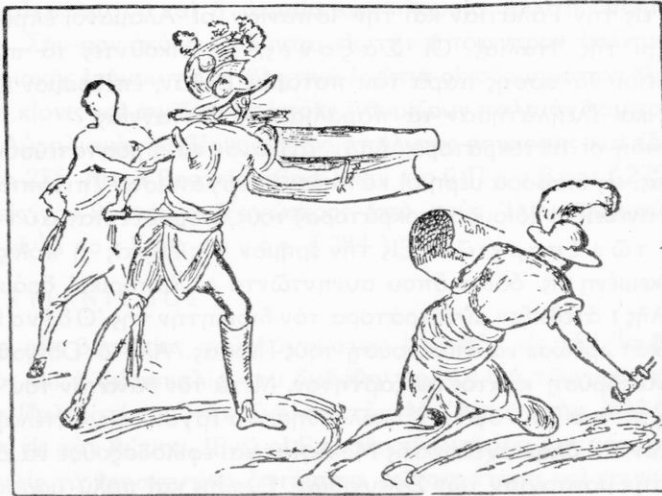

Μονομάχοι. (Ζωγραφική).

τιῶνται ἀναγορεύουν αὐτοκράτορας τῆς ἐκλογῆς των. Ἡ περίοδος αὐτὴ ὀνομάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν σ τ ρ α τ ι ω τ ι κ ῆ ἀ ν α ρ χ ί α. Μέχρι τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Διοκλητιανοῦ 26 αὐτοκράτορες ἀνεκ-
 ρύχθησαν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ καὶ ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τῆς Συγκλήτου
 καὶ ὅλοι σχεδὸν ἀπέθανον μὲ βίαιον θάνατον. Οἱ ἱστορικοὶ παρωμοί-
 σαν αὐτοὺς μὲ τοὺς τριάκοντα τυράννους τῶν Ἀθηνῶν.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς στρατιωτικῆς ἀναρχίας τὸ ρωμαϊκὸν κράτος διέτρεξε σοβαρώτατον κίνδυνον. Εἰς ὅλην τὴν ἕκτασιν τῶν συνόρων—εἰς τὸν Ῥῆνον, τὸν Δούναβιν, τὸν Εὐφράτην καὶ τὴν Ἀφρικὴν—βάρβαροι λαοὶ εἰσῆλθον εἰς τὸ κράτος.

Εἰς τὴν Ἀσίαν διελύθη τὸ κράτος τῶν Πάρθων, τὸ ὁποῖον ἐκυβερνοῦσαν οἱ Ἀρσακίδαι, καὶ ἐδημιουργήθη τὸ Νέον Περσικὸν

Μονομάχοι. (Τοιχογραφία Πομπηίας)

κράτος ὑπὸ τὴν δυναστείαν τῶν Σασσανιδῶν (226 - 651) με πρωτεύουσαν τὴν Κτησιφῶντα ἐπὶ τοῦ Τίγρητος. Οἱ Σασσανίδαι διεξεδίκουν ὅλας τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι ἄλλοτε ἀνήκον εἰς τὸ Περσικὸν βασιλείον. Τὸ 260 ὁ βασιλεὺς Σαπὸρ εἰσέδυσε μέχρι τῆς Συρίας καὶ τῆς Μ. Ἀσίας. Ὁ αὐτοκράτωρ Βαλεριανός, ὁ ὁποῖος ἐπεχείρησε νὰ ἀναχαιτίσῃ τοὺς Πέρσας, συνελήφθη αἰχμάλωτος.

Εἰς τὴν Εὐρώπην οἱ βάρβαροι προσέβαλον τὰ σύνορα τοῦ Ῥήνου καὶ τοῦ Δουνάβεως. Οἱ Γότθοι, γερμανικῆς καταγωγῆς προερχόμενοι ἀπὸ τὴν Σκανδιναβίαν, κατῆλθον βραδέως πρὸς νότον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Δακίαν μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Ἐκεῖ ἔγιναν ναυτικοί, κατεσκεύασαν μικρὰ πλοῖα καὶ ἀπέβησαν τολμηρότατοι πειραταί. Δελεασθέντες ἀπὸ τὰ πλοῦτη τῆς αὐτοκρατορίας ἔκαμαν

πολλὰς ἐπιδρομὰς εἰς αὐτήν. Διέβησαν τὸν Δούναβιν καὶ ἐληλάτησαν τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν. Μὲ τὰ πειρατικά των πλοῖα προσέβαλον τὸ Βυζάντιον, τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τὸ 267 τμήματα αὐτῶν ἔφθασαν μέχρι τῆς Ἑλλάδος, ὅπου ἐληλάτησαν τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Κόρινθον.

Εἰς τὸν Ρῆνον ἐμφανίζονται δύο πολεμικοὶ λαοὶ γερμανικῆς καταγωγῆς, οἱ Φράγκοι καὶ οἱ Ἀλαμανοὶ. Οἱ Φράγκοι ἐπέδραμον εἰς τὴν Γαλατίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν, οἱ Ἀλαμανοὶ ἐπροχώρησαν μέχρι τῆς Ἰταλίας. Οἱ Σάξονες, κατοικοῦντες τὰ παράλια τῆς βορείου θαλάσσης παρὰ τὸν ποταμὸν Ἐλβαν, ἐπέδραμον διὰ θαλάσσης καὶ ἐληλάτησαν τὰ παράλια τῆς Βρεταννίας.

Ἐπειδὴ οἱ αὐτοκράτορες ἦσαν ἀνίκανοὶ νὰ προστατεύσουν τὰς ἐπαρχίας, εἰς διάφορα μέρη οἱ κάτοικοι διωργάνωσαν ἐπιτόπιον ἄμυναν καὶ ἀνέδειξαν ἰδίους αὐτοκράτορας τοὺς ὀνομασθέντας αὐτοκράτορας τῶν ἐπαρχιῶν. Εἰς τὴν ἔρημον τῆς Συρίας ἡ πόλις *Παλμύρα* (κειμένη εἰς ὄασιν ὅπου συνηνητῶντο οἱ ἐμπορικοὶ δρόμοι τῆς Ἀνατολῆς) ἀνέδειξεν αὐτοκράτορα τὸν διοικητὴν τῆς Ὀδέναθον, ὁ ὅποιος κατῴρθωσε νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς Πέρσας. Ἄλλ' ὁ Ὀδέναθος διενόηθη νὰ ἰδρῦσῃ κράτος ἀνεξάρτητον. Μετὰ τὸν θάνατόν του (627) ἡ σύζυγός του Ζηνοβία ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον του, κατέλαβε τὴν Αἴγυπτον καὶ ὅλην σχεδὸν τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἐφιλοδοξοῦσε νὰ ἀνασυστήσῃ τὴν μοναρχίαν τῶν Σελευκιδῶν. Εὐφυῆς καὶ πολὺ μορφωμένη, ἔδειξε μεγάλην ἀγάπην εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἑλληνικὴν τέχνην καὶ εἰς τὴν αὐλήν της διέμενον ἀξιόλογοι σοφοὶ τῆς ἐποχῆς.

ΟΙ ΙΛΛΥΡΙΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ

Τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους ἀποκατέστησαν μερικοὶ δραστήριοι αὐτοκράτορες καταγόμενοι ἀπὸ τὰς ἰλλυρικὰς ἐπαρχίας, καὶ πρὸ πάντων ἀπὸ τὴν Παννονίαν, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐστρατολογοῦντο τῶρα οἱ καλύτεροὶ στρατιῶται. Οἱ αὐτοκράτορες αὐτοὶ ἦσαν ἀξιωματικοὶ σκληραγωγημένοι καὶ ἀνδρείοι καὶ ὤφειλον τὴν προαγωγὴν εἰς τὴν προσωπικὴν των ἀξίαν. Ἀπ' αὐτοὺς ὁ Κλαύδιος Β' (268-270) ἐβασίλευσε μόνον δύο ἔτη, ἀλλ' ἡ βασιλεία του ὑπῆρξεν ἐνδοξος. Παρὰ τὴν Ναισσὸν (σημερινὸν Νις) τῆς Σερβίας συνέτριψε τοὺς Γότθους καὶ ἔλαβε τὴν προσωνομίαν γοτθικός.

Τὸν Κλαύδιον διεδέχθη ὁ Αὐρηλιανὸς (270 - 275), ὁ ὅποιος

ἦτο δραστηριώτατος αὐτοκράτωρ. Ἐκλείσεν εἰρήνην με τοὺς Γότθους, παραχωρήσας εἰς αὐτοὺς τὴν Δακίαν, καὶ ἀπὸ τότε σύνορον τοῦ κράτους εἶναι ὁ Δούναβις. Κατέστρεψε τοὺς Ἀλαμανοὺς, οἱ ὅποιοι εἶχον εἰσβάλλει εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ περιέζωσε τὴν Ρώμην με πελώριον τεῖχος 19 χιλιομ., διὰ νὰ προστατεύσῃ αὐτὴν ἀπὸ τὰς αἰφνιδίαις ἐπιθέσεις τῶν βαρβάρων. Κατόπιν ἀπέδωκεν εἰς τὸ κράτος τὴν ἐνότητα. Ἐνίκησε τὴν Ζηνοβίαν καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Παλμύραν. Ἡ βασίλισσα συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ἡ ἀκμαία καὶ πλουσία ἄλλοτε πόλις κατεστράφη. Σήμερον ἀκόμη ὑψοῦνται εἰς τὴν ἀπόκεντρον ἐκείνην ἄκραν τῆς συριακῆς ἐρήμου τὰ ἐπιβλητικὰ ἐρείπια οἰκοδομημάτων ἑλληνορωμαϊκῶν, κίονες καὶ ἀψίδες, τὰ ὅποια ἐνθυμίζουν παλαιὰν λαμπρότητα.

Ὁ Αὐρηλιανὸς ἐκυβέρνησεν ὡς ἀπόλυτος μονάρχης καὶ ἐδολοφονήθη τὸ 275. Μετὰ βραχεῖαν βασιλείαν τοῦ Π ρ ὀ β ο υ (275-282) ἦλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ ἐξοχώτερος ἀπὸ τοὺς Ἰλλυριοὺς αὐτοκράτορας, ὁ Διοκλητιανὸς (284).

Ο Χ Ρ Ι Σ Τ Ι Α Ν Ι Σ Μ Ο Σ

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Αὐγούστου ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἰουδαίαν ὁ Χριστὸς καὶ ἡ διδασκαλία του διεδόθη ταχέως διὰ τῶν μαθητῶν του εἰς τὴν Παλαιστίνην, τὴν Συρίαν, τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐνῶ οἱ Ρωμαῖοι εἶχον δεῖξει ἕως τότε μεγάλην ἀνοχὴν εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα, αὐτοκράτορες καὶ κοινὴ γνώμη ἐδέχθησαν με δυσμένειαν καὶ κατεδίωξαν σκληρότατα τοὺς ὁπαδοὺς τῆς νέας θρησκείας.

Ἡ κοινὴ γνώμη ἐσκανδαλιζέτο ἀπὸ τὴν ἀπομόνωσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐζούσαν οἱ χριστιανοί, καὶ ἔπλασαν διαφόρους διαδόσεις: ὅτι οἱ χριστιανοὶ εἰς τὰς μυστικὰς συγκεντρώσεις των, τὰς λεγομένας χ ρ ι σ τ ι α ν ι κ ἄ ς ἄ γ ἄ π α ς, ἐπεδίδοντο εἰς παντὸς εἶδους ὄργια. Οἱ αὐτοκράτορες καὶ ἡ ἀνωτέρα κοινωνία ἐφαντάζοντο ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς θὰ ἐνώσῃ τοὺς ἀπόρους καὶ τοὺς δυστυχεῖς κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν λοιπῶν πλουσιῶν καὶ θὰ καταρρίψῃ τὸ πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν καθεστῶς. Διὰ τοῦτο πολλοὶ αὐτοκράτορες ἐθεώρησαν τὴν νέαν θρησκείαν ἐπικίνδυνον καὶ κατεδίωξαν αὐτήν.

Ο Ι Δ Ι Ω Γ Μ Ο Ι

Ὅνομάζουσι διωγμοὺς τὰς βιαιότητας, τὰς ὁποίας διέπραξαν οἱ

είδωλόατραι κατὰ τῶν χριστιανῶν. Ὁ λαὸς μὲ τὸν φανατισμὸν τοῦ ἀπέδιδεν ὅλας τὰς δυστυχίας (πυρκαϊάς, πανῶλη, κακὴν ἐσοδείαν, ἀτυχήματα στρατιωτικὰ εἰς τὰ σύνορα) εἰς τὴν ὄργην τῶν θεῶν κατὰ τῶν χριστιανῶν. Ἄλλ' ἢ πολιτεία ἦτο διστακτικὴ καὶ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 3ου αἰῶνος δὲν ἔγινε συστηματικὸς διωγμὸς τῶν χριστιανῶν.

Οἱ πρῶτοι διωγμοὶ ἔγιναν ἐπὶ τοῦ Νέρωνος, τοῦ Δομιτιανοῦ καὶ βραδύτερον ἐπὶ τοῦ Τραϊανοῦ καὶ τοῦ Μ. Αὐρηλίου. Ἄλλ' οἱ διωγμοὶ αὐτοὶ ἦσαν τοπικοὶ καὶ διήρκεσαν ὀλίγον. Κατὰ τὸ πρῶτον ὅμως ἡμισυ τοῦ 3ου αἰῶνος ἡ πολιτεία ἤρχισε νὰ ἀνησυχῇ, διότι οἱ χριστιανοὶ εἶχον πληθυνθῆ καὶ εἶχον εἰσχωρήσει εἰς ὅλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις. Περιφρονοῦσαν τοὺς ἐπιστήμους θεοὺς καὶ δὲν ἀπέδιδον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος τὴν ὀφειλομένην τιμὴν. Διὰ τοῦτο πολλοὶ κατὰ τὰ ἄλλα καλοὶ αὐτοκράτορες κατεδίωξαν τοὺς χριστιανούς.

Ὁ πρῶτος γενικὸς διωγμὸς ἔγινεν ἐπὶ αὐτοκράτορος Δεκίου τὸ 250 μ.Χ. Ὁ μεγαλύτερος ὅμως κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμὸς ἔγινεν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ (303), τὸν ὁποῖον ἡ ἐκκλησία ὀνομάζει μέγα ν διω γ μ ὀ ν. Οἱ χριστιανοὶ ὑπέστησαν μὲ θαυμαστὴν καρτερίαν τὰς φρικώδεις ποινὰς καὶ ἡ ἐκκλησία ὀνόμασε μ ἄ ρ τ υ ρ α ς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐδέχθησαν τὰ βασανιστήρια καὶ τὸν θάνατον χάριν τῆς πίστεως. Παρ' ὅλους ὅμως τοὺς διωγμοὺς καὶ τὰς πιέσεις, ὁ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν ἐπληθύνετο καὶ ἠριθμοῦντο ἤδη πιστοὶ καὶ μεταξὺ τῆς ἀνωτάτης κοινωνίας.

Η ΔΙΑΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

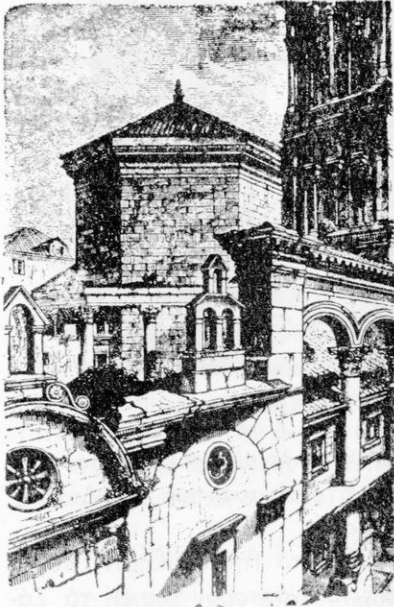
Ἡ ταχεῖα διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν ἐνότητα τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ εἰς τὴν ρωμαϊκὴν εἰρήνην. Ἐπίσης πολὺ ἐβοήθησε τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἡ κοινωνικὴ καὶ ἠθικὴ κατάστασις τοῦ ρωμαϊκοῦ κόσμου. Οἱ ἀπόκληροὶ τῆς κοινωνίας, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλουν τὴν μεγαλυτέραν μᾶζαν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς αὐτοκρατορίας, ἐζήτουν παρηγορίαν καὶ ἐλπίδα ἔξω τῆς γηίνης ζωῆς, ἢ ὅποια δὲν ἦτο πολὺ εὐχάριστος δι' αὐτούς.

Μεταξὺ αὐτῶν ὁ χριστιανισμὸς ἐστρατολόγησε τοὺς περισσοτέρους καὶ πλεόν φανατικοὺς ὀπαδοὺς. Ἄλλὰ καὶ ἡ αὐτοθυσία τῶν μαρτύρων προσεῖλκυσε πολλοὺς ὀπαδοὺς καὶ ἐνίσχυσε τοὺς δειλοὺς.

Η ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ο ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ (284 - 305) — Η ΤΕΤΡΑΡΧΙΑ

Ἡ βαθεῖα μεταβολή, ἣ ὅποια εἶχε γίνει εἰς τὴν σύστασιν τοῦ κράτους, ἐπέβραλε νέαν διαρρύθμισιν τῆς διοικήσεως. Τοῦτο ἔκαμεν ὁ Διοκλητιανὸς καὶ τὸ ἔργον του συνεπλήρωσεν ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος.

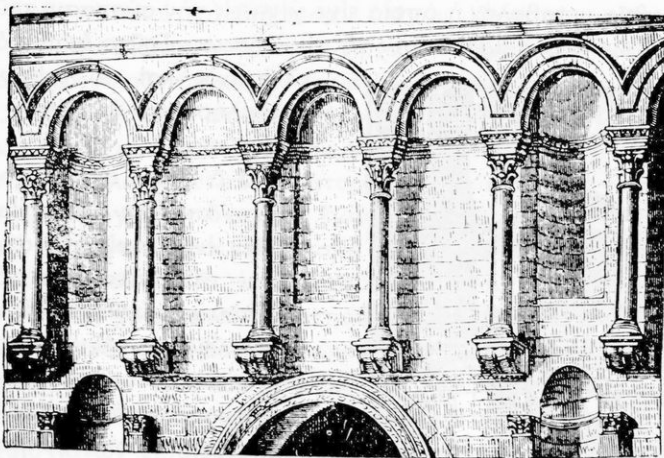
Ἄνακτορον τοῦ Διοκλητιανοῦ.
Εἰς τὸ Σπαλάτων τῆς Δαλματίας.

Ὁ Διοκλητιανὸς κατήγετο ἀπὸ τὴν Δαλματίαν. Εἰσῆλθεν ἔνωρις εἰς τὸν στρατὸν καὶ μετὰ τὴν σύνεσιν καὶ τὸ θάρρος του κατώρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς τὰ ὑψίστα ἀξιώματα. Ἐκλεγείς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πρόβου αὐτοκράτωρ (284) κατώρθωσε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν καὶ ἐπεχείρησε ριζικὴν μεταρρύθμισιν τῆς διοικήσεως καὶ τοῦ στρατοῦ.

Ἐπειδὴ εἶχεν ἀποδειχθῆ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν ὅτι εἰς ἀνώτερος ἄρχων διοικῶν τὸ κράτος ἀπὸ τὴν Ρώμην δὲν ἐπαρκοῦσε διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς διοικήσεως τῆς ἀχανοῦς αὐτοκρατορίας — ἰδίως

διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν συνόρων — ὁ Διοκλητιανὸς προσέλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν Μαξιμιανόν, ἄνθρωπον ἀμόρφωτον ἀπὸ τὴν Παννονίαν, ἀλλὰ γενναῖον στρατηγόν, εἰς τὸν ὅποιον ἀνέθεσε τὴν διοίκησιν τῆς Δύσεως, ἐνῶ ὁ ἴδιος ἐκυβέρνησεν τὴν Ἀνατολήν. Οἱ δύο αὐτοκράτορες, οἱ ὅποιοι ἔφερον τὸν τίτλον τοῦ Αὐγουστοῦ, προσέ-

λαβον ἀργότερον δύο βοηθούς καὶ συνάρχοντας μὲ τὸν τίτλον τοῦ Καίσαρος: ὁ Διοκλητιανὸς τὸν Γαλέριον καὶ ὁ Μαξιμιανὸς τὸν Κωνσταντίον τὸν Χλωρόν. Ὁ Κωνσταντῖος ἐκυβέρνα τὴν Γαλατίαν, Ἰσπανίαν καὶ Βρετανίαν μὲ πρωτεύουσαν τὴν γαλατικὴν πόλιν Τρεβήρους (σημ. Τρίρ), ὁ Μαξιμιανὸς τὰς λοιπὰς χώρας τῆς Δύσεως μὲ πρωτεύουσαν τὸ Μιλάνον, ὁ Γαλέριος τὴν Βαλκανικὴν χερσόνησον μὲ ἔδραν τὸ Σίρμιον τῆς Σερβίας καὶ ὁ

Ἐνάκτορον τοῦ Διοκλητιανοῦ. (Σπαλάτον, πρόσοψις).

Διοκλητιανὸς τὰς λοιπὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς μὲ πρωτεύουσαν τὴν Νικομήδειαν τῆς Βιθυνίας. Αὐτὸ ἦτο τὸ σύστημα τοῦ Διοκλητιανοῦ, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη *τετραρχία*.

Τὸ 305 ὁ Διοκλητιανὸς, κουρασμένος ἀπὸ τὴν διοίκησιν, παρητήθη ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὸ ἀνάκτορόν του εἰς τὰ Σάλωνα (σημ. Σπαλάτο) τῆς Δαλματίας, ὅπου ἐξῆσεν ἀκόμη 8 ἔτη. Ἐπεισε μάλιστα καὶ τὸν Μαξιμιανὸν νὰ κάμῃ τὸ ἴδιον. Μετὰ τὴν παραίτησιν τῶν δύο αὐτοκρατόρων, αὐγουστοὶ ἐγίναν ὁ Κωνσταντῖος καὶ ὁ Γαλέριος, οἱ ὁποῖοι προσέλαβον δύο καίσαρας, τὸν Μαξιμίον καὶ τὸν Σεβήρον.

Η ΝΕΑ ΜΟΝΑΡΧΙΑ

Ἦδη ἀπὸ τοῦ 3ου μ. Χ. αἰῶνος εἶχεν ἀρχίσει διοικητικὴ μετα-

βολή, αλλά συνετελέσθη κυρίως υπό τοῦ Διοκλητιανοῦ καί τοῦ Κωνσταντίνου. Τò νέον καθεστῶς δύναται νά συνοψισθῆ εἰς τὰ ἑξῆς :

1) Τò πολίτευμα ἔγινεν ἀπόλυτος μοναρχία κατὰ τὸ σύστημα τῶν κρατῶν τῆς Ἀνατολῆς.

2) Ἡ διοίκησις ἔγινε περισσότερον πολυπλοκος καί ὁ ἀριθμός τῶν ὑπαλλήλων ηὔξηθη ὑπερμέτρως.

3) Οἱ βάρβαροι κατέλαβον θέσιν πολὺ σημαντικὴν εἰς τὸν στρατὸν καί εἰς τὴν πολιτείαν.

Ὁ Διοκλητιανὸς περιετοιχίσθη ἀπὸ μεγαλοπρεπῆ αὐλὴν καί καθιέρωσεν ἔθιμοτυπίαν ὁμοίαν μὲ τὴν τῶν βασιλέων τῆς Ἀνατολῆς. Τὸ πρόσωπόν του ἔθεωρεῖτο ἱερόν καί οἱ πλησιάζοντες αὐτὸν ἔπρεπε νά τὸν προσκυνοῦν.

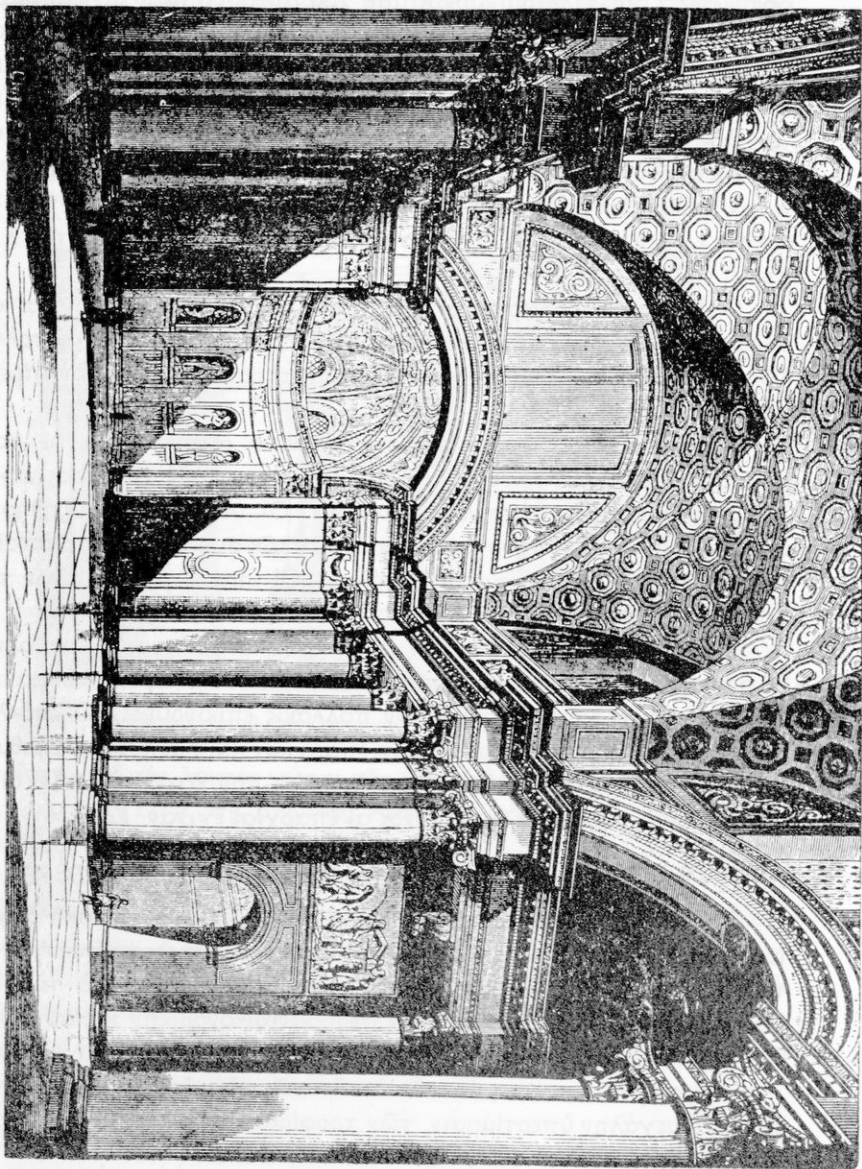
Τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους εἶχεν ὁ αὐτοκράτωρ μὲ τοὺς πολυαρίθμους ὑπαλλήλους, οἱ ὅποιοι κατενέμοντο εἰς τέσσαρας μεγάλας ὑπηρεσίας, τὰ σημερινὰ ὑπουργεῖα. Οἱ ὑπάλληλοι ηὔξηθησαν ὑπερμέτρως. Ἡ Σύγκλητος κατήνησεν ἀπλῶς συμβούλιον, τὸ ὅποιον ἐφρόντιζε διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς πόλεως. Οἱ ὕπατοι εἶχον μόνον τὴν φροντίδα τῶν θεαμάτων.

Καί ἡ διοίκησις τῶν ἐπαρχιῶν ὑπέστη σημαντικὴν μεταβολήν. Οἱ διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν, ἐπειδὴ ἐκυβερνοῦσαν μεγάλας στρατιάς καί ἐκτεταμένας χώρας, ἀπέβαινον πολλάκις ἐπικίνδυνοι. Ὁ Διοκλητιανὸς περιώρισε τὴν ἑκτασιν τῶν ἐπαρχιῶν καί ηὔξησε τὸν ἀριθμὸν τῶν εἰς 90 καί ἀπὸ τοὺς διοικητὰς ἀφήρεσε τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν. Εἰς τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος αἱ ἐπαρχίαι ἔγιναν 120.

ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ. — ΤΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑ

Τὸ πλῆθος τῶν ὑπαλλήλων καθὼς καί ἡ νέα στρατιωτικὴ ὄργανωσις ἀπαιτοῦσαν μεγάλας δαπάνας. Οἱ αὐτοκράτορες κατέφευγον εἰς τοὺς φόρους, οἱ ὅποιοι ἐγίνοντο διαρκῶς βαρύτεροι. Ἀπὸ τὸν 4ον αἰῶνα τὸ κράτος δὲν εὕρισκετο εἰς ἀνθηρὰν οἰκονομικὴν κατάστασιν. Οἱ διαρκεῖς πόλεμοι εἶχον δημιουργήσει σοβαρὰν οἰκονομικὴν κρίσιν. Ἀφ' ἑτέρου αἱ ἐρημώσεις ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν εἶχον προκαλέσει σιτοδείας καί μεγάλην ὑπερτίμησιν τῶν τροφίμων. Οἱ ἄγροί ἔμεναν ἀκαλλιέργητοι καί ὁ πληθυσμὸς εἶχεν ἀραιωθῆ πολὺ.

Εἰς τὸν στρατὸν καί τὴν ἄμυναν τῶν συνόρων ἔγινεν ἡ ἑξῆς μετα-

Θέματα Διοκλήτιανου εἰς τὴν Ρώμην. Κεντρικὴ αἴθουσα. (Ἀναπαράστασις)

βολή. Ἐγκατέστησαν εἰς τὰ σύνορα στρατιώτας εἰς τοὺς ὁποίους διεμοίρασαν γαίας πρὸς καλλιέργειαν μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ κινητοποιοῦνται εἰς τὸν πρῶτον κίνδυνον. Ὁ κυρίως στρατὸς κατενεμήθη εἰς μικρότερα σώματα, διέμενε πλέον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐκινεῖτο ἐκάστοτε εἰς τὸ σημεῖον τὸ ὁποῖον ἐκινδύνευε.

Τὸ νέον ἀμυντικὸν σύστημα ἀπήτησε στρατὸν 450 χιλιάδων. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ ἔθελοντική στρατολογία ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῆς αὐτοκρατορίας δὲν ἐπαρκοῦσε, οἱ αὐτοκράτορες ἐσχημάτισαν σώματα ἀπὸ βαρβάρους τῶν συνόρων, τοὺς ὁποίους ὠνόμασαν *συμμαχοὺς*. Τοιοῦτοτρόπως ὁ στρατὸς ἔγινε καθαρὸς μισθοφορικὸς καὶ οἱ βάρβαροι (ιδίως οἱ Γερμανοὶ) ἔλαβον σπουδαίαν θέσιν εἰς αὐτόν. Αὐτὴ εἶναι ἡ λεγομένη *εἰρηνικὴ διείσδυσις τῶν βαρβάρων* εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν, ἡ ὁποία εἶχε σοβαρωτάτας συνεπεΐας.

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Ἡ βαθυτάτη αὐτὴ ἀλλαγὴ εἰς τὴν σύνθεσιν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τὴν πολιτικὴν τῆς ὀργάνωσιν διὰ τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ τῶν διαδόχων του σημειῶνει τὸ τέλος μιᾶς μεγάλης περιόδου, τῆς παλαιότερας ἀκμαζούσης ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, τοῦ *Haut Empire*, ὅπως εἶπον οἱ νεώτεροι ἱστορικοί. Ἀπὸ τότε ἀρχίζει ἡ νέα αὐτοκρατορία ἢ καταρέουσά, τὸ *Bas Empire*. Οἱ ὅροι *haut* καὶ *bas Empire* ἔχουν ἀπλῶς χρονικὴν ἔννοιαν καὶ ὄχι ἀξιολογικὴν, ὅπως συνηθίζουν νὰ ἐννοοῦν πολλοὶ ἱστορικοί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι

Η ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ. — ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΚΜΗΣ

Τὸν 4ον αἰῶνα ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία παρουσιάζει καταφανῆ συμπτώματα μαρασμοῦ καὶ καταπτώσεως. Μετ' ὀλίγον θὰ καταρρεύσῃ ἡ κραταιὰ αὐτοκρατορία, καὶ ὁ κόσμος ὁλόκληρος θὰ πάθῃ βαθεῖαν ἀλλοίωσιν ὥστε νὰ λάβῃ νέαν μορφήν. Αὐτὸ ὀνομάζουν εἰς τὴν ἱστορίαν καταστροφὴν τοῦ ἀρχαίου κόσμου.

Οἱ βαθύτεροι λόγοι τῆς καταστροφῆς εἶναι: 1) ἡ ἐξαφάνισις τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ καὶ γενικῶς ἡ ἐξασθένησις τῶν λαῶν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι εἶχον δημιουργήσει τὸν ἀρχαῖον πολιτισμόν, 2) ἡ ἀλλαγὴ εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς γῆς καὶ 3) ἡ ἀποχέρσωσις τῶν ἀγρῶν.

Η ΕΞΑΦΑΝΙΣΙΣ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΛΑΟΥ

Ὁ Ρωμαϊκὸς λαὸς μὲ τὴν παλαιὰν ἔννοιαν δὲν ὑπάρχει πλέον. Ἡ ἰσχυρὰ φυλὴ, ἡ ὁποία κατέκτησε τὸν κόσμον, ἐξέλιπεν. Οἱ ἀνταγωνισμοὶ μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν καὶ οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι εἶχον ἐξαφανίσει τὰ ἀκμαϊότερα καὶ τὰ ζωτικώτερα γένη τῶν Ρωμαίων. Συγχρόνως διὰ λόγους γνωστοὺς οἱ μικροκτηματῖαι καὶ ἀγρόται ἐγκατέλειπαν τὰ κτήματά των καὶ ἔγιναν κάτοικοι τῶν πόλεων, ἔμποροι ἢ τεχνῖται ὥστε ἡ ὑπαιθρος ἐγέμισεν ἀπὸ δούλους Ἀσιάτας. Ἀφοῦ δὲ οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως (Ἰταλοὶ, Γαλάται, Ἰσπανοὶ, Βορειοαφρικανοὶ), ὠμίλησαν τὴν λατινικὴν καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου ἐδόθη εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους, ἔλειπεν ἡ διάκρισις μεταξὺ ὑπηκόων καὶ ρωμαϊκοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος συνεχωνεύθη καὶ ἐξηφανίσθη μέσα εἰς τοὺς λαοὺς, τοὺς ὁποίους εἶχε κατακτήσει.

Ὁ ἑλληνορωμαϊκὸς κόσμος δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἔχασεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἄλλοτε νὰ ἀπορροφᾷ καὶ νὰ ἀφομοιώνῃ ξένα στοιχεῖα, καὶ ὑπέκυψε τέλος εἰς

τὸ ἰσχυρὸν ρεῦμα τῶν βαρβάρων λαῶν, τὸ ὁποῖον ἐπλημμύρησε τὰς χώρας τῆς αὐτοκρατορίας.

ΤΑ ΜΕΓΑΛΑ ΚΤΗΜΑΤΑ

Ἡ καταστροφή τῆς μικρᾶς ἰδιοκτησίας, ἡ ὁποία εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τοὺς Γράκχους, ἐξηκολούθησε καὶ ἡ γῆ τῆς αὐτοκρατορίας ἐμοιράσθη εἰς μεγάλα κτήματα. Κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα τὰ μεγάλα κτήματα εἶναι ὀλόκληροι πόλεις. Περιέχουν ἐλαιῶνας, βοσκὰς, δάση καὶ ἀγρούς. Ὁ κύριος κατοικεῖ εἰς πολυτελῆ ἔπαυλιν, ἡ ὁποία ἔχει κήπους, λουτρά, βιβλιοθήκην καὶ κοσμεῖται ἀπὸ ἀγάλματα καὶ ἄλλα ἔργα τέχνης.

Ἡ ἔπαυλις περιβάλλεται πολλάκις ἀπὸ τεῖχος. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Ρωμαῖος μεγαλοκτηματίας προετοιμάζει τὸν αὐτὸν τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων καὶ ἡ ἔπαυλις τὸν μεσαιωνικὸν πύργον.

Οἱ μεγαλοκτηματῆται εἶναι τώρα τὰ στηρίγματα τῆς αὐτοκρατορίας καὶ αὐτοὶ μαζί με τὸν αὐτοκράτορα κυβερνοῦν τὸ κράτος.

Οἱ ΔΟΥΛΟΠΑΡΟΙΚΟΙ

Οἱ ἰδιοκτῆται καλλιεργοῦν τὰ κτήματά των με δούλους, οἱ ὅποιοι εἶναι πολυάριθμοι ὅπως κατὰ τοὺς προηγούμενους αἰῶνας. Ἀλλὰ μεταξὺ τοῦ δούλου τῶν πόλεων καὶ τοῦ δούλου τῶν ἀγρῶν ἐπῆλθε μία διαφορά. Οἱ δοῦλοι τῶν μεγάλων κτημάτων θεωροῦνται ὡς ἀποτελοῦντες μέρος τοῦ κτήματος, καλλιεργοῦν ἀπὸ πατέρα εἰς υἱὸν καὶ ἐγγονὸν τὴν γῆν, εἶναι οἱ δοῦλοι τῆς γῆς ἡ δουλοπαροικοὶ καὶ ὁ νόμος ἀπαγορεύει νὰ τοὺς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸ κτήμα.

Εἰς τὰ μεγάλα κτήματα οἱ ἰδιοκτῆται προτιμοῦν πολλάκις ἐλευθέρους γεωργούς ἢ βαρβάρους, εἰς τοὺς ὁποίους παραχωροῦν τμήματα γῆς μετὰ τὸν ὄρον νὰ τοὺς δίδουν μέρος ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα. Μετὰ τὸν καιρὸν δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι γεωργοὶ ἐταυτίσθησαν καὶ ἀπετέλεσαν τὴν μεγάλην μάζαν τῶν δουλοπαροίκων, ὅπως παρουσιάζεται κατὰ τὸν μεσαίωνα.

Ἡ ΑΠΟΧΕΡΣΩΣΙΣ

Σοβαρὰ πληγὴ διὰ τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἦτο ἡ ἀποχέρσωσις. Εἰς τὰς χώρας τῆς Μεσογείου οἱ ἄνεμοι καὶ αἱ ραγδαῖαι βροχαὶ ἀπογυμνῶνουν εὐκόλως τὸ ἔδαφος ἀπὸ τὸ χῶμα, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ παχὺ

καὶ καλλιεργήσιμον ἐπίστρωμα, ἐνῶ ἀντιθέτως ἕνεκα κλιματικῶν λόγων ἡ γῆ εἰς τὰ μέρη αὐτὰ δὲν ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ ἀνανεώσῃ τὸ ἐπίστρωμα αὐτό. Ἡ καταστροφή αὐτὴ γίνεται ἰδίως κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ἀναστατώσεων, ὅποτε οἱ ἀγροὶ μένουσιν ἀκαλλιεργητοὶ καὶ παραμελημένοι. Εἰς τὰς χώρας αὐτὰς παραμέλησις ἀγροῦ σημαίνει ἀνεπανόρθωτον καταστροφήν.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἀρχαίων χρόνων ἡ ἀποχέρσωσις ἔλαβε μεγάλας διαστάσεις, ἰδίως εἰς τὰς χώρας αἱ ὅποια εἶχον κατοικητὴν πυκνῶς. Ἐκεῖ τὰ δάση κατεστράφησαν, αἱ πηγαὶ ἐστείρευσαν, ὀλιγόστευσαν τὰ ὕδατα τῶν ποταμῶν καὶ ἀνθηροὶ ἀγροὶ ἔχασαν τὸ γόνιμον χῶμα των καὶ μετεβλήθησαν εἰς βραχώδεις ἐρήμους. Παρὰ τὴν ἀλλήλως ἐξηπλώθησαν πολὺ τὰ ἔλη καὶ ὁ πυρετὸς ἐγένετο φοβερὰ μάστιξ. Διὰ τοῦτο εἶπον κάπως ὑπερβολικῶς ὅτι οἱ ἔλωδεῖς πυρετοὶ ἔφαγον τὸν ἀρχαῖον κόσμον. Ἡ ἐρήμωσις αὐτὴ ἐγένετο εἰς τὰς ἐστίαις τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὴν Ἰταλίαν, εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ εἰς ἄλλας χώρας τῆς Ἀνατολῆς.

Ο ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΜΑΡΑΣΜΟΣ

Ἡ ἐπιστροφή εἰς τὸ σύστημα τῶν μεγάλων κτημάτων ἀλλάξε τὸν ὅρον τῆς οικονομικῆς ζωῆς. Οἱ ἄνθρωποι εἰς τὰ ἀγροκτήματα αὐτὰ ζοῦν ἀπλούστατα καὶ κατασκευάζουσιν μόνοι των ὅσα χρειάζονται διὰ τὰς ἀνάγκας των. Αὐτὸ ἔχει ὡς συνέπειαν τὴν παρακμὴν τῆς βιομηχανίας καὶ συγχρόνως τοῦ ἐμπορίου, τὸ ὁποῖον συναντᾷ τώρα πολλὰς δυσκολίας ἕνεκα ἐλλείψεως ἀσφαλείας.

Συνέπεια τῆς καταστάσεως αὐτῆς ἦτο ὁ μαρasmus τῶν πόλεων. Κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας τῆς αὐτοκρατορίας εἶχε παρατηρηθῆ μεγάλη αὐξήσις τῶν πόλεων. Ἐνεκα τῆς μακρᾶς εἰρήνης τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία προώδευσαν σημαντικῶς εἰς αὐτάς, οἱ κάτοικοι ἐπλούτησαν καὶ ἐφρόντιζον νὰ καλλωπίζουσιν τὰς πόλεις μὲ ὠραῖα κτίρια καὶ ἡ ἀσφάλεια ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς νὰ μὴ τὰς τειχίζουσιν. Ἀπὸ τὸν 3ον αἰῶνα ὅμως ἀλλάξαν τὰ πράγματα. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς στρατιωτικῆς ἀναρχίας οἱ βάρβαροι εἰσῆρχοντο εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἔκαμνον αἰφνιδιαστικὰς ἐπιθέσεις κατὰ τῶν πόλεων. Οἱ κάτοικοι εὐρέθησαν τότε εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐξασφαλίσουσιν αὐτὰς μὲ τείχη. Εἰς τὸν στενὸν περιτειχισμένον χῶρον συνεσωρεύθησαν αἱ οἰκίαι, οἱ δρόμοι ἐγένιναν πολὺ στενοὶ καὶ οἱ κά

τοικοι δὲν ἐφρόντιζον πλέον διὰ τὸν καλλωπισμὸν, ἀλλὰ μόνον διὰ τὴν ἀσφάλειαν. Αἱ πόλεις ἔπαθον μαρασμὸν, ὁ πληθυσμὸς τῶν ἡλαττώθη σημαντικῶς καὶ ἤρχισαν νὰ λαμβάνουν τὴν ὄψιν τὴν ὁποίαν θὰ παρουσιάσουν κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους.

Οἱ τεχνῖται τῶν πόλεων εἶχον ὀλίγην ἐργασίαν καὶ εἶχον συμφέρον νὰ περιορίσουν εἰς ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγωτέρους τὴν ἐξάσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματός των. Διὰ τοῦτο οἱ ἐξασκοῦντες τὴν ἰδίαν τέχνην συνηώθησαν εἰς σωματεῖα, τὰς λεγομένας σ υ ν τ ε χ ν ῖ α ς. Ἡ ἔνωσις αὐτῆ τῶν ἐπαγγελματιῶν εἰς σωματεῖα εἶχεν ἀρχίσει ἤδη ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς δημοκρατίας καὶ ἔλαβεν ὀριστικὴν μορφήν ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων. Οἱ ἐργάται τῶν μεταλλείων, τῶν νομισματοκοπιῶν καὶ τῶν ὀπλοποιείων τοῦ κράτους ἀπετέλεσαν συντεχνίας ἀποκλειστικὰς, ἀπὸ τὰς ὁποίας δὲν εἶχον δικαίωμα νὰ ἐξέλθουν οὔτε νὰ νυμφεῶνται γυναῖκα ἀπὸ ἄλλην συντεχνίαν. Τὸ ἐπάγγελμά των ἐθεωρεῖτο κληρονομικὸν καὶ τὰ τέκνα ἦσαν ὑποχρεωμένα νὰ ἀκολουθοῦν τὴν τέχνην τοῦ πατρός των. Τὸ παράδειγμά των ἐμιμήθησαν διάφοροι ἐπαγγελματῖαι τῶν πόλεων (ἄρτοποιοί, κρεοπῶλαι, λεμβυχοὶ κλπ.) καὶ ὠργανώθησαν εἰς ὁμοίας συντεχνίας μὲ αὐστηροὺς κανονισμοὺς. Ξένος δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ ἐξασκῆ τὸ ἐπάγγελμά του, τὸ ὁποῖον κατήντησε κληρονομικόν. Τοιοῦτοτρόπως αἱ πόλεις καὶ ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ λαμβάνουν κατὰ τοὺς τελευταίους αὐτοκρατορικοὺς χρόνους τῆς Ρώμης τὴν μορφήν, τὴν ὁποίαν θὰ συναντήσωμεν περισσότερο ὀριστικὴν τὸν μεσαίωνα. Ἡ ρωμαϊκὴ λοιπὸν αὐτοκρατορία παρουσιάζει κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ὅλα τὰ συμπτώματα τῆς παρακμῆς. Εἶναι, ὅπως εἶπομεν, ἡ κατὰ ρέουσα αὐτοκρατορία (Bas Empire).

Οἱ ΒΑΡΒΑΡΟΙ ΕἰΣΕΡΧΟΝΤΑΙ Εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν

Τοιοῦτοτρόπως ἐξησθενημένον ἐσωτερικῶς τὸ κράτος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀνθέξη εἰς τὴν ἐξωθεν πίεσιν. Οἱ γερμανικοὶ λαοί, καθὼς γνωρίζομεν, δὲν ἔπαυσαν νὰ εἶναι διαρκῆς ἀπειλὴ διὰ τὴν αὐτοκρατορίαν. Ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος ἀρχίζει περίοδος ἐπιδρομῶν καὶ ἀναστατώσεων, τὰς ὁποίας ὀνομάζουν εἰς τὴν ἱστορίαν μεγάλην μετανάστευσιν τῶν λαῶν.

Ἡ κυριωτέρα αἰτία τῆς μετακινήσεως αὐτῆς τῶν γερμανικῶν λαῶν εἶναι ἡ ἐμφάνισις εἰς τὴν Εὐρώπην τῶν Οὐννων. Οἱ Οὐννοι,

ἀνήκοντες εἰς τὴν κιτρινήν φυλὴν, ἐζοῦσαν εἰς τὰς πεδιάδας, αἱ ὁποῖαι ἐκτείνονται ἀνατολικῶς τῆς Κασπίας, εἰς τὸ λεγόμενον σήμερον Τουρκεστάν. Εἶχον κάμει πολλὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Κίναν· τελευταίως ὅμως εἶχον στραφῆ πρὸς δυσμὰς καὶ προχωροῦντες ἔφθασαν περὶ τὸ 350 εἰς τὴν νότιον Ρωσίαν καὶ ὀλίγον βραδύτερον ἦλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς Γότθους. Μῆρος τῶν Γόθων, οἱ Ὀσπρογόθοι (δηλαδὴ οἱ ἀνατολικοὶ Γόθοι) ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Οὐννους, ἀλλ' οἱ Βησιγόθοι (δηλαδὴ οἱ δυτικοὶ Γόθοι) ἐζήτησαν ἄσυλον εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος καὶ παρεκάλεσαν τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως *Βάλην* νὰ τοὺς ἐπιτρέψῃ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὸ κράτος του. Τὸ 376 οἱ Γόθοι διέβησαν τὸν Δούναβιν εἰρηνικῶς καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν σημερινὴν Βουλγαρίαν. Κατόπιν ὅμως ἐξηγέρθησαν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἤρχισαν νὰ λεηλατοῦν τὴν χώραν. Ὁ Βάλης πολεμῶν κατ' αὐτῶν ἐνίκηθη εἰς τὴν μάχην τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ ἐφονεύθη.

Ἡ εἴσοδος τῶν Γόθων εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν ἔδωσε τὸ σύνθημα γενικῆς ἐφόδου. Οἱ Γερμανοὶ ἀπὸ διάφορα σημεῖα εἰσῆλθον εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν. Τὸ ἔργον τῆς Ρώμης, ἡ *εἰρήνη* καὶ ἡ *τάξις* ἐταράχθησαν. Ἀπὸ τὴν θύελλαν, ἡ ὁποία ἐδημιουργήθη, κατεποντίσθη τὸ Δυτικὸν ρωμαϊκὸν κράτος (476) καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ ἀρχαῖος κόσμος. Ἀλλὰ συγχρόνως ἐπρόβαλεν ἡ χαρσυγὴ νέου κόσμου, τοῦ *μεσαιωνικοῦ*.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΤΟ ΜΕΤΡΙΚΟΝ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

1. ΟΙ ΑΡΙΘΜΟΙ

Οι αριθμοὶ τοὺς ὁποίους μεταχειρίζομεθα σήμερον, δηλαδή οἱ λεγόμενοι ἀρ α β ι κ ο ἰ, ἤρχισαν νὰ χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τοῦ 5ου μ.Χ. αἰῶνος. Οἱ Ρωμαῖοι μετεχειρίζοντο ἕως τότε ἰδικούς των ἀριθμούς, ὅπως οἱ "Ἑλληνες, ὡς ἐξῆς :

I = 1, V = 5, X = 10, L = 50, C = 100, D = 500, M = 1000

Τοὺς διαμέσους ἀριθμούς ἐσχημάτιζον διὰ προσθέσεως καὶ ἀφαιρέσεως κατὰ τοὺς κατωτέρω πίνακας :

I = 1	X = 10	C = 100	M = 1.000
II = 2	XI = 11	CC = 200	MM ἢ II = 2.000
III = 3	XII = 12	CCCC ἢ CD = 400	VM ἢ V = 5.000
III ἢ IV = 4	XX = 20	D = 500	CCD = 10.000
V = 5	XXX = 30	DC = 600	XXM ἢ XX = 20.000
			CCCD ἢ CM ἢ C = 100.000
VI = 6	XXXX ἢ XL = 40		\overline{X} = 1.000.000
VII = 7	L = 50	DCC = 700	\overline{L} = 5.000.000
VIII = 8	LX = 60	DCCC ἢ CM = 900	
VIII ἢ IX = 9	XC = 90		O ἢ ∞ = 10.000.000

2. ΤΑ ΜΕΤΡΑ

α) Μήκος

Digitus (δάκτυλος)	1/16 ποδός	= 0,018 μ.
Palma (παλάμη)	1/4 »	= 0,074 μ.
Pes (πούς, κυρία μονάς)		= 0,296 μ.
Cubitus (1 πούς + 2 παλάμει)		= 0,444 μ.
Passus (βῆμα = 5 πόδες)		= 1,481 μ.
Mille passus		= 1481,50 μ.

β) Ἐπιφανεία

Jugerum (πλῆθρον)	=	25,18 ἑκατοστ.
		ἢ 8.527 τ.μ.

γ) Χωρητικότητα

Congius = 3,30 λίτρας	} ὕγρῶν
Sextarius = 0,55 »	
Hemina = 2,270 »	
Semodius = 4,329 »	} στερεῶν
Modius = 8,640 »	

δ) Βάθους

Libra ἢ Pondus	= 327	γραμμάρια
Semis	= 163,5	»
Uncia	= 27,3	»
Scrupulum	= 1,15	»

3. ΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

Οἱ Ρωμαῖοι μετεχειρίζοντο κατ' ἀρχάς διὰ τὰς συναλλαγὰς τῶν πρόβατα ἤ βοῦς. Τὰ πρῶτα νομισματὰ, τὰ ὁποῖα ἦσαν ὀρειχάλκινα, ἐφάνησαν κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα. Τὸ νομισματικὸν σύστημά τῶν ἦτο τότε τὸ ἑξῆς :

As	= 0, 25	φρ. περίπου
Semis (1/2 as)	= 0,125	»
Quadrans (1/4 as)	= 0,062	»
Uncia (1/10 as)	= 0,025	»

Τὸ 269 π.Χ., 4 δηλαδή ἔτη πρὸ τοῦ Α' Καρχηδονιακοῦ πολέμου, ἐκυκλοφόρησαν τὰ πρῶτα ἀργυρᾶ νομίσματα :

Denarius	= 0,88	φρ.
Sestertius	= 0,225	»

Ἀπὸ τοῦ Καίσαρος ἐξεδόθησαν τὰ πρῶτα χρυσᾶ νομίσματα, ὁ denarius aureus = 26,95 φρ. Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος βραδύτερον ἔκοψε χρυσοῦν νόμισμα ὀνομαζόμενον solibus = 15,66 χρ. Σήμερον εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ καθορίσωμεν μὲ ἀκρίβειαν τὴν ἀξίαν τῶν ρωμαϊκῶν νομισμάτων ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἰδικὰ μας.

4. ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ

Οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τοῦ Καίσαρος μετεχειρίζοντο τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον, κατὰ τὸ ὁποῖον τὸ ἔτος εἶχε 365 ἡμέρας καὶ ἀνὰ πᾶσαν τριετίαν 366 (δίσεκτον). Τὸ ἔτος διηρεῖτο εἰς 12 μῆνας περιλαμβάνοντας 31, 30 καὶ 28 ἡμέρας. Καλένδαι (Calendae) ἐλέγετο ἡ 1η ἐκάστου μηνός. Εἰδῶι (Idus) ἄλλοτε ἡ 13η καὶ ἄλλοτε ἡ 15η καὶ Νόναι (Nonae) ἐννέαι ἡμέραι πρὸ τῶν Εἰδῶν, ἄλλοτε ἡ 5η καὶ ἄλλοτε ἡ 7η τοῦ μηνός. Οἱ Ρωμαῖοι ὑπελόγιζαν τὰς ἡμέρας ἐν σχέσει πρὸς τὰς Καλένδαις, τὰς Νόνας καὶ τὰς Εἰδούς. Αἱ ἡμέραι λοιπὸν τῶν διαφόρων μηνῶν δὲν ἠριθμοῦντο κατ' ἀριθμητικὴν τάξιν, 1, 2, 3 κλπ. ἀλλὰ κατὰ τὸν ἐπόμενον πίνακα :

Ἰανουάριος, Ἀπρίλιος, Ἰούλιος
 Αὔγουστος, Σεπτέμβριος,
 Νοέμβριος, Δεκέμβριος.

Μάρτιος, Μάιος
 Ἰούλιος
 Φεβρουάριος.

1. Calendae
2. IV ante Nonas
3. III » »
4. Pridie Nonas
5. Nonae

1. Calendae
2. VI ante Nonas
3. V » »
4. IV » »
5. III » »

6. VIII ante Idus
7. VII » »
8. VI » »
9. V » »
10. IV » »
11. III » »
12. Pridie Idus
13. Idus

6. Pridie Nonas
7. Nonae
8. VIII ante Idus
9. VII » »
10. VI » »
11. V » »
12. IV » »
13. III » »

Ἰανουάριος
 Αὔγουστος
 Δεκέμβριος,

Ἀπρίλιος·
 Ἰούνιος, Σεπτέμβριος
 Νοέμβριος.

Μάρτιος
 Μάιος, Ἰούλιος,
 Ὀκτώβριος

14. XIX ante	Cal. ἐπ. μην.	XVIII ante	Cal. ἐπ. μην.	Pridie Idus
15. XVIII	» »	XVII	» »	Idus
16. XVII	» »	XVI	» »	XVII ante Cal. ἐπ. μην.
17. XVI	» »	XV	» »	XVI » »
18. XV	» »	XIV	» »	XV » »
19. XIV	» »	XIII	» »	XIV » »
20. XIII	» »	XII	» »	XIII » »
21. XII	» »	XI	» »	XII » »
22. XI	» »	X	» »	XI » »
23. X	» »	IX	» »	X » »
24. IX	» »	VIII	» »	IX » »
25. VIII	» »	VII	» »	VIII » »
26. VII	» »	VI	» »	VII » »
27. VI	» »	V	» »	VI » »
28. V	» »	IV	» »	V » »
29. IV	» »	III	» »	IV » »
30. III	» »	Pridie Calendas		III » »
31. Pridie Calendas				Pridie Calendas

Ὁ Φεβρουάριος μέχρι τῆς 13 ἡμαίξει πρὸς τὸν Ἰανουάριον. Κατόπιν ἡ ἀριθμησις γίνεται ὡς ἐξῆς :

14. XVI ante	Calendas	Martias	22. VIII ante	Calendas	Martias
15. XV	»		23. VII	»	
16. XIV	»		24. VI	»	
17. XIII	»		25. V	»	
18. XII	»		26. IV	»	
19. XI	»		27. III	»	
20. X	»		28. Pridie Calendas	Martias	
21. IX	»				

ΣΥΓΧΡΟΝΙΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΑΙΩΝ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ	ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
Κ' αιών (2000)	Κάθοδος τῶν Ἀχαιῶν	Κάθοδος τῶν Ἰταλιωτῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν.
ΙΑ' αιών (1100)	Ἡ κάθοδος τῶν Δωριέων.	Νέα Κάθοδος Ἰταλιωτῶν εἰς Ἰταλίαν.
Θ' - Η' αιών (900 - 700)	Οἱ Ὀμηρικοὶ χρόνοι	Ἐγκατάστασις Τυρρηνῶν εἰς Ἰταλίαν.
ΣΤ' αιών (600 - 500)	594. Πεισίστρατος καὶ υἱοὶ του. 510. Ἐξωσις τῶν τυράννων.	Κυριαρχία Τυρρηνῶν εἰς κεντρικὴν καὶ βόρειον Ἰταλίαν. 509. Κατάλυσις τῆς βασιλείας.
Ε' αιών (500 - 400)	Μηδικοὶ Πόλεμοι. Ἀκμὴ ἀθηναϊκοῦ κράτους Περικλῆς Ἐναρξις τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.	493. Ἰδρυσις τῆς δημαρχίας. Ἦγεμονία τῆς Ρώμης ἐπὶ τοῦ Λατίου. 405. Πολιορκία Βηίων. Ἀρχὴ παρακμῆς τῶν Τυρρηνῶν.
Δ' αιών (400 - 300)	404. Πτώσις τῶν Ἀθηνῶν 399. Θάνατος Σωκράτους. 371. Μάχη εἰς τὰ Λεύκτρα. 338. Μάχη τῆς Χαιρωνείας. Ἦγεμονία τοῦ Φιλίππου. Κατακτήσεις Μ. Ἀλεξάνδρου.	390 Ἄλωσις τῆς Ρώμης ὑπὸ τῶν Γαλατῶν. 338. Ὑποταγὴ τῶν Λατίνων. Πόλεμοι κατὰ τῶν Σαμιτῶν καὶ Τυρρηνῶν.
Β' αιών (200 - 100)	323. Θάνατος Μ. Ἀλεξάνδρου 146. Ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ρωμαίους.	146. Καταστροφὴ τῆς Καρχηδόνας.

ΟΙ ΡΩΜΑΙΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΜΕΧΡΙ ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΥ

1. ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

(31 π.Χ. - 69 μ.Χ.)

Αύγουστος	31 π. Χ. - 14 μ.Χ.
Τιβέριος	14 - 37
Καλιγούλας	37 - 41
Κλαύδιος	41 - 54
Νέρων	54 - 68
*Όθων	69
Βιτέλλιος	69

2. ΟΙ ΦΛΑΒΙΟΙ

(69 - 96)

Βεσπασιανός	69 - 79
Τίτος	79 - 81
Δομιτιανός	81 - 96

3. ΟΙ ΑΝΤΩΝΙΝΟΙ

(96 - 192)

Νέρβας	96 - 98
Τραϊανός	98 - 117
*Αδριανός	117 - 138
*Αντωνίνος	138 - 161
Μάρκος Αύρηλιος	161 - 180
Κόμμοδος	180 - 192

4. ΑΦΡΙΚΑΝΟΙ ΚΑΙ ΣΥΡΟΙ

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ

(193 - 235)

Σεπτίμιος Σεβήρος	193 - 211
Καρακάλλας	211 - 217
*Ελαγάβαλος	218 - 222
*Αλέξανδρος Σεβήρος	222 - 235

5. ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ

ΑΝΑΡΧΙΑΣ

(235 - 270)

Μαξιμιανός ο Θράξ	}	235 - 238
Γορδιανός Α'		
Γορδιανός Β'		
Γορδιανός Γ'		238 - 244
Φίλιππος ο *Αραψ		244 - 249
Δέκιος		249 - 251
Βαλεριανός		253 - 260
Γαλλιηνός		260 - 268
Κλαύδιος Β'		268 - 270

6. ΙΛΛΥΡΙΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ

(270 - 305)

Αύρηλιανός	270 - 275
Τάκιτος	275 - 276
Πρόβος	276 - 282
Κάρος	282 - 284
Διοκλητιανός	284 - 305

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ

ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

- Περὶ τὸ 1700 Κάθοδος α' Ἰταλιωτῶν εἰς Ἰταλίαν (ὄρειχαλκος).
» 1000 Κάθοδος β' Ἰταλιωτῶν εἰς Ἰταλίαν (σίδηρος).
» 950 Ἄφιξις Τυρρηνῶν εἰς Ἰταλίαν.
» 753 Κτίσις τῆς Ρώμης κατὰ τὴν παράδοσιν.
» 752 - 509 Περίοδος βασιλείας ἐν Ρώμῃ.

Ε' ΑΙΩΝ Π.Χ.

- 509 Ἐξωσις βασιλέων κατὰ τὴν παράδοσιν.
493 Δημαρχία.
450 Δωδεκάδελτος.

Δ' ΑΙΩΝ Π.Χ.

- 395 Ἄλωσις Οὐθίων.
387 Οἱ Γαλάται κυριεύουσι τὴν Ρώμην.
338 Ἡ Ρώμη κυριαρχεῖ εἰς τὸ Λάτιον.
300 Ἐξίσωσις πατρικίων καὶ πληβείων.

Γ' ΑΙΩΝ Π.Χ.

- 272 Ἡ Ρώμη κυριαρχεῖ εἰς τὴν Ἰταλίαν.
264 - 241 Α' Καρχηδονιακὸς πόλεμος.
241 - 218 Ἀνακωχὴ μεταξύ Ρώμης - Καρχηδόνος.
237 - 221 Οἱ Καρχηδόνιοι κυριεύουσι τὴν Ἰσπανίαν.
218 - 201 Β' Καρχηδονιακὸς πόλεμος.
216 Κάνναι.
212 Οἱ Ρωμαῖοι κυριεύουσι τὰς Συρακούσας. Θάνατος τοῦ Ἀρχιμήδους.

- 202 Μάχη παρά την Ζάμαν.
 201 Ειρήνη Ρώμης και Καρχηδόνος.

Β' ΑΙΩΝ π.Χ.

- 200 - 197 Πόλεμος κατά Φιλίππου Ε' Μακεδονίας.
 192 - 190 Πόλεμος κατά 'Αντιόχου Γ' τῆς Συρίας.
 171 - 168 Πόλεμος κατά τοῦ Περσέως.
 149 - 146 Γ' Καρχηδονιακὸς πόλεμος.
 148 Ὑποταγὴ τῆς Μακεδονίας.
 146 Ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος. Καταστροφή τῆς Καρχηδόνος.
 133 Δημαρχία Τιβερίου Γράκχου.
 123 - 122 Δημαρχία Γαίου Γράκχου.
 111 - 105 Πόλεμος κατά τοῦ Ἰουγούρθα.
 102 - 101 Καταστροφή Κίμβρων καὶ Τευτόνων ὑπὸ Μαρίου.

Α' ΑΙΩΝ π.Χ.

- 90 - 88 Συμμαχικὸς πόλεμος.
 89 - 85 Α' Μιθριδατικὸς πόλεμος.
 82 - 79 Δικτατορία Σύλλα.
 73 - 63 Β' Μιθριδατικὸς πόλεμος.
 67 Πόλεμος κατά τῶν πειρατῶν.
 63 Ὑπατεία Κικέρωνος. Συνωμοσία Κατιλίνα.
 60 Πρῶτη Τριανδρία.
 58 - 51 Κατάκτησις Γαλατίας ὑπὸ Καίσαρος.
 48 Μάχη Φαρσάλων. Θάνατος Πομπηίου.
 46 Ὁ Καῖσαρ δικτάτωρ.
 44 Δολοφονία τοῦ Καίσαρος.
 43 Δευτέρα Τριανδρία.
 41 Μάχη Φιλίππων.
 31 Ναυμαχία Ἀκτίου. Ὁ Ὀκταβιανὸς κύριος τοῦ κράτους.

Α' ΑΙΩΝ μ.Χ.

- 31 π.Χ - 14 μ.Χ. Βασιλεία Αὐγούστου.
 14 - 37 Τιβέριος.
 37 - 41 Καλιγούλας.

- 41 - 54 Κλαύδιος.
 54 - 68 Νέρων.
 68 - 69 Γάλβας — *Οθων — Βιτέλλιος.
 69 - 79 Βεσπασιανός.
 70 *Αλωσις και καταστροφή τῆς Ἱερουσαλήμ
 79 - 81 Τίτος.
 79 *Εκρηξις Βεζουβίου— Πομπηία.
 81 - 96 Δομιτιανός.
 96 - 98 Νέρβας.
 98 - 117 Τραϊανός.

Β' ΑΙΩΝ μ. Χ.

- 117 - 139 *Αδριανός.
 138 - 161 *Αντωνῖνος.
 161 - 180 Μάρκος Αὐρήλιος.
 180 - 192 Κόμμοδος.
 193 - 211 Σεπτίμιος Σεβήρος.

Γ' ΑΙΩΝ μ. Χ.

- 211 - 217 Καρακάλλας.
 212 Διάταγμα Καρακάλλα. *Επέκτασις τοῦ δικαιώματος τοῦ
 Ρωμαίου πολίτου εἰς ὅλους τοὺς ὑπηκόους.
 218 - 222 *Ελαγάβαλος.
 222 - 235 *Αλέξανδρος Σεβήρος.
 235 - 268 Περίοδος στρατιωτικῆς ἀναρχίας.
 249 Διωγμὸς Χριστιανῶν ὑπὸ Δεκίου.
 270 - 275 Αὐρηλιανός.
 272 Καταστροφή τοῦ κράτους τῆς Παλμύρας.
 284 - 305 Διοκλητιανός.
 292 Τετραρχία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ

Ἡ Ρώμη κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος.—Ἡ Ρώμη καὶ ὁ ἑλληνισμός. Μεταβολὴ τῆς θρησκείας.—Τὰ γράμματα.—Αἱ τέχναι.—Σκιπίων Αἰμιλιανός.—Ἡ πολυτέλεια.—Ἡ ἀντίδρασις 3 - 10

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

Ἡ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ.—ΟΙ ΓΡΑΚΧΟΙ

Καταστροφὴ τῆς μεσαίας τάξεως.—Αἱ νέαι κοινωνικαὶ τάξεις.—Οἱ δούλοι.—Οἱ Γράκχοι.—Τιβέριος Γράκχος.—Γάιος Γράκχος..... 11 - 16

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄

ΟΙ ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ.—ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ἡ πολιτικὴ κρίσις μετὰ τοὺς Γράκχους.

Α΄ ΜΑΡΙΟΣ ΚΑΙ ΣΥΛΛΑΣ

Ὁ Μάριος.—Στρατιωτικὴ μεταρρύθμισις.—Ἐσωτερικαὶ παραχαί. Συμμαχικός πόλεμος.—Ὁ Σύλλας.—Ἀντιζηλία Μαρίου καὶ Σύλλας.—Ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ Μιθριδάτου.—Προγραφαὶ καὶ πολιτικαὶ μεταβολαὶ τοῦ Σύλλα..... 17 - 22

Β΄ ΠΟΜΠΗΙΟΣ ΚΑΙ ΚΑΙΣΑΡ

Πομπήιος.—Ὁ πείρατικός πόλεμος.—Δεύτερος Μιθριδατικός πόλεμος.—Κικέρων. Συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα.—Καίσαρ. Πρώτη Τριανδρία.—Ρῆξις Καίσαρος καὶ Πομπηίου.—Δικτατορία καὶ θάνατος τοῦ Καίσαρος..... 22 - 27

Γ΄ ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΑΙ ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ

Αντώνιος.—Ὁκταβιανός.—Δευτέρα Τριανδρία. Προγραφαί.—Φίλιπποι.—Ὁκταβιανός καὶ Ἀντώνιος.—Ἡ ρῆξις.—Ἀκτιον..... 28 - 32

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄

Ἡ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ.—Ο ΑΙΩΝ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Ἡ αὐτοκρατορία.—Ἡ διοίκησις τοῦ Αὐγούστου.—Πόλεμοι τοῦ Αὐγούστου.—Τὸ τέλος τοῦ Αὐγούστου.—Αἱ τέχναι.—Τὰ γράμματα..... 33 - 42

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

ΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΑΙΩΝΟΣ

- Η οικόγένεια του Αύγουστου.—Τιβέριος.—Καλιγούλας.—Κλαύδιος.—
Νέρων.—Γάλβας.—*Θών — Βιτέλλιος.—Οί Φλάβιοι.— Βεσπασια-
νός.—Τίτος.—Δομιτιανός 43 - 49

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄

ΟΙ ΑΝΤΩΝΙΝΟΙ

- Οί 'Αντωνίνοι.—Νέρβας — Τραϊανός.—'Αδριανός.—'Αντωνίνος.— Μ. Αύ-
ρήλιος — Κόμοδος..... 50 - 58

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄

ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΙΡΗΝΗ

- Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. 'Η διοίκησης.—'Ο στρατός.—'Η άμυνα τών
συνόρων.—'Η ρωμαϊκή ειρήνη.—Οικονομική άκμή.—'Ο έκλατι-
νισμός τών έπαρχιών.—Τό ρωμαϊκόν δίκαιον.—Μεταβολή τής
θρησκείας.—Τά γράμματα — Αί έπιστήμαι.—Αί τέχναι.—Πομπη-
ία.—'Η Ρώμη επί τών αυτοκρατόρων.—Τά θεάματα..... 59 - 83

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄

Ο ΤΡΙΤΟΣ ΑΙΩΝ.—Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

- Σεπτίμιος Σεβήρος.—Καρακάλλας.—'Ελαγάβαλος — Σεβήρος 'Αλέξαν-
δρος.—Στρατιωτική άναρχία.—Αί βαρβαρικοί έπιδρομαί.— Οί
'Ιλλυριοί αυτοκράτορες.—'Ο Χριστιανισμός.—Οί διωγμοί.—Διά-
δοσις τού Χριστιανισμού 34 - 90

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄

Η ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

- Διοκλητιανός — Τετραρχία. — 'Η νέα μοναρχία. — Τά οικονομικά. — Τά
στρατιωτικά.—Τό τέλος τής παλαιαῖς αυτοκρατορίας..... 91 - 95

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄

Η ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

- Τά αίτια τής παρακμής.—'Εξαφάνισις τού ρωμαϊκού λαού.—Τά με-
γάλα κτήματα.—Οί δουλοπάροικοι.—'Η άπεχέρσωσις.—'Ο
οικονομικός μαρασμός.—Οί βάρβαροι εισέρχονται εις τήν αυτο-
κρατορίαν..... 96 - 100

Το βιβλίο αυτό είναι το κείμενο της διάσκεψης...
Αντίστοιχα περιλαμβάνονται τα αποτελέσματα των εργασιών...
Εκδόσεις: Αθήνα, 1991. 120 σελίδες. Τιμή: 10.000 δραχμές.

Εκδόσεις: Αθήνα, 1991. 120 σελίδες. Τιμή: 10.000 δραχμές.

Ήξεωφύλλον Ζωγράφου ΤΑΣΟΥ ΧΑΤΖΗ

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιόσημον, εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Ἐντίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιόσημου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον. Ὁ διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιοῦν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 7 τοῦ Νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946, Α' 108).

024000025118

Ἔκδοσις IB', 1967 (VIII) — ΑΝΤΙΤΥΠΑ 25.000 — Σύμβασις 1.603/12-8-67

Ἐκδόπωνσι Π. ΓΑΛΛΙΑ & Σία — Βιβλιοδεσία Α. ΦΙΛΟΠΟΥΛΟΣ — Κ. ΑΛΕΞΙΑΣ

Τα αντίτυπα του βιβλίου γίνονται με κριτική βιβλιοκρισία επί τη βάση της
γενικότερης γνώσης.

Αντίτυπον απερόριστον του βιβλιοσχημίου ταύτου κατατίθηκα κλειδίοντος τού
Βιβλίου, κατὰ τὴν χρησιμοποίησιν εἰς τὴν ἐκδόσιν κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ άρθρου 7
τοῦ Νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Βουλ. 1946, Α' 438).

Εκδόσεις Δ. Βλαχάκης - Αθήναις 1946 - Σελίδες 100 12-4-67
Κατάλογοι Βιβλιοθηκῶν καὶ Πανεπιστημίων Α. 94.83007302 - Κ. Α. 172142

